

КОНСЕПСИЯИ ГУЗАРИШИ
ЎМИУРИИ ТОҶИКИСТОН БА РУШДИ УСТУВОР

ПЕШГУФТОР

Ноил гардидан ба рушди устувор - ин проблемаи дорои мисёси умумибашарӣ буда, вале сатӣ ва дараҷаи ӣалли он ба саъю талоши ӣар як давлат асосаманд мебошад. Вобаста ба ӣавасмандии ӣар як кишвар ба принципи ӣамбастагӣ ва ӯдонопазирии истисодиёт ва экология рушди устувори умумиӣаионӣ ташаккул меёбад. Рушди устувор беш аз пеш ӣамчун шакли воридшавии тамаддун ба модели нави рушди ояндадор эътироф карда мешавад.

Аспекти миллии рушди устувор дар Ўмиурии Тоҷикистон пеш аз ӣама дар истисрор ӣамчун давлати соибибистислол, зарурати ӣар чӣ зудтар аз байн бурдани мушкилоти иӣтимоию истисодӣ, бӯйрони экологӣ, баланд бардоштани сатии зиндагии аиоль, ворид шудан ба ӯмеаи ӣаионӣ, ӣифзи муносибатии дӯстона бо дигар кишварии ӣаион дар асоси ӣамкориии мутасобилан муфид муайян карда мешавад.

Консепсияи рушди устувори Ўмиурии Тоҷикистон (КРУ) дар асоси ӯдадориии байналмилалӣ, мутобиси "Рӯзнома барои асри XXI", Масъадии рушди ӣазорсола ва Эълумияи Иоханнесбург оид ба ӣифзи муити зист ва рушд таиия гардидааст.

Бо масъади тасвияти нерӯ ва кӯмак ӣиати мусаррар намудани механизми ӣамоиангсози тарафӣи манфиатдор, таиияи Консепсияи рушди устувор ва дохил намудани рушди устувор ба раванди сабулӣи сарор дар Ўмиурии Тоҷикистон байни Вазорати кишоварзӣ ва ӣифзи табиати Ўмиурии Тоҷикистон ва барномаи Созмони Милали Муттаиид оид ба ӣифзи муити зист (ЮНЕП) меморандуми ӯсни тафоиум ба имзо расид.

Дар доираи татбири меморандум соли 2004 вобаста ба раванди барсарорсозии нерӯ байни ӯҷумат, бахши хусусӣ ва гурӯҳии асосӣ оид ба мӯтавои рушди устувор ва Консепсияи рушди устувор бо иштироки намояндагони ӣамаи тарафӣи манфиатдор семинари ибтидоии таълимӣ доир гардид.

Барои систематизатсияи раванди таиия ӣиати омода сохтани КРУ ва таъсиси механизми он тарафӣи манфиатдор дар асоси хулосаи семинари таълимӣ дастурамал таиия намуданд, ки дар он масъадио, принцип ва унсурӣи КРУ, инчунин методикаи таиияи нашаи амал муайян гардиданд.

Бо масъади таиияи КРУ ва пешниодот дар бораи ӣайати Комиссияи миллӣ оид ба рушди устувор дар асоси Фармони Президенти Ўмиурии Тоҷикистон аз 25 апрели соли 2005 № ФП-1739 бо ӣалби вазорату идораии манфиатдор Гурӯҳи корӣ таъсис дода шуд.

Бо дарназардошти он, ки Тоҷикистон ба давраи нави инкишофи худ садаи меғузорад ва бо масъади таъсиси асосио барои рушди устувори кишвар, гурӯҳи корӣ дар ӣамкориӣи зич бо ЮНЕП ва дигар тарафӣи манфиатдор Консепсияи рушди устувори Тоҷикистонро то соли 2030 таиия намуд, ки хоси Ўмиурии Тоҷикистон мебошад.

Консепсияи гузариши Ўмиурии Тоҷикистон ба рушди устувор барои солии 2007-2030 дурнамо, принципӣ, масъад, вазифаио ва механизмии асосии ноил шудан ба рушди устуворро бо роии интегратсияи (ӣамғироии) проблемаии истисодӣ, иӣтимоӣ ва экологӣ муайян менамояд, ки ба баланд бардоштани сатии зиндагии аиолии Ўмиурии Тоҷикистон нигаронида шудааст.

Мусаррароти асосии Концепсияи рушди устувор дар як сатор семинариои миллӣ ва боздидиҳои корӣ бо иштироки аъзои гурӯҳи ва ҷалби вазорату идораҳои манфиатдор, ташкилотиҳои ҷаҳриёкуматӣ (ТҶ), востайҳои ахбори омма ва экспертиҳои байналмилалӣ мавриди муҳокима сарор гирифт.

Дастгирии машваратӣ, техникӣ ва молиявии таъини КРУ аз ҷониби Ҷукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ЮНЕП аниқ дода шуд.

МУСАДДИМА

Ба остонаи асри XXI садаи гузашта, инсоният бо як сатор проблемаҳои мураккаб дучор омад, ки аз як тараф ба зиддият байни ҷомеа ва табиат, аз ҷониби дигар ба зиддияти сиёсӣ, истисодӣ ва ғарбонӣ асосаманд мебошад.

Ҷомеаи ҷаҳонӣ ба ҳуҷусе омад, ки идомаи рушди бебоздошти истисодӣ тибси асосҳои мавҷуда инсониятро ба ғайри рӯ ба рӯ ҳамад кард, ки он ба мавҷудияти айли башар таъидид мекунад.

Аввал ин ки ҷаҳонии нигоҳи доштани шароитҳои мавҷудии тақриристеисол дар дурномаи наздик асосҳои захиравии истеисолот сатҳ меғардад.

Дуҷум, технология ва муносибатҳои афзалиядоштаи имрӯза метавонад ҷомеаро ба фалокат рӯ ба рӯ созад.

Ва сеҷум, ба гурӯҳиҳои иҷтимоӣ таслим гардидаи ҷаҳон метавонад боиси дариамшикании на камтар шадидтар гардад.

Дар ҷаҳони таъидидӣ ва имкониятиҳои ба ҷам асосаманд исдоми ҷавобӣ метавонад таъно амали устувори дастаҷамъӣ бошад, ки ба рушди ҷомеа ниғаронида шудааст. Моделҳои истисодӣ ва экологиро, ки мутобиқи он кишварҳои дунё дар ҷараёни ҷазорсолаҳои инкишоф меёбанд. Конференсияи Созмони Милали Муттаид оид ба иҷфзи муити зист ва рушд, соли 1992 дар Рио-де -Жанейро собили сабул эътироф нанамуд, зеро он ҳуди мавҷудияти ҷаҳро дар қурраи замин таъти ҳатар сарор медидад.

Саммити умумиҷаҳонӣ дар Йоханнесбург (соли 2002) тасдиқ намуд, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ ҷанӯз ҷам тибси сенарияи рушди ноустувор ҷаракат мекунад ва давлатҳои бояд барои ноил гардидан ба таъини Стратегияи миллии рушди устувор тадбириҳои зарурӣ андешанд. Ҷавасмандии умумии ҷомеаи ҷаҳонӣ иҷиати дастгирии рушди устувор дар "Рӯзнома барои асри XXI" ва дигар иҷиатиҳои Созмони Милали Муттаид тасдиқ гардида, он ҷамаи кишварҳои водор месозад, ки "барои тасвиёт ва таъкими асосҳои ба ҷам асосаманд ва дастгирикунандаи рушди устувор масъулияти дастаҷамъиро ба зимма гиранд"

Рушди устувори кишвар ин рушдест, ки эътиёҷоти насли имрӯзаро сонеғ гардонида, имконияти насли ояндаро иҷиати сонеғгардонии эътиёҷоташ таъти ҳатар сарор намедидад.

Рушди устувор се ҳенаки усулан ба ҷамдигар асосамандро дар бар меғирад, ки бо рушди истисодиёт, адолати иҷтимоӣ ва иҷфзи муити зист тавсиғ меёбад. Осидаҳои ҷомеа бояд ҷаддалимқон баланд бардошта шуда, тавассути истифодаи осилона ва самарабахши захираҳои табиӣ сатии камбизоатӣ паст карда шавад. Усули муити ноил гардидан ба рушди устувор аз таъини ва татбиқи концепсияи миллии рушди устувор иборат мебошад.

Концепсияи миллии рушди устувор - ин барномаи дарозмӯлати давра ба давраи гузариш ба рушди устувор мебошад, ки самтиҳои мушаххаси дигаргунсозӣ ва намудиҳои фаъолиятро иҷиати ноил гардидан ба масҷадҳои стратегӣ, захираҳои барои ин масҷадҳо зарурӣ, усул, системаи идоракунӣ, ҷамоҷангсозӣ дар сатии иҷудуӣ, минтасавӣ, миллий вь дар сатии байналмилалиро муайян менамояд.

Эътиёҷот ба таъини ва татбиқи КРУ аз як+-----и тараф вобаста ба тасвиати "стратегияҳои |Дар ҳахон муваффақият | давлат" ва зарурати нисбатан дасис муайян |ҳамеша насиби ҳалқҳое, |

намудани доираи рушди кишвар ва аз ioniби мегардад, ки бо катего-
дигар-вобаста ба ифзи системаи нодирӣ рияҳои садсолаҳо ё ҳеч
экологӣ ва захираҳои табиӣ бо манфнати набошад дахсолаҳо андеша
iaдди асал барои кишвар ва осудаиолии менамуданд.
он ба миён омадааст, ки захираи устувори Ва он халкхое, ки ба
тамоми биосфера, махсусан барои минтасаи оянда танҳо ба мохҳо ё
Осиёи Марказӣ ба исоб меравад. солҳо менигаристанд,
Проблемаҳои экологӣ, ки принципҳои мавҷуда маъмулан гирифтори фанонӣ
банасшагирӣ боиси ба миён омадани онҳо таърих мегаштанд.
гардида, танҳо ба гирифтани даромад +-----+
нигаронида шудааст ва гуногуниҳои амисии осибатҳои манфиро барои табиат
ба инобат намегирад, раванди рушди кишвар ва дар маъмул рушди минтасаро
бозмедорад.

Ўмурии Тоҷикистон iамчун узи комилisysyи iомеаи iaионъ
наметавонад аз раванди рушди iaионъ дар канор бошад. Истисрори
Ўмурии Тоҷикистон ва шомил шудани он ба робитаҳои хоагидории iaионъ
аз кишвар иштироки фаъолро iиати татбиси iамаи маъмул созишномаҳои
байналмилалӣ тасоо менамояд.

Мамлакат iдадориро оид ба ирои вазифаҳои Рӯзнома барои асри
XXI (Рио-де-Жанейро, с.1992.), эълонияҳои Саммити Iазорсола (Нью-Йорк,
с.2000.) ва Бозиди умумииаионъ дар сатии олӣ оид ба рушди устуворро
(Йоханнесбург, с.2002.) ба зиммаи худ гирифтааст.

Бояи рушди устувор -бояи ба iaету мамоти инсоният нигаронидашуда
iamнави раванди сулӣiёнаи Тоҷикистони соибистислол мебошад. Аз
рӯзи аввали истислол Тоҷикистон iamбастагии худро ба принципҳои
рушди устувор иброс дошт. Конститутсияи Ўмурии Тоҷикистон аъми
мардуми кишварро барои эъмори iомеаи одилона эълон дошт ва iamзамон
сарз ва iдадории худро дар назди наслии гузашта, имрӯза ва оянда
эътироф менамояд.

Гузариш ба рушди устувор барои Ўмурии Тоҷикистон талаботи
зиатиёоти зарурии имрӯза мебошад. Дар шароите, ки барои рушди iитимои
истисодии Тоҷикистон ialби iaими зиёди захираҳои табиӣ тасоо мегардад
(замин, об, iаво, канданиҳои фойданок, олами наботот ва iайвонот,
захираҳои рекреатсионӣ ва ғайра), бояд механизмҳои нисбатан мутаносиб
таиia карда шавад.

Аз ин рӯ Консепсияи гузариши Ўмурии Тоҷикистон ба рушди устувор
афзалият, масад, вазифаи ва механизмҳои асосиро барои ноил шудан ба
рушди устувор дар iамаи соiaион iaети iумиуръ муайян менамояд.
Iамзамон зарур аст, ки омилҳои сиёсӣ, экологӣ, iитимои истисодӣ ба
раванди ягона, ки ба баланд бардоштани осудаиолии aиолии Тоҷикистон
нигаронида шудааст, iamгириш карда шавад.

Дурномаи афзалиятӣ барои ташаккули системаи минбаъдаи iитимои
сиёсӣ, заминаи нави истисодӣ, истисрори арзишӣ ва принципҳои рушди
устувори Тоҷикистон аз эъмор ва рушди давлати унитарии демократии
iитимои isysъ, ташаккули iомеаи муосири граждaнъ, созмон додани
истисоди бозаргонии дорои самти iитимоъ, пешбурди самарабахши
хоагидоръ, истифодаи судманд ва сарфакоронаи захираҳои табиӣ иборат
мебошад.

Mасади асосии гузариши Ўмурии Тоҷикистон ба рушди устувор аз
таъмини рушди босуботи iитимои истисодӣ бо нигои доштани муити
мусоиди зист, истифодаи осилонаи захираҳои табиӣ iиати сонегардонии
зиатиёоти наслии имрӯза ва ояндаи кишвар иборат мебошад.

Вазифаҳои аввалиндараia барои гузариш ба рушди устувор ин ноил
гардидан ба рушди устувори истисодӣ, паст кардан ва барiamдиии
камбизоатъ, таъмини амнияти iитимоъ, озусаворъ ва энергетикъ,
идоракунии дахлдори захираҳои табиӣ бо рои ташкили истисодиети
iamгиришшуда, ки метавонад ба инвеститсияҳои истеисолъ захираҳои
дохилро ialб намояд, тавассути ба рои мондани идоракунии дасиси
раванд дар асоси саъю талоши дастаiaмъонаи iомеа мебошад.

Татбиси принципҳои рушди устувор дар се давра амалӣ карда мешавад. Давраи аввали гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди устувор асосан ба татбисҳои Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ барои солиҳои 2007-2009 рост меояд. Ҷамъамон дар ин ҷо ҷаҳмиш ва идоракунии раванди экологӣ, риояи дасиси маҳдудиятҳои асосноки экологӣ нисбат ба ҷаҳиляти ҳоҷагидорӣ ниёзат муҳим буда ба масъалаҳои иттилоотонии аҳоли оид ба проблемаҳои иқтисодии муҳити зист, тадбирҳои кабудизоркунии ҷудудӣ, инчунин ба иҷрои Ҷаҳадорию дар доираи конвенсияҳои глобалии экологии баймзорасида таваҷҷӯии махсус дода мешавад.

Дар давраи дуюм дар доираи Стратегияи миллии Рушд то соли 2015 дар мамлакат сатҳи дигаргунсозии сохториро нисбатан афзоиш дода, рушди устуворро бештар таъмин намояд, камбизоатиро аз байн бурда, минбаъд сатҳи зиндагии аҳолиро баланд бардорад. Дар ин давра бояд тадбирҳои превентивӣ оид ба тақмили воситаҳои рушди устувор иҷрати мутобиқгардонӣ ба таъйирёбии ислим, таназзули замин ва ифлосшавии ҷавои атмосфера таъин гардида, иҷрати пешгирии ба кишвар ворид намудани технология ва молҳои аз нигоҳи экологӣ хатарноки истеъмолӣ тибқи механизмҳои бозаргонӣ ҳораю андешида шавад.

Таъминоти гузариши кишвар ба рушди устувор давраи сеюми татбиси стратегия буда, ба татбиси сиёсат иҷрати солимгардонии истисодиёт ва суботи он нигаронида шудааст, ки шартҳои зарурии татбиси принципҳои рушди устувор мебошад. Дар ин давра дар назар дошта шудааст, ки системаи истисодии ба экология нигаронидашуда ташаккул ёфта, принципҳои рушди устувор бо ҷаҳми соҳаҳои ҷомеаи кишвар ҳамгироӣ ҳоҷад шуд. Суботи экологии ҷудудӣ кишвар сабаб аз ҷаҳми аз ҷисби истифодаи самарабахши нерӯи бойи табиӣ кишвар таъмин гардида, инчунин ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ, таъини нашла ва сохтмони истеисолоти аз нигоҳи экологӣ тоза, шаирсозӣ ва инфраструктура пешбинӣ гардидааст.

Консепсияи мазкур нисбат ба барномаю ё раванди маҷида раванди алоҳидаи банастиагирӣ намебошад ва ба он нигаронида шудааст, ки амали дар сатҳи миллии ва минтақавӣ иҷрошаванда ба принциби рушди устувор мутобиқ гардонида шавад.

Давлатию бояд: "барои ноил шудан ба рушд иҷрати таъини Стратегияи миллии рушди устувор тадбирҳои андешида ва аз соли 2005 сар карда онро дар амал татбис намоянд..." (Саммити Йоханнесбург соли 2002).

1. РАВАНДИ ҶАҶОНИИ ГУЗАРИШ БА РУШДИ УСТУВОР

1.1. Рушди устувор - талаботи объективии замон

Дар аниҷи асри XX ва оҷози асри XXI инсон зарурати ташаккули модели нави рушди тамаддуно дарк намуд. Нерӯи модели ҷории рушд ҷадди иҷозатшударо ноил гардид ва дар баъзе ҷолатию аз ҷад гузашт. Бидуни расонидани зиён таъмини сатҳи афзоиандаи истеъмол беш аз пеш мураккабу душвортар мегардид.

Љояи истеъмолӣ ва усули "захиравии" рушд, ки дар ҷомеа ташаккул ёфта буд, ҳаёли ҳомро дар ҳусуси тамомнашаванда будани нерӯи захиравӣ ва қўиши мунтазам афзун намудани истеисоли дороиҳои моддӣ бештар аз эҷиёиёти инсон, ки боиси таназзули +-----Р-----и захираҳои табиӣ гардид, баърам дод. |"...Инсоният кодир аст рушдро | Рух додани бўйронии глобалии экологӣ | устувор гардонад-чунин амал | ва садамаю- ин ҷавоби табиат ба инсон | кунад, ки он эҳтиёҷоти насли | вобаста ба принцип ва ҳусусиятҳои | имрузаро қонеъ гардонида, |

муносибатҳои мутасобила ба муити зист	имконияти насли ояндаро	
гардид.	чихати қонеъгардонии	
Дар маъму бо зиддиятҳои истисодӣ,	эҳтиёҷоти худ тахти хатар	
ки боиси вайронкунии экологӣ	қарор надихад..."	
гардиданд, дар соҳаи иқтисодии охири	Комиссияи	
асри XX зиддият баъди "қамбаъалон" ва	Г.Х.Брутланд	
"сарватмандон" афзоиш ёфт. Фарсият	+-T-----	+

дар рушди иқтисодии истисодии кишварҳои индустриалӣ ва рӯ ба инкишоф мисёсери фаро гирифт, ки онро ҷарду тараф ҷамъун таъдиди фундаменталӣ ба истисори байналмилалӣ дар сайёра сабул намуданд.

Дар ҷунин шароит кишварҳои нисоят инкишофёфта кӯшиш намуданд рушди минбаъдаи худро аз нустай назари қам қардани мисёси ҷунин фарсият ва паст қардани сатҳи муносибатҳои шиддатноки сайду шартшудаи иқтисодӣ бо кишварҳои рӯ ба инкишоф баррасӣ намоянд.

Ташаккули модели нави рушд бо қарқи робитаи ҷудонапазирӣ проблемаҳои истисодӣ, иқтисодӣ, экологӣ ва зарурати дар ҷамъастагӣ ҷал намудани онҳо ифода ёфтааст.

Консепсияи Рушди устувор охири соли 80-уми садсолаи гузашта, ҷангоме, ки Комиссияи байналмилалӣ Созмони Милалӣ Муттаид таъти роҷбари собис Сарвазир Норвегия Гру Харлем Брундланд маърузаро таъти унвони "Ояндаи умумӣ мо" нашр намуд ва дар он консепсияи нави ноил шудан ба рушди устувор пешниҳод гардид, ба миён омад.

Рушди устувор - ин рушде мебошад, ки ба намояндагони насли имрӯза ва оянда барои ҳама намудани собилияти худ ва қонеъгардонии эҳтиёҷоти ҷаътан муим шароитҳои нисбатан мусоид ва ҷаддалимқон баробарро қафолат медиҳад.

Ба мусарратоти ибтидоии рушди устувор инҳо марбутанд:

- таъмини суботи табиӣ экологӣ дар асоси ҳамаҳои танзими биотикӣ муити зист;
- таъмини рушди истисодии дастгиришаванда дар асоси системаи модификацияшудаи бозаргонӣ;
- таъмини рушди устувори иқтисодӣ дар асоси адолат;
- таъмини вазъи босуботи демографӣ дар асоси танзим дар сатҳи оила;
- ташаккули афкори умум дар асоси истифодаи системаи маориф ва воситаҳои ахбори омма;
- таъмини ҷамқории зичи байналмилалӣ ва кооперацияро барои ноил шудан ба масъаҳои рушди устувор.

Принсипи бунёдии рушди устувор маънои онро дорад, ки ҷама гуна фаъолияти истисодӣ бояд аз як тараф барои ҷадди асал паст қардани сатҳи қамбизоатӣ ва ноил шудан ба сифати баланди зиндагӣ барои ҷамагон мусоидат намуда, аз ҷониби дигар аз истидори мавҷудаи захираҳои табиӣ барои худбарсарорсозӣ афзун набошад.

Масоми ахлоқӣ сиёсӣ ва ҷисусии консепсияи фундаменталии ҷаҳои имрӯзаро присипи рушди устувор, ки дорои сарчашмаҳои амиси таърихӣ мебошад, соли 1992 дар Конференсияи Созмони Милалӣ Муттаид оид ба иҷзи муит ва рушд дар Рио-де-Женеро ва соли 2002 дар Саммити умумӣҷаҳои оид ба рушди устувор дар Йоханнесбург пайдо намуд. Модели истисодӣ, ки кишварҳои ҷаҳои дар тӯли ҷазорсолаҳо мутобиси он инкишоф меёфтанд, Конференсияи Рио-де-Женейро собили сабул эътироф нақард, зеро он худ мавҷудияти ҷаётро дар сайёра зери хатар меғузорад.

Саммити Замин оид ба иҷзи муити зист ва рушд дар Рио-де-Женейро (июни соли 1997) ба ҷамаи кишварҳо тавсия дод, ки "гурӯҳои шахсони асосии амалқунанда" ташаққил дода шавад (Комиссияи миллӣ оид ба рушди устувор - КМРУ).

Аз ҷониби ҷомаи ҷаҳои ҷонибдорӣ намудани ҳамаҳои рушди устувор ҷамаи кишварҳо водор месозад, ки "ҷиати тасвият ва тақими асосҳои ба ҷам асосаманд ва дастгиришавандаи рушди устувор - рушди истисодӣ, иқтисодӣ ва иҷзи муити зист дар сатҳи миллӣ, мааллӣ, минтақавӣ ва

сатии глобалъ масъулияти дастаїамъиро ба зимма гиранд".

Механизми асосии татбиси љояїои рушди устувор Концепсияи миллии рушди устувор эътироф гардидааст.

Концепсияи миллии рушди устувор бояд сиёсати иїтимоъ, истисодъ ва экологиро, ки азму талоши миллатїоро барои ноил шудан ба амнияти истисодъ, самарабахшъ, адолати иїтимоъ ва амнияти экологъ іамоїанг месозад, муттаїид намояд.

Іар як кишвар барои худ усули таїия ва татбиси Концепсияи миллии рушди устуворро вобаста ба вазъи сиёсъ, истисодъ, таърихию фарїангъ ва экологъ муайян менамояд. Іамзамон іар кишвар бояд принципїои мусаррарнамудаи іомеаи іаїониро риоя намояд. Асоси концепсуалии Концепсияи миллии рушди устуворро модели рушди устувор ташкил медиїад.

Концепсияи миллии рушди устувор барои ноил шудан ба масадїои худ ба нерӯи инсонъ, іамъиятъ ва нерӯи табиъ асос ёфта, ўїдадориїои кишвар ва дигар созмонїои байналмилалиро ба инобат мегирад.

1.2. Іамкориїои байналмилалъ ва минтасавъ

Ба рушди устувор гузаштани іамаи іомеаи іаїонъ метавонад танїо дар шароити іамкориїои судманди байналмилалъ анїом дода шавад.

Баъди ба даст овардани истислолият Ёумїурии Тоїикистон моїи марти соли 1992, яъне пеш аз Конференсияи Созмони Милали Муттаїид оид ба иїфзи муїити зист ва рушд дар Рио-де-Женейро (Бразилия) узви Созмони Милали Муттаїид гардид. Іамкориїо бо як сатор масомоти Созмони Милали Муттаїид, аз іумла Комиссияи истисодиїи европоїи Созмони Милали Муттаїид, Комиссияи истисодъ ва иїтимоъ барои Осиё ва усёнуси Ороми Созмони Милали Муттаїид, Барномаи Созмони Милали Муттаїид оид ба иїфзи муїити зист (ЮНЕП), Барномаи рушди Созмони Милали Муттаїид (ПРООН), Комиссия оид ба рушди устувори Созмони Милали Муттаїид ва фонди глобалии экологъ, инчунин институтїои байналмилалии молиявъ ба монанди Бонки умумиїаїонъ ва Бонки Осиёїи Рушд ва дигар ташкилотїо ба монанди Ташкилоти амният ва іамкоръ дар Европа (ОБСЕ) барсарор гардид.

Ёумїурии Тоїикистон іамчун узви комилїусуси іомеаи іаїонъ ба раванди байналмилалъ фаълона дохил гардида, ўїдадор шудааст іамаи вазифаїоро вобаста ба "Рўзнома барои асри XXI" (Рио-де-Женейро соли 1992), Масадїои рушди іазорсола, ки дар саммити іазорсолаи Созмони Милали Муттаїид сабул гардидааст (Нъю-Йорк, соли 2000), Ёълomiaи Ёоханнесбург оид ба иїфзи муїити зист ва рушд (РиО+10) (Ёоханнесбург, соли 2002) иїро намояд,

Рушди устувори Ёумїурии Тоїикистон іамчун яке аз унсурїои рушди іомеаи іаїонъ баррасъ гардида, масадїои миллъ аз масад ва вазифаїое иборатанд, ки дар созишномаїои байналмилалъ ва ёълomiaїо инъикос ёфтаанд.

Ўїдадориїои базиммагирифтаи Ёумїурии Тоїикистон бо таїияи барномаїои миллии рушд ва татбиси онїо таъмин карда мешавад. Дар Ёумїурии Тоїикистон "Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2015,, "Стратегияи паст кардани сатїи камбизоатъ дар Ёумїурии Тоїикистон барои солїои 2007-2009" ва дигар барномаїои алоїидаи соїавъ сабул гардиданд, ки барои ноил шудан ба Масадїои рушди іазорсола нигаронида шудаанд.

Омили муїим аз созишномаїои байналмилалъ дар соїаи иїфзи муїити зист иборат мебошад. Тоїикистон ба 10 конвенсия ва протоколїои глобалии экологъ іамрої шудааст.

Наша ва барномаїои миллии мубориза бар зидди биёбоншавъ, оид ба иїфз ва истифодаи самарабахши гуногуни биологъ, сабукгардонии осибатїои таъйирёбии ислим ва љайра таїия гардиданд.

Дар раванди татбиси се Конвенсияи Созмони Милали Муттаїид (дар бораи таъйирёбии ислим, гуногуни биологъ ва мубориза бар зидди биёбоншавъ) ва дигар барномаїои байналмилалъ Тоїикистон дар

гузаронидани арзёбъ, таиияи исобот, омода сохтани мутахассисони самтиои мухталиф, барномаҳои маърифатӣ байни аҳоли, тасвияти вософии аҳоли ва мубодилаи иттилоот дар сатҳи милли таърибаи зарур ба даст овард.

Натиҷаи чунин фаъолият, инчунин таърибаи корҳои пешина ва механизмиҳои дахлдори ифъи муити зист ҷангоми ҷамоатангсозии "Худбаодии Нерӯи милли идоракунии ифъи глобалии муити зист (СМХМЗ)" истифода гардиданд.

Дар ҷараёни ҷудбаодии Нерӯи милли идоракунӣ маҷъалаҳои вобаста ба ҷар як соҳаҳои мавзӯи муайян гардида, он мавзӯиёе, ки вобаста ба ҷамаи Конвенсияи умумӣ ва дорои афзалият мебошанд, арзёбӣ гардидаанд.

Дар асоси афзалиятҳои ошкоргардида Насҳои фаъолият оид ба афзоиши нерӯи таъия гардид, ки ҷорабиниҳои вобаста ба рафъи мушкилоти асосӣ ва маҷъулият барои амалӣ намудани тадбирӣ, ӯдадорӣҳои молиявӣ ва манбаҳои маблағгузориро муайян намуд. Насҳои фаъолият бояд лоиҳа ва насҳои мавҷудии ҷукумат ва донорӣро ҷамғирӣ намуда, ба онҳо иловаи ворид созад. Дар доираи ин Насҳа лоиҳаҳои алоҳида таъия мешаванд, ки барои ҷалби донорӣҳои имконпазир ва дигар дастгирии молиявӣ техникӣ истифода хоёнд шуд. Стратегияи мониторинг ва арзёбии таъиягардида сисми интегралӣ насҳои фаъолият барои таъмини татбиши афзалиятҳо хоёад буд.

Насҳои таъиягардидаи фаъолият ба Насҳои миллии фаъолият оид ба ифъи муити зисти Ёумурии Тоҷикистон (НМҶМЗ ЁТ) ҷамғирӣ гардид, ки масади асосӣ он аз ғузоштани асос барои истифодаи самарабахши табиат, ифъи системаи ниёзт ҷассосу арзишманди экологӣ барои таъмини мутаносиби рушди экологӣ истисодӣ ҷборат мебошад.

Рушди устувори Ёумурии Тоҷикистон бидуни ҷамғироии самарабахши минтасаӣ имконнопазир мебошад.

Ёумурии Тоҷикистон узви якҷанд ташкилотҳои минтасаӣ ва субминтасаӣ, аз ҷумла Созмони ҷамғорӣҳои истисодӣ, Фонди байналмилалӣ наёти баёри Арал (ҶБНБА), Комиссияи байнидавлатӣ ҷамоатангсозӣ хоёагии об ва Комиссияи байнидавлатӣ оид ба рушди устувор мебошад. Созмони ҷамғорӣҳои истисодӣ ташкилоти байниҷукуматӣ минтасаӣ оид ба маҷъалаҳои рушди иҷтимоӣ истисодӣ ба ҷисоб меравад. Ҷамғорӣ оид ба маҷъалаҳои ифъи муити зист ва рушди устувор дар доираи ин Созмон ба зиммаи Директорати энергетика, захираҳои минералӣ табиӣ ва ифъи муити зист ғузошта шудааст.

Ёумурии Тоҷикистон ҷамҷун узви Комиссияи рушди устувори Созмони Милалӣ Муттаид Эълумӣ Иссисқул ва Нуқуро дар соли 1995 ба имзо расонд, ки ба таъияи насҳои минтасаӣ амал оид ба рушди устувори минтасаҳои Осиёи Марказӣ нигаронида шудаанд ва иштирокчи раванди "Муити зист барои Европа" ва "Муити зист ва рушди устувор барои Осиё" мебошад.

Ёумурии Тоҷикистон дар татбиши Насҳои минтасаӣ фаъолият оид ба ифъи муити зист, ки якёя таёти роёбарӣ Комиссияи байнидавлатӣ оид ба рушди устувор ва дастгирии Бонки осиёи Рушд (БОР), ЮНЕП ва ПРООН ва таъияи Конвенсияи солабӣ оид ба ифъи муити зист ва рушди устувори Осиёи Марказӣ фаёолон иштирок намуда, раванди таъияи Стратегияи рушди устувори Осиёи марказиро дастгирӣ менамояд.

Дар доираи татбиши Насҳои минтасаӣ фаъолият оид ба ифъи муити зист Ёумурии Тоҷикистон вобаста ба панӣ афзалиятҳои экологӣ: ифлосшавӣ фаёо, ифлосшавӣ об, таназзули замин, идоракунии партовӣ ва таназзули системаи экологии кӯйӣ дар самти таназзули системаи экологии кӯйӣ насҳои муимро ба ё меорад.

Дар Насҳои минтасаӣ фаъолият оид ба ифъи муити зист тадбирӣҳои кӯтоёмӣлат (с.2002-2007) ва дарозёмӣлат (с.2007-2012) оид ба ҷар кадомӣ ин панӣ проблема, инчунин ҷалби аёли ёмеа муайян гардидаанд.

Ёумурии Тоҷикистон ҷамҷун иштирокчи раванди "Муити зист барои

Европа дар конференсияи сеюм, чорум ва панҷуми вазирон иштирок дошт (София, с.1995, Орхус (Дания) с.1998 ва Киев, с.2003).

Ҷангоми Конференсияи вазирон дар Киев Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чор дигар ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ дар пешниҳоди "Даъват ба шароки иҷрати татбиқи таҷаббуси Осиёи Марказӣ оид ба рушди устувор" ҳамроҳи гардиш ва назари геополитикии Осиёи Марказиро дар минтақаи Комиссияи истисодии Европави Созмони Миллали Муттаҳид дар ифз ва тақими амният, нигаҳдошти ифзи муити зист барои ҷаёт ва саломатӣ, муҳофизати гуногунии биологӣ манзар тақид намуд. Пешниҳод оид ба созишномаи минтақавӣ инчунин дар тафсири рушди Осиёи Марказӣ оид ба иҷрои Рӯзнома барои асри XXI ва изҳороти Комиссияи байнидавлатӣ оид ба рушди устувор дар Вохӯрии умумӣ оид ба рушди устувор дар сатҳи олӣ инъикос ёфтааст.

"Мо интихоби онро, ки стратегияи
асри XXI бояд рушди устувор буда,
ифзи муити зист ва захираҳои т
абиёро таъмин менамояд, дуруст мешуморем...
Эмомалӣ Раҳмон

2. ЗАРУРАТИ ҶУЗАРИШИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БА РУШДИ УСТУВОР

2.1. Мушаххасоти рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон

Мушаххасоти ҷуғрофӣ. Ҷумҳурии Тоҷикистон кишваре мебошад, ки ба марказҳои асосии таҷрибати байналмилалӣ роҳи баромад надорад ва дар Осиёи Марказӣ кишвари маъмулии қўиест, ки аз баён дар масофаи дур сарор гирифтааст. Масофати ҷумҳурӣ 143,1 ҳазор км² мебошад, ки 93 ҷоиҳои онро қўиҳо ташкил медиҳанд. Ҷамъамон сариб нисфи ҷудуди он 3000 метр баландтар аз сатҳи баён сарор дорад. Нуқтаи баландтарини ҷумҳурӣ суллаи Исмоили Сомонӣ мебошад, ки дар баландии 7495 метр аз сатҳи баён сарор дорад. Қўиҳо ташкили коммуникатсияро мушкил гардонида, ҷамъамон кишварро бо захираҳои бойи гидроэнергетикӣ ва навҳои алоҳидаи канданиҳои ҷойданок таъмин менамоянд. Мутобиқи арзёбӣ дар кишвар тақрибан 60 ҷоиҳои захираҳои оби Осиёи Марказӣ мутамарказ гардидааст.

Иқлими Тоҷикистон диapaзони мухталифи ҷароратӣ, намнокӣ, хусусияти бориш, шиддати радиатсияи офтобро дар бар мегирад. Ҷарорати миёнаи солони метавонад вобаста ба ҷойгиршавии маъл аз +17°C дар ҷануби кишвар то -6°C ва пасттар аз он дар Помир бошад (нашаи 2.1). Дар биёбонҳои гарми ҷануби Тоҷикистон ва биёбони сарди баланқўиҳои шарси Помир бориши ҷисби миёнаи солони аз 70 то 160 мм мебошад, ҷол он ки ҷадди аксари бориш дар Тоҷикистони Марказӣ ба муҳоида расида, метавонад аз 1800 мм. зиёд бошад.

*** Нақша оварда намешавад.

Дарёҳои Тоҷикистон манбаи асосии обтаъминкунандаи баён Арал буда, на танҳо сарчашмаи ҷаёт кишварҳои дар поён он ҷойгирфта, инчунин заминаи истифода барои пахтакорӣ ва гидроэнергетика мебошад. Тоҷикистон дорои қўиҳои зиёд мебошад. Дар ин ҷо ҷамъамон 80% онҳо дар баландии 3000 метр сарор доранд ва майдони камтар аз 1 км² -ро дар бар мегиранд. Майдони умумии қўиҳои азими кишвар беш аз 680 км² мебошад. Қўи калонтарини Тоҷикистон Сарасўл (3914 м. баландтар аз сатҳи баён), воле дар Помири Шарси, майдони қўл - 380 км², оби он шўр аст. Ҷусуртарин қўи Тоҷикистон - Сарез (3239 м. баландтар аз сатҳи баён), ҷусурии он 490 метр, обаш ошомиданӣ, майдони 86,5 км² -ро ишғол менамояд.

Ҷангалзори Тоҷикистон 410 ҳаз. га. мебошад. Асоси ҷангалзорро

дарахтони арча, ӱангалзори тоса-тоса ташкил медианд, ки дар баландии 1500-3200 м. аз сатии баир ӱойгиранд. Пистазор, ки ба шароити гарм ва хушк мутобис гардидаанд, асосан дар ӱануби Тоӱикистон, дар баландии аз 600 до 1400 м. аз сатии баир дучор меоянд. Дарахтони чормаӱз асосан дар Тоӱикистони Марказӱ дар баландии 1000-2000 м. аз сатии баир рӯида, дорои талаботи махсус ба шароити хоку ислим мебошанд. Сисми дигари ӱангал аз дарахтони заранг, сафедор, бед, тӯс, ангат, саксавул ва дигар буттазор иборатанд.

Олами ӱайвоноти Тоӱикистон дорои таркиби мухталифи генетикӱ мебошад. Дар кӯисор онӱо нисбат ба ӱамворӱ бештар буда, дорои унсурӱои европоӱо Сибир ва унсурӱои Осиӱи шарсӱ мебошад. ӱайвоноти биёбонӱои пастхамиӱо намудӱои ӱиндуӱимолоӱ, эфиопӱ ва баири миёназаминиро дар бар мегиранд. Алосаи генетикии олами наботот ва ӱайвонот бо дигар соӱаӱои набототу ӱайвонот (элементиӱои Баири миёназаминӱ, Осиӱи Марказӱ, комплекси биёбони Тӯрон ва Арктоалпӱ) генофонди гуногунии биологии Тоӱикистонро ӱанӱ мегадонанд.

Дар асоси назорати раванди гуногунии замин дараӱабандии нисбатан муосири хоки Тоӱикистон таӱия гардидааст, ки чунин заминӱои биоислимӱ фарс карда мешавад: 1) тирахок; 2) каӱваранги кӯӱ; 3) марӱзору даштии баландкӯӱ; 4) даштии баланкӯӱ; 5.биёбону даштии баландкӯӱ; 6) биёбони баландкӯӱ; 7) минтасаи ниваль.

Андешидани тадбириӱо оид ба истифодаи самарабахши замин аӱни замон яке аз вазифаӱои муӱимтарин ба ӱисоб меравад. Барои ӱалли проблемаӱои мазкур системаӱои минтасавии кишоварзӱ, ноӱиябандии ӱудуд вобаста ба шароити табиӱ ва истисодӱ барои истифодаи гуногуни замин таӱия мегардад.

Тоӱикистон аксар таӱти таъсири офатиӱи табиӱ сарор мегирад, ки проблемаӱои мавӱудай экологӱ ва ӱӱтимои истисодиро боз ӱам амистар мегардонад.

Рушди демографӱ. Теъдоди аӱолии кишвар дар соли 2006 7,1 млн нафар буда, афзоиши зиёди аӱолӱ- дар як сол 2,1 Ҷоиз ба мушоӱида мерасад.

Барои Тоӱикистон номутаносибии сукунат хос буда, аксар водӱо ва доманакӯӱо аӱолии зич дошта, дар ситъаӱои водӱоӱи назди дарёӱои кӯӱ, баландкӯӱо миёна ва минтасаӱои баландкӯӱ зичии аӱолӱ камтар мебошад.

Аӱолии шаир дар соли 2006 - 26,5 Ҷоиз буда, аӱолии деӱот 73,5 Ҷоизро ташкил медиад ва ӱамзамон афзоиши зиёди аӱолии шаир ба мушоӱида мерасад.

Сисми зиёди аӱолӱ - 65,5 Ҷоиз дар соӱаи кишоварзӱ машъуланд. Ба афзоиши аӱолӱ дар деӱот рушди хоӱагии ёрирасони шахсӱ ва хоӱагии деӱсонӱо фермерӱ, инчунин татбиси фармони Президенти Ёумиурии Тоӱикистон дар хусуси ӱудо кардани 75 ӱазор гектар замин барои аӱолӱ мусоидат менамояд.

Дар шуъли соӱавии аӱолӱ низ пешравӱ ба мушоӱида мерасад. Иссаи шуъли аӱолӱ дар соли 2005 дар мусоиса бо соли 2000 дар саноат аз 6,9 Ҷоиз то 5,7 Ҷоиз кам гардида, вале дар сохтмон аз 2,1 Ҷоиз то 2,9 Ҷоиз афзоиш ефт. Беш аз 16 Ҷоизи аӱолии машъул дар соӱаӱои ӱайриистеисолӱ кор мекунанд.

Дар соли 2005 сатии расмии бекорони ба сайд гирифташуда 2 Ҷоизи аӱолии аз нигоӱи истисодӱ фаъолро ташкил дод.

Проблемаӱои дорои хусусияти демографӱ ба он алосаманданд, ки тасрибан 40 Ҷоизи аӱолиро кӯдакони то синни 15 ташкил медианд ва дар назди давлат оид ба тарбия ва таълими насли наврас, таъмини шуъли онӱо, дар маӱмӯ вобаста ба истисодиёт масъалаӱои мубрамро ба миён мегузоранд. Сусти асосӱои институтсиональ дар бахшӱои давлатӱ ва хусусӱ имкон намедиад, ки барои ӱалби инвеститсияӱо шароити мусоид фароӱам оварда шавад.

Рушди истисодӱ. Ёумиурии Тоӱикистон бо дигаргунсозиӱои хотиманаёфтаи системавӱ ва сохторӱ, номукаммалии институтӱои аз нигоӱи

хоїагии бозаргонъ ба иїтимоиёт нигаронидашуда тавсиф меёбад.

Сатии зиндагъ. Вобаста ба сатии рушд бо маїмїи маїсулоти дохилъ ба іар нафар аїолъ дар іаїми 400 дол.ИМА Тоїкистон дар байни кишваріои Иттиоди Давлатіои Мустасил яке аз кишваріои камбизоаттарин ва осебпазир ба іисоб меравад. Сатии камбизоатъ мутобиси TSX 64,7 ғоиз буда, дар як рӯз ба 2,15 доллар баробар аст.

Вазъи экологъ. Муїити зист, рушди истисодъ ва камбизоатъ дар Тоїкистон ба іам зич асосаманданд. Аксари аїолии кишвар барои дарёфти воситаіои зист мӯїтоїи захираіои табиъ буда, инчунин таїти таъсири номусоиди муїити зист, аз іумла раванди биёбоншавъ, ифлосшавии захираіои об ва осибатіои офати табиъ, аз іумла хушксолъ ва обхезъ сарор доранд. Іамзамон сисми камбизоати аїолъ дар аксар іолатіо беихтиёр омили таназзули муїити зист мегарданд. Аз сабаби набудани алтернатива аксари аїолъ захираіои об ва заминро бо партовіои маїшъ, обіои ифлос олуда сохта, іангалзори бе ин іам камбешаро барои сӯзишворъ мебуранд, доманаи кӯїоро урён менамоянд, ки ин боиси афзоиши іараёни сел ва шуста бурдани сабати хок мегардад.

Сабабіои дохилъ в беруна. Рушди устувори іуміурии Тоїкистон таїти таъсири як сатор омиліои номусоид сарор дорад, ки аз байни оніо метавон: мавїуд набудани роїи баромад ба баїр; дар ғосилаи дур сарор доштан аз марказіои инкишофёфтаи истисодиї іаїонъ; нокифоягии коніои дастраси нафт ва газӣ худъ; ғрагментатсияи (тассимшавии) табиїю географияи кишвар ба минтасаїо; бозори хурди дохилъ; зуїуроти далеліои ноустувории сиёсъ дар минтасаїои кишваріои хамсоъ; хароїоти баланди транзаксинои вобаста ба рафъи осибатіои табиї, мубориза бо соҷоси нашъа ва терроризмро номбар кард.

Таїдидіои мубраме, ки ба рушди босубот ва дарозмӯїлат, паст кардани сатии камбизоатъ монеа мебошанд ва бояд дар ояндаи - дарозмӯїлат аз байн бурда шавад, дар СМР инъикос гардидаанд, Иніо: нокифоягии самарабахши идоракунии давлатъ; ғазои на он садар мусоиди соїибкоръ ва инвеститсионъ; сатии нокифояи расобат; рушди аз нигоїи инфраструктуръ маїдуд; зуд паст гардидани сатии афзоиши сармоџи инсонъ; проблемаіои идоракунии муїоїрати хориїъ; нокифоягии гузаронидани ислоїот дар маїаліо; сатии пастӣ натиїаїои іамкориїои байналмилалъ; соҳтори камсамари истисодиёти миллъ ва сатии на он садар баланди иїрої сонуніо, таъмини іусуџи инсон ва рушди іомеаи шаїрвандъ.

Бо вуїуди ин Тоїкистон дорои имкониятіои воеїе мебошад, ки истифодаи самарабахши оніо метавонад барои гузариш ба рушди устувор іамчун заминаи мустаїкам хизмат кунад. Аз чумла:

- захираіои зиёди гидроэнергетикъ ва оби ошомиданъ;
- гуногунии канданиїои ғоиданок;
- шароїти мусоид барои рушди сайёїъ ва фермеръ;
- мавїудияти захираіои ашёи хоми маїсулоти кишоварзъ барои коркарди саноатъ;
- іаїми нисбатан калони заминіои азхуднашуда, ки барои кишоварзъ собили истифода мебошад;
- шароїти мусоид барои истеїсоли маїсулоти озусавории аз нигоїи экологъ тоза;
- системаи инкишофёфтаи наслиёту коммуникатсия;
- мавїуд буданн зувваї арзони коръ.

Ба іамин маънъ Тоїкистон барои рушди устувор дорои нерӯї назаррас буда, іамаи ин омиліо метавонанд барои рушди иїтимоъ ва истисодъ мусоидат намоянд. Вазиға аз он иборат аст, ки ин равандро суръат бахшида, ба он хусусияти устувор, аз нигоїи иїтимоъ асоснок ва аз нигоїи экологъ самтғирифта ғароїам оварда шавад.

2.2. Асосіои гузариши іуміурии Тоїкистон ба рушди устувор

Гузариш ба рушди устувор - раванди тўлониї эволютсионъ буда,

фаъолияти масчаднок ва амиси ёмеаро тасозо менамояд. Ноил шудан ба масчадиҳои ниёз якчанд давраи рушди иқтимоию истисодиро дар назар дорад. Гузариши Тоҷикистон ба рушди устувор аз бисёр ҷиҳат ба назар он дар раванди ҳолатидорӣ ҷаёнӣ муайян мегардад, ки ба имконият ва захираҳои мавҷуда асосаманданд.

Ба ҷавасмандии мардуми Тоҷикистон ба зарурати рушди давлати худ ва таъсиси ёмеаи одилона назар муҳим ҷудо карда шудааст. Боигарии миллии Тоҷикистон аз захираҳои бойи нерӯи инсонӣ ва табиӣ иборат аст. Тоҷикистон рои мушкили рушди худро тай менамояд. Дар омили истисрори давлатдорӣ ба Тоҷикистон муяссар нагардид аз афзалият ва сармояи худ, ки истислол насиб гардонида буд, дар ҳаёти пурра истифода барад. Проблемаҳои иқтимоию истисодӣ ва сиёсӣ боиси бархӯрдҳои шадиди шаирвандӣ гардиданд ва осибати он бӯйрони амиси сиёсӣ, истисодӣ ва иқтимоӣ гардид.

Тоҷикистон яке аз кишварҳои мебошад, ки тавонист нисбатан зуд баъди ҷанги шаирвандӣ истисрори дохилӣ ва фаъолияти системаи идоракунии давлатиро таъмин намояд. Имзои созишномаи сулҳи Тоҷикистонро аз парокандагии миллат, завоҷ ва нобуд гардидани он аз ҳаритаи сиёсии ҷаён раё бахшид. Раванди сулҳ дар Тоҷикистон аз ҷониби Созмони Миллали Муттаид баланд арзёбӣ мегардад.

Ба ҷамагон маълум аст, ки истисрори сулҳ ва ризоияти миллӣ, иҷзи тамомияти арзӣ беитарин ва пурарзиштарин дастовардҳои Тоҷикистон дар рои рушди устувор мебошад. Истисрори сиёсӣ ва субот дар кишвар барои ташаккули асосҳои демократии ёмеаи навин ва рушди устувори истисодӣ асосҳои объективиро ба миён овард. Исдомҳои тоза оид ба гузаронидани ислоҳоти сиёсӣ, сохторӣ ва истисодӣ дар даволаи охир ба пешрафти истисодӣ, бебуди фаъолияти истисоди бозоргонӣ ва дар ин замина паст гардидани сатҳи камбизоатӣ мусоидат намуд. Ягонагии миллат ва сиёсати сулҳӣ ба баланд гардидани обрӯи эътибори Тоҷикистон дар арсаи ҷаён замина гузошт. Тоҷикистон узви комилӣysi бисёр ташкилотҳои бонуфузи байналмилалӣ мебошад. Ба мисли ҷамаи дигар кишварҳои узви ёмеаи ҷаён Тоҷикистон наметавонад берун аз доираи анҷанаҳои раванди рушди ҷаён сарор дошта бошад.

+-----P-----P-----iСамти рушди кишвар наметавонад дар
| Сатҳи камбизоати хангоми |маиӯъ ҳилофи раванди рушди тамаддуни
|ТҚХ-и 2,15 дол. аз 81 ғоиш дар|ҷаён бошад. Аз як тараф зарурати
|соли 1999 то 64,7 ғоиш дар соли|гузариши ҷама гуна давлати дунё ба
|2003 паст гардид. |рушди устувор аз зарурати ҷалли
| Сатҳи ниҳои камбизоати кам|проблемаҳои глобалӣ ба миён меояд, ки
|гардида, теъдоди аҳолие, ки бо Ҷиар кадоми он метавонад боиси ҳатари
|камтар аз 1,08 дол. дар як руз |садамавии антропоэкологии сайёравӣ
|зиндаги мекунад, аз 36 ғоиш |гардад. Дар канор мондани Тоҷикистон
|дар соли 1999 то 18 ғоиш дар |аз ин раванд ё иштироки на он садар
|соли 2003 кам гардид. |фаъол бечунунҷаро ба таври объективӣ
| |кишварро боз ҷам дуртар аз марзи
| ОУЖТ соли 2003 |рушди ҷаён сарор ҳоид дод.

+---T-----T-----T---+Дар канор сарор гирифта, кишвар на танҳо проблемаҳои рушди худро ҷал карда наметавонад, инчунин имконияти худро ҷиҳати таъсир ба раванди гузариш ба рушди устувор бо ғоидаи ҷаддалимкон барои инкишофи истисодӣ ва баланд бардоштани сифати зисти аҳолӣ аз даст медиад.

Аз ҷониби дигар мубрамии ҷанбаҳои байналмилалӣ фаъолият дар соаи татбиси ӯяҳои рушди устувор ба он асосаманд аст, ки тамомияти экологии курраи Замин ва робитаҳои мутасобилаи афзоиандаи истисодии кишварҳои ёмеаи ҷаён имкон намениад дар ин ё он кишвар ё минтақаи алоида рушди устувор таъмин карда шавад. Барои Тоҷикистон ин масъала ниёзат мубрам аст, зеро он дорои нерӯи нодири экологӣ мебошад, ки аз захираҳои устувори биосфера иборат аст. Кишвар дар таъмини суботи экологӣ дар Осиёи Марказӣ назар муҳим дорад. Системаи

мавиудаи экологии табиии кишвар, захираҳои дастраснагардида ё камтар дастрасшудаи табиъ аз бисёр ҷиҳат барои гузаштани Тоҷикистон ба рушди устувор мусоидат хоҳад кард. Тоҷикистон дорои захираҳои бойи гидроэнергетикӣ ва оби ошомиданӣ, канданиҳои ғоиданоки мухталиф, шароити мусоид барои истеҳсоли озусавории аз нигоҳи экологӣ тоза, инчунин имкониятиҳои воқеии рушди туризми экологӣ мебошад. Оид ба нишондиҳандаҳои мутлақи захираҳои гидроэнергетикӣ Тоҷикистон дар ҷаҳон 8-ум ва бо вазни сиёсӣ ҷойи дуюмро ишғол мекунад.

Ҳояи рушди устувор бо сулҳпарварии Тоҷикистони соҳибистислолӣ ҷамъанаво мебошад. Аз ӯҳҳои нухустини ба даст овардани истислоҳият кишвар ҷавасмандии ҳудро ба принсипи рушди устувор изҳор намуд. Конституцияи (Қарорномаи) Ҷумҳурии Тоҷикистон аз муҳоли Тоҷикистонро барои таъсиси ҷомеаи одилона эълон намуда, бо ҷамъанаво сарз ва масъулияти ҳудро дар назди наслиҳои гузашта, имрӯза ва оянда эътироф намуд.

Ҳояи рушди устувор ҷамъанаво идеология, ки барои ҷиҳзи ҷаҳати инсон нигаронида шудааст, содир аст давлат ва ҳалси Тоҷикистонро дар заминаи эътирофи эҳтиёҷоти универсалии ҷаҳтан муҳими ҷамъанаво одамон муттаҳид созад.

2.3. Принсип ва методологияи таҷриба Стратегия

Дар ҷиҳзиҳои роҳбарикунанда оид ба таҷрибаи ҚРҶ зикр гардидааст, ки ҷар як кишвар бояд барои ҳуд усули таҷриба ва ҷиҳзиҳои ҚРҶ-ро вобаста ба зарурати вақти сиёсӣ, истисноӣ, таҷрибаи ғарбиӣ ва экологӣ муайян намояд. Ҷамъанаво ҷар як кишвар бояд як сатор принсипҳои роҳи намуда, императивиҳои муайянро татбиқ ва индексиҳои муассарраҳнамудаи Созмони Милалӣ Муттаҳидро вобаста ба таҷрибаи соҳаи иҷтимоӣ, истисноӣ ва экологӣ дар ҷамъанаво ба инбат гирад.

Ҷангоми таҷрибаи ҚРҶ таҷриба, ки дар кишвар ва ҷаҳан солиҳои охир ба миён омадаанд, инчунин ҷиҳзиҳои муҳими барномавии дар Тоҷикистон сабулгардида ва ҳиҳзиҳои созмони байналмилалӣ, ки вобаста ба онҳо ӯҳадориҳои сабул шудааст, ба инбат гирифта шуданд. ҚРҶ ба барномаҳои мавиуда, ки ба рушди устувор нигаронида шудаанд, асос ёфта, ӯҳадориҳои вобаста ба созмони байналмилалӣ ба инбат мегирад.

Бояд таваққуф дод, ки ҚРҶ аз раванди ҳамоҳангшуда ва наваҳандаи ҳояи ва ғаҳлият ҷиҳати ноил шудан ба вазиғаҳои истисноӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ таваққуфи гузаронидани ҳорабиниҳои мувоҷиҳи мутаносиб ва ҷамъанаво иборат мебошад.

Бо дарназардошти ҷиҳзиҳои ҷамъанаво Саммитиҳои умумиҷаҳонӣ, ки ба рушди устувор бахшида шудаанд, инчунин таҷрибаи мавиудаи татбиқи барномаи Консепсияи рушди устувор мувоҷиҳи принсипҳои зайл таҷриба шудааст:

- сулҳ ҷамъанаво заминаи рушди устувор;
- рушди истисноӣ ҷамъанаво мувоҷиҳи раванди рушд. Рушд бояд шуғли пурра ва паст кардани саҳиҳиро ҷавсмад гардонад ва ба беҳуди ҳусусияти таҷрибаи даромад дар асоси имконияти баробар нигаронида шавад;
- адолат ҷамъанаво бунёди ҷомеа;
- демократия ҷамъанаво идоракунии муфид;
- муҷиҳи зист ҷамъанаво заминаи босуботӣ;
- осудаҳои инсон - масади пешрафт ва бунёди сиёсати иҷтимоӣ истисноии давлат;
- яғонагӣ ва робитаи мутасоҳилаи истисноӣ, соҳаи иҷтимоӣ муҷиҳи зист ва рушди шарикӣ конструктивӣ байни бахшҳо;
- таҳаққули сиёсати пуристидори давлат ва ҷалби ҷомеа дар маҷмӯъ ва ҷар шаҳс дар алоҳидагӣ ба раванди ноил гардидан ба рушди устувор;
- рушди баробари ҷудуди ва минтаҳаҳои кишвар дар асоси муносибати экосистемавӣ ва ҳудкифоягии босубот;
- аз банаҳагирии бахш гузариш ба банаҳагирии ҷамъанавошудаи

истифодаи боигариҳои табиӣ;

- аз вобастагӣ ба қўмаки беруна гузариш ба рушде, ки аз ғониби давлат пеш бурда ва маблағгузори карда мешавад;
- баланд бардоштани ҷамъиятсозии ғайриҳудудӣ давлат, бахши хусусӣ ва ғомеаи шайрвандӣ;
- рушди шарикӣ иҷтимоӣ ва ҷамъиятӣ байналмилалӣ;
- беҳуди вазъи саломатии аҳоли, ҷолати демографӣ дар асоси ҷорӣ намудани парадигмаи ғомеаи солим;
- танзими оила дар асоси ҳудудӣ ва рушди ҳудудӣ;
- тағминӣ расолатпазирии илм ва маориф.

Ҷангоми тағия ҷуғият муносибати стратегӣ барои он истифода шудааст, ки:

- аз рушд ва татбиқи назарияи мағмулӣ, ҷоя ва тасмимӣ гузаштан ба истифодаи системаи мутобиқшаванда, ки метавонад барои муддати тӯлонӣ идоракунии давлатиро беҳуд бахшад ва ҷамъиятӣ ҷалли проблемаҳои муҳталиф тағмин гардад;
 - тарки он асидае, ки мутобиқи он масъулиятро танҳо давлат ба зимма дорад ва гузаштан ба асидае, ки ҳуҷин масъулият инҳуҷин дар мағмул ба зиммаи ғомеа, оила ва ҷар шахс дар алоҳидагӣ гузошта шудааст;
 - аз банасҳагирии бахшӣ гузаштан ба банасҳагирии ҷамъиятӣ истифодаи боигариҳои табиӣ;
 - аз вобастагӣ ба қўмаки беруна гузариш ба рушде, ки аз ғониби давлат пеш бурда ва маблағгузори карда мешавад, инҳуҷин рушди бизнеси хусусӣ;
 - гузаштан ба раванде, ки мониторинг, ҳудудӣ, тағмин ва тақмили ихтисосро дар бар мегирад.
- Ағзалиятии стратегии КҶУ аз инҳо иборатанд:
- муносибат ба сабули сарор ва беҳуди самарабахшии сиёсати дарозмӯлати давлатӣ;
 - тасвияти раванди сафарбарсозии ҷамъиятӣ захираҳои берунӣ ва ҷамъиятӣ дохилӣ;
 - нисбатан самарабахш ҷойгирнамӣ ва истифодаи захираҳо;
 - рушди нерӯи инсонӣ, институтсионалӣ ва шарикӣ.

2.4. Татбиқи принципҳои рушди устувор дар Тоҷикистон

Тоҷикистон аз рӯзи аввали истислоҳият ҷавасмандии ҳудро ба рушди устувори истисодиёти миллӣ ва беҳуди сатҳи зиндагии аҳоли дар асоси татбиқи ва рушди механизми истисодиёти бозаргонӣ эълон дошт.

Назари стратегии Тоҷикистон ҳуҷ ҷамъа аз тағминӣ амнйати миллӣ, сулӯ субот, ҷапорчагии миллат, рушд ва иғзи дастовардҳои фарангӣ ва анғанайо, рушди истисодиёт ва дар ин замина баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли ва обрӯю эътибори кишвар дар арсаи байналмилалӣ иборат мебошад.

Сиёсати ҳориҳои Тоҷикистон ба манфиати волои давлат ва миллат, сиёсати дарҳои қушода нисбат ба ҷамъаи кишварӣ ва субъектӣ асос ёфтааст, ки омодаанд бо Тоҷикистон беғаразона ҷамъорӣ намоянд.

Тоҷикистон раванди рушди ҷайониро, ки ба ҷалли проблемаҳои глобалӣ нигаронида шудааст, қомилан дастгирӣ менамояд. Принципиҳои ҷоявӣ ва муносибати методологии "Рӯзнома барои асри XXI", ки дар Конференсияи Созмони Милали Муттаид оид ба муити зист ва рушд пешниҳод шуда буд (Рио-де-Жанейро, соли 1992), масҷаҳои рушд, ки Эълонияи рушди ҷазорсола 8 сентябри соли 2000 Ассамблеяи Генералии Созмони Милали Муттаид сабул намудааст, Эълонияи сиёсӣ ва Назари иҷроӣ сарорҳои Бозиди умумӣ аҳоли дар сатҳи олӣ оид ба рушди устувор дар Йохансенбург (сентябри соли 2000) барои аксари барномаҳои рушди миллӣ ҷамҷун асос ҳизмат мекунад.

Тоҷикистон дар самти ноил шудан ба рушди устувор як сатор тадбириҳои муғим андешид. Соли 1988 Комиссияи миллӣ оид ба рушди

устувори Тоїкистон таъсис ёфт ва фаъолияти худро давом медиад, Вазифаҳои асосии Комиссия аз ҷамоаи танғозии фаъолияти вазорату идораҳои, ки дар таъия ва татбиси стратегияҳо, барномаҳои оид ба рушди устувори ҷумҳурияти иштирок менамоянд ва ба рои мондани ҷамғории муштарак бо созмони байналмилалӣ, минтақа ва барномаҳои оид ба рушди устувор иборат мебошад.

Соли 2002 барои Саммити умумиҷаҳонӣ исботи кишвар оид ба рушди устувор таъия гардида, маъзани маълумот таъсис дода шуд ва афзалиятҳо вобаста ба "Рӯзнома барои асри XXI" барои таъияи КРУ муайян гардид.

Аз соли 2002 инҷониб дар Тоїкистон Ҷуғрати Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ (ИСПКСК) татбис мегардад, ки нашои воқеии амалро оид ба рағби омилҳои дар бар мегирад, ки барои аз байн бурдани камбизоатӣ мусоидат менамояд. Нашои амали ИСПКСК маҷмуи тадбириро вобаста ба суръатбахшии ислоҳоти истисодӣ, сиёс ва истисодӣ дар бар мегирад, ки дар навбати худ имкон медиад дурнамои замина ва соҳаҳои нисбатан муҳим - идоракунии, иқтисоди саломатӣ, маориф, инфраструктура, суботи экологӣ ва дастрасӣ ба бозор муайян карда шавад. Рағби монанди ва ноил гардидан ба самтҳои замина ва Тоїкистон имкон медиад рушди устувори истисодиро барои ноил гардидан ба Масҷаҳои рушди ҷаҳонӣ таъмин намоад.

Татбиси маҷмуи ҷорабиниҳои ИСПКСК то нимаи соли 2006-ро дар бар мегирифт. Сарфи назар аз баъзе дастовардҳои ИСПКСК натавонист ба натиҷаҳои муосири сифатӣ ноил гардад. Тадбири Стратегия дар шароити маҷдудияти захираҳо, маҷдуд набудани муносибати ягона ва механизми мурағбаи идоракунии ин раванд натиҷаҳои дилхои надоданд. ИСТКСК натавонист ба таври мукамал ҷуғрати асосии стратегияи кишвар бошад, ки масҷад ва афзалиятҳои муайянгардидаро амалӣ намоад, ҷуноне, ки дар ибтидо пешбини гардида буд.

Дар маҷмуи раванди татбиси ИСПКСК -1 мусбӣ арзёбӣ мегардад, зеро он ҷуғрати собили сабули сиёсати муносибатҳои гуногуниаҷа ба исоб рафта, дар давраи ибтидоии фаъолият як қўшиш буд барои иштироки ҷамаи гуруҳҳои аҳоли ҷиғати паст кардани сатҳи камбизоатӣ. Масҷади ИСПКСК -1 ба таври органикӣ ба татбиси Масҷаҳои рушди ҷазорсола мусоидат намуд, зеро ИСПКСК аз 18 вазифаҳои асосии Масҷаҳои рушди ҷазорсола 9 вазифаро дар бар мегирифт.

Ба монанди дигар кишварҳо, ки ИСПКСК-ро татбис менамоянд, Тоїкистон барои дарёфти рои усули татбиси самарабахш ва беибуди раванди институтсионалии рушди истисодӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ қўшиши худро идома медиад.

Барои ислоҳоти минбаъда соли 2003 Ҷуғмати Ҷумҳурии Тоїкистон ва Гуруҳи кишвари Созмони Милалӣ Муттаид исботи муштаракӣ "Пешравӣ барои Масҷаҳои рушди ҷазорсола"-ро таъия намуданд, ки дар он имконпазирии то соли 2015 ноил шудан ба ҷамаи вазифаҳои Рушди ҷазорсола баррасӣ мегардад. То мои майи соли 2005 бо иштироки намояндагони созмони байналмилалӣ, кишварҳои донор ва ҷомаи шаирвандӣ арзёбии эҷиҷот барои ноил шудан ба Масҷаҳои рушди ҷазорсола таъия гардид, ки ба Ҷуғмат имконият дод ислоҳоти хошаи институтсионалиро ташаққул дидад ва эҷиҷоти ба воқитаҳои молиаиро дар ҷар як бахши иҷтимоӣ муайян намоад.

Соли 2005 бо масҷади баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳоли Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоїкистон барои давраи то соли 2015 ва дар асоси он Стратегияи миёнамаҷилати паст кардани сатҳи камбизоатии Ҷумҳурии Тоїкистон барои солҳои 2007-2009 таъия гардид.

Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ аз стратегияи нави рушд иборат аст, ки таҷрибаи таъия ва татбиси ИСПКСК -1, воқеияти маҷдуда ва дурнамои рушди кишварро ба инбат гирифтаст. Ба мисли Стратегияи миллии амали Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ба иқтисоди суботи сиёсӣ, ноил шудан ба осудаҳои истисодӣ ва иҷтимоии шаирвандони Тоїкистон дар шароити воқеияти принциҳои озодӣ, шаҳну эҷиҷори

инсонъ ва имкониятии баробар барои татбиси нерӯи Ӯар шахс нигаронида шудааст.

Таъсис додани Шӯрои Ӯамъиятъ ва соли 1996 имзои Шартнома дар бораи ризоияти Ӯамъиятъ дар ТоӮикистон дар таскими ягонагии миллии тоӮикон насши муӮимро ба Ӯо овард. Шартнома дар бораи ризоияти Ӯамъиятъ дар ТоӮикистон барои ноил шудан ба мавсеи ягонаи нерӯи сиёсӣ ва Ӯамъиятии кишвар, таӮкими сулӣ, субот ва ягонагии умумимиллӣ насши муӮим дошт. МоӮи октябри соли 2002 бозиди Муншии умумии Созмони Милали МуттаӮид Кофи Аннан бо аъзои Шӯрои Ӯамъиятии Ӯумиурии ТоӮикистон доир гардид. Ӯ ба фаъолияти Шӯрои Ӯамъиятъ баӮои баланд дода, аз Ӯумла изӮор дошт: "...халс ба Шумо Ӯамчун ба иӮроқунандаи умеду орзуӮи худ менигарад ва агар Шумо сари васт ин умеду орзуӮи онӮоро амалъ намоед, насли оянда дар наздатон сарздор хоӮад буд".

Ба Ӯайр аз ин бозидӮи Ӯамасолаи Президенти Ӯумиурии ТоӮикистон бо намояндагони зиёӮен, Ӯавонон, занон ва дигар гурӯӮи Ӯома дар Ӯасисат Ӯам як минбари муошират байни Ӯокимияти давлатъ ва Ӯома оид ба масъалаӮи мубрами Ӯома ва дарёфти роӮи Ӯали онӮо гардидааст.

Барои Ӯалли вазифаӮи мазкур, аз Ӯумла масъалаӮи иӮзи муӮити зист, истифодаи судманди захираӮи табиъ ва таъмини рушди устувор Ӯукмат як сатор ӮуӮиатӮи сонунгузоръ ва санадӮи меъёрии Ӯусуъ, барномаӮо ва концепсияӮоро таӮия намуд. ТоӮикистон иштирокчи 10 Конвенсия, протоколӮо ва созишномаӮо оид ба проблемаӮи иӮзи муӮити зист ва рушди устувор буда, онӮоро тасдис кардааст ва дар таӮияи ташаббусӮи минтасавъ ва субминтасавъ фаъолона иштирок менамояд.

Дар доираи иӮрои ӮӮадоръ оид ба конвенсияӮи глобалии экологъ насша ва барномаӮо бар зидди биёбоншавъ ва истифодаи самарабахши гуногунии биологъ, сабук гардонидани осибатӮи таъйрёбии ислим, инчунин Исобот ва Насшаи миллӣ оид ба афзун намудани нерӯ барои иӮрои ӮӮадории Ӯумиурии ТоӮикистон Ӯиати идоракунии муӮити зисти глобалъ таӮия гардид. Бо масади мусаррар намудани тадбирӮи афзалиятнок ва самт Ӯиати таъмини самарабахши захиравъ ва манбаи солимгардони иӮзи муӮити зист соли 2006 Насшаи миллии фаъолият оид ба иӮзи муӮити зист дар Ӯумиурии ТоӮикистон таӮия гардид.

Насшаи миллии фаъолият оид ба иӮзи муӮити зист дар Ӯумиурии ТоӮикистон ба фаъолият ва тадбирӮи стратегия ва барномаӮи сабулгардида, аз Ӯумла Барномаи давлатии экологии Ӯумиурии ТоӮикистон барои давраи то соли 2008, стратегияӮи миллии иӮзи табиат ва насшаӮи амал вобаста ба конвенсияӮи глобалии экологъ асос ёфтааст.

Дар доираи ӮамкориӮи минтасавъ Ӯумиурии ТоӮикистон таӮити сарпарастии Комиссияи байнидавлатъ оид ба рушди устувор дар татбиси Насшаи минтасавии фаъолият оид ба иӮзи муӮити зист ва Стратегияи Ӯамкоръ оид ба мусоидат Ӯиати истифодаи самарабахши захираӮи об ва энергетика дар Осиёи Марказъ ва Стратегияи экологии кишварӮи Европаи Шарсъ, Кавказ ва Осиёи Марказъ фаъолона иштирок менамояд.

Бо масади Ӯамгиروي иӮтимоӮо истисодъ ва экологъ дар субминтаса Ӯумиурии ТоӮикистон соли 2006 ба Конвенсияи намунавии иӮзи муӮити зист ва рушди устувори Осиёи Марказъ ӮамроӮи гардида, инчунин дар раванди таӮияи стратегияи субминтасавии рушди устувор иштирок менамояд.

Бо пешниӮоди Ӯумиурии ТоӮикистон мутобиси Эъломияи Ассаблеаи Генералии Созмони Милали МуттаӮид соли 2003 Ӯамчун соли байналмилалии оби тоза эълон гардида, соли 2005-2015 даӮсолаи ,Об барои Ӯаёт, эътироф карда шуд. Барои татбиси мӯтавои ин ташаббус моӮи августи соли 2003 дар Душанбе форуми байналмилалъ оид ба оби тоза ва моӮи майи соли 2005 Конференсияи байналмилалъ оид ба ӮамкориӮи минтасавъ дар Ӯавзаи дарёӮи сарӮадгузар доир гардид.

МуроӮиати Ӯамасола ва ташаббуси Президенти Ӯумиурии ТоӮикистон оид ба кабудизоркунии Ӯудуди кишвар худ гувоӮи саӮми Ӯумиурии ТоӮикистон дар беӮудии вазъи экологъ ва иӮзи глобалии муӮити зист

мебошад.

Бо масади таъмини минбаъдаи ислоҳоти истисодӣ Иҷумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуҷҷатҳои зайлро сабул кардааст: "Барномаи рушди истисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2015", "Барномаи рушди истисодию иқтимоии вилояти Хатлон дар давраи то соли 2015", "Барномаи рушди истисодию иқтимоии Вилояти Суғд дар давраи то соли 2015" "Барномаи рушди истисодию иқтимоии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон дар давраи то соли 2015", "Барномаи экологӣ то соли 2008", "Нашаи миллии Ҷаҳолият оид ба иқфзи муити зист".

Мувофисаи нокифоя ва мавҷуд набудани ҷамбастагии барномаҳои сабулгардида, системаи банасшакри, татбис ва арзёбӣ боиси такрори корӣ ва камтар самарабахш будани сарорҳои сабулшуда гардид.

Барои баланд бардоштани натиҷаи Ҷаҳолияти барномаҳои татбисшаванда, ки ба бебудӣ дурнамои истисодӣ ва иқтимоӣ нигаронида шудааст, Тоҷикистон аз дорад раванди рушдро ба танзим дароварда, ба ҷамъангсозии барномаҳои мавҷудаи ба рушд нигаронидашуда таваҷҷӯи зоир намояд ва дар ин асос стратегияи ягонаи миллиро таъин созад, ки самтҳои устувори иқтимоӣ ва рушди истисодӣ, паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва таъмини робита байни наслиро таъмин менамояд.

Бо масади ҷароғам овардани замина барои рушди минбаъдаи кишвар Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2005 бо ташаббуси таъини Стратегияи миллии рушд баромад кард, ки он бояд мутобиқи Масҷаҳои рушди ҷазорсола раванди рушди кишварро барои дурнамои дарозмӯлати то соли 2015 ба система дарорад.

Стратегияи миллии рушд ҷамҷун ҷуҷҷати асосии стратегияи Тоҷикистон афзалиятӣ ва самти умумии сиёсати давлатиро муайян менамояд, ки барои ноил шудан ба рушди устувори истисодӣ, тавсеаи дастрасии аҳолӣ ба хизматрасонии заминавии иқтимоӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ самт гирифтаанд.

Стратегияи миллии рушд усули нави муносибат ҷиати таъмини рушд буда, таърибаи ҷаҷониро оид ба таъин ва татбиси ҷунин ҷуҷҷатҳои шабеи стратегӣ, сабас ва ҳулосаҳои давҷаҳои гузаштаи рушди кишвар, инҷунин воҷеяи мавҷуда ва дурнамои рушдро ба инобат мегирад.

Аз Стратегияи миллии рушд ҷаҷаи консепсияӣ, стратегияӣ, барномаӣ ва нашаи рушди кишвар, ки масомоти давлатӣ, соҷавъ ва минтасавъ таъин намудаанд, инҷунин Ҷаҳолияти ҷаҷаи масомоти идоракунии давлатӣ сарҷашма мегиранд. Стратегияи миллии рушд воҷитаи муошират бо бизнес-сохторӣ ва ташкилотҳои ҷайриҷуматӣ ба ҷисоб меравад.

Ҷарҷанд Стратегияи миллии рушд барномаи рушди дарозмӯлат мебошад, он дар навбати аввал ба татбиси ислоҳоти навбатии истисодӣ нигаронида шудааст, ки дар асоси таъмини рушди устувори истисодӣ ва ноил шудан ба Масҷаҳои рушди ҷазорсола ба паст кардани сатҳи камбизоатӣ мусоидат менамояд.

Ҷарсияи КРУ ва Стратегияи миллии рушд аз он иборат аст, ки КРУ -барномаи дарозмӯлати гузариш ба рушди устувор буда, азму талоши ҷомеаро барои иҷрои наша ва барномаҳои миллий дар асоси ҷамғирони проблемаҳои истисодӣ, экологӣ ва иқтимоӣ муайян менамояд ва ба баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии ҷумҳури нигаронида шудааст.

Ҷуҷҷати мазкур стратегияи усулан нави рушди дарозмӯлат мебошад, ки таърибаи таъин ва амалӣ намудани дигар ҷуҷҷатӣ, воҷеяи мавҷуда ва дурнамои рушди кишварро ба инобат гирифтааст. Ба мисли Стратегияи миллии рушд ва Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва дигар ҷуҷҷатҳои стратегӣ амали он ба иқфзи суботи сиёсӣ, ноил шудан ба осудаҷолии истисодӣ ва иқтимоии шаҷрвандон дар шароити воҷеяи принципҳои озодӣ, шаҷну эҷтибори инсон ва имқониятҳои баробар барои татбиси нерӯи ҷар шахс нигаронида шудааст. Мушаххасоти ҷарқунандаи ин ҷуҷҷат аз муносибати инноватсионӣ ҷангоми муайян намудани масҷаҳои дарозмӯлати стратегӣ иборат мебошад, ки на таъин соҷҳои 2007 - 2009 ва 2010 - 2015, инҷунин давҷаи то соли 2030-ро дар бар мегирад ва дар

он барои іар як давраи рушд афзалиятіо, масқадіо ва вазиғаіои іамғироишуда ва махсус муайян гардидааст.

3. Афзалиятіои стратегъ, масқад, вазиға ва давраіои гузариши Ҷумиурии Тоҷикистон ба рушди устувор

3.1. Афзалиятіои асосъ

Барои ташаккули системаи минбаъдаи ијтимоию сиёсъ, заминаи нави истисодъ, истисрори арзишіо ва принципіои рушди устувори Тоҷикистон иніо нашти муіим доранд:

- эъмор ва рушди давлати унитарии демократии ијтимоию іусусъ;
- ташаккули іомаи муосири граждaнъ;
- созмон додани истисоди бозаргонии дорои самти ијтимоъ;
- пешбурди самарабахши хоіагидоръ, истифодаи судманд ва сарфакоронаи захираіои табиъ.

Тоҷикистон іамчун давлати іавони соіибистислол бояд іиіати эъмори давлати іасисатан іам демократъ, іусусбунёд ва дунявъ роіи худро идома диіад. Іусус ба іифъ ва рушди ғаріанғи хос, забон, озодона интихоб намудани забони муошират, тарбия, таълим ва эіодро эътироф ва қағолат дода, Тоҷикистон барои татбиси асосіои конституцсионъ ва эъмори давлати іусусбунёд заминаи воесъ ғароіам меорад. Бо ин масқад ба таври сотеъона ва муназзам роіи демократикунонии минбаъдаи іома пеш гирифта шудааст.

Омили муіими рушди Тоҷикистон аз таъсиси іокимияти пуристидор ва судманди давлатъ иборат аст, ки суботи сиёсъ, амният, адолати ијтимоъ, тартиботи іамъиятъ ва имконияти рушди іар шаірвандро дар муіити солими экологъ, истисодъ ва физикъ таъмин менамояд.

Таікими давлатдоръ барои гузаштан ба іомаи ташаккулёфтаи шаірвандъ (ки асоси оніо ташкилотіои іамъиятъ, іизбіои сиёсъ ва масомоти худидоракунии маіаллъ мебошанд) ва ташаккули манғиатіои оніо заминаи асосъ хоіад ғашт. Давраи муіими истисрори іомаи шаірвандъ аз таъсиси механизміои самарабахши дастғирии он аз іониби давлат, таіияи расмиёти іусусии іамкоръ бо ташкилотіои ғайриіукуматъ, иттиғосіои касаба, созмоніои іавонон, доираіои илмъ ва коръ ба іисоб меравад.

Истисоди бозаргонии ба ијтимоиёт нигаронидашуда, ки Тоҷикистон меҳоіад ба он ноил гардад, аз истисодиёти босамар, рушди инфраструктураи соіибкоръ ва бозаргонъ, танзими муассири давлатъ иборат мебошад, ки соіибкоронро ба тавсеа ва такмили истеісолот іавасманд гардонида, ба кироякорон меінати пурмаісулро ғароіам меорад.

Іамзамон бояд нашти пешбарандаи сиёсати ијтимоъ дар системаи идоракунии іома таъмин гардида, самтіои муіим, усули татбис ва бо дарназардошти вазиғаіои рушди устувор афзалиятіо муайян карда шаванд. Дар соіаи ијтимоъ масқаді асосъ аз ноил гардидан ба саті ва сифати параметріои асоснокшудаи зиндағии аіолъ, баланд бардоштани давомнокии умр, беібуди муіити зисти инсон, инкишоф додани ғаъолнокии ијтимоъ ва физикъ, танзими оила, таъмини имкониятіои баробар барои гирифтани маълумот, кўмаки тиббъ, барсарорсозии саломатъ, іифзи ијтимоии ғуруііои аіолии аз нигоіи ијтимоъ осебпазир иборат мебошад.

Рушди системаи миллии истисодъ бояд иніоро ба инобат гирифта, самарабахш, расобатпазир ва іамзамон ба ијтимоиёт нигаронидашуда, аз нигоіи захира, энергия ва іифзи экологъ таъмин бошад. Он бояд сатіи баланди осудаіолии іомааро қағолат дода, іамбастағии осудаіолии корманд ва натиіои меінати ў, таъминоти арзандаи ијтимоиро барои шахсони ғайри собили меінат, пиронсолон ва маъғубон ғароіам орад, инчунин қағили іусус ва озодии конституцсионии шаірвандон, соіибкориіи озод, расобати бовиідонона, интихоби касб ва іои кор, баробарии шакліои моликият, дахлнопазирии он ва истиғода ба манғиати шахсият ва іома, шарикии ијтимоъ байни давлат, иттиғоси касаба ва соіибкорон

бошад.

Ѕамзамон дар аёлу ташаккул додани тафаккури муносибати оёёна нисбат ба биосфера 5амчун бунёди зиндагъ, риёи сонунёи инкишофи он, инчунин маёудият ва манъёе, ки аз он бармеоянд, дар назар дошта шудааст. Ин ёо дар хусуси таъсиси модели самарабахши хоёагидоръ, истифодаи судманд ва сарфакоронаи захираёи табиъ ва ташаккули тарзи 5аёти солим сухан меравад.

Истисодиёти бозаргонии ба иётимоеёт нигаронидашуда ба дастаёамъ, кумаки мутасобила, адолати иётимоъ асос меёбад, ки анъанаёи миллии тоёиконро тавсиф намуда, эгосинтризм, истифодаи меёнати бегона, бекоръ, дифференсатсияи аз 5ад зиёди иётимоии аёолиро вобаста ба даромад истисно менамояд.

Афзалиятёи рушди ояндаи Тоёикистонро муайян намуда, мушаххасоти кишвар вобаста ба вазъи ёулёфъ, демографъ, сатёи баланди камбизоатъ, инчунин собилияти сусти сохторёо ва усули идоракунъ ба инобат гирифта шудааст.

Мушкилоти вобаста ба вазъи номусоиди ёулёфъ ва анъанаёи хоси демографъ, инчунин системаи идоракунии пурра ташаккулнаёфта, ки метавонад 5авобгёи принципёи истисоди бозаргонъ бошад, аз мавёудияти талаботи 5иддъ нисбат ба стратегияи кишвар дар соёаи рушд гувоёи медиад, ки омилёи манфии он бояд ёуброн карда шавад.

Фаёолияти кишвар оид ба беёбуди коммуникатсия бо олами атроф бояд бо тадбирёи 5алби манбаёёи дохилии рушд тавсият ёбад, ки он пеш аз 5ама тарассиёт ва таёкими бахши хусусъ, махсусан соёаи кишоварзъ, энергетика ва нерёи инсониро тасоо менамояд, ки сувваи пешбарандаи рушди истисодъ ва суботи кишвар ба 5исоб меравад. Тоёикистон бояд натиёаёи ноилгардидаро дар соёаи 5лоёоти иётимоёи истисодъ таёким бахшад, яъне барои 5ифзи суръати рушди истисодъ асосёоро диверсификатсия намояд, зеро манбаёёе, ки дар гузашта муёаррики тарассиёт ба 5исоб мерафтанд, барои суръатбахши минбаъда нокифоя хоёанд буд.

Бояд ба инобат гирифт, ки бидуни таъсиси системаи самарабахши идоракунъ ба даст овардани натиёаёи мусбъ имконнопазир аст. Пешрафти истисодии Тоёикистон ба нишондиёандаёи сифатии захираёи инсонъ вобаста мебошад, ки ба ташаккули онёо сифат ва сатёи фарёам овардани хизматрасонёи заминавии иётимоъ таъсир мерасонад.

Дар навбати худ 5ангоми муайян намудани афзалиятёи кишвар бояд 5амзамон паст кардани сатёи камбизоатъ мавриди баррасъ сарор гирад, ки дар як давраи муайян барои гузарии ба рушди устувор монеаи асосъ мебошад.

3.2. Маскадёи стратегъ

Маскади стратегии гузарии ёумёурии Тоёикистон ба рушди устувор аз таъмини рушди босуботи иётимоёи истисодъ бо нигоё доштани муёити мусоиди зист, истифодаи оёилонаи захираёи табиъ 5иёати сонёгардонии эётиёёоти наёлои имрёза ва ояндаи кишвар иборат мебошад. Ин масад метавонад бо роёи ташкили системаи босамари истисодъ татбис гардад, ки меёнати пурмаёсулро 5авасманд мегардонад, ба пешрафти илмёи техникъ нигаронида шуда, дорои самти пуристидори иётимоъ мебошад. Ин талабот модели истисоди бозаргонии ба иётимоеёт нигаронидашударо сонё мегардонад.

Он дар ташаккули системаи нави иётимоёи истисодъ, бо така ба принципёи демократъ, плурализми сиёсъ, фарёангию маънавъ ифода меёбад, ки метавонад зиндагии босамарро таъмин намуда, ёолати аз нигоёё экологъ саноатбахши муёити зист дастгиръ карда шавад.

Барои шаёрванди алоёндаи ёумёурии Тоёикистон рушди устувор маънои ёмеаи одилона, зиндагии сазовор, барсарор намудани 5исси гумкардаи итминон ба фардо, субот ва амниятро дорад. Ба амнияти экологъ наёши

махсус іудо карда шудааст.

Маскадіон стратегъ ва афзалиятіон гузариши Іуміурии Тоіикистон ба рушди устувор бо дарназардошти раванди умумііаіонии рушд ва ўідадории кишвар, аз мушаххасоти миллъ, манфиатіон іаётан муіти иітимоію истисодъ, сиёсь ва экологъ бармеояд.

Дар маркази тавайўи гузариши Іуміурии Тоіикистон ба рушди устувор, инсон, сарор дорад, ки дар іамбастагъ бо табиат ба іаёти солиму самарабахш іусуь дорад. Инсон іамчун воситаи рушди истисодъ ва ба сифати масади он муіаррики рушди истисодиёт мебошад. Дар ин раванд мубориза алайи камбизоатъ мавсеи махсусро ишъл мекунад. Проблемаіон этникъ, динъ, фариангъ ва ахлосъ нисбат ба осудаіолии модъ, камбизоатъ, табиат ва гузаштагон дар ташаккули рушди устувори кишвар нашти моіятан муімро ба іо меорад. Тарбияи маънавиёт ва муносибати зитиёткорона нисбат ба муіти зист бояд самти афзалиятноки коріон идеологъ бошад. Іамзамон бо таъмини идеологъ дар ташаккули шароитіон заруръ барои самарабахшии рушди устувори системаи иітимоію истисодъ, омили институтсионалию іусуь нашти фундаменталъ дорад.

Гузариши Іуміурии Тоіикистон ба рушди устувор бидуни сабукгардонъ ва іалли проблемаіон глобалии инсон имконнопазир аст. Іар кадоми ин проблемаіо бо ин ё он усул мустасиман ё љайримустасим ба рушди кишвар таъсир мерасонад.

Самти фундаменталъ ва масади асосии гузариши Іуміурии Тоіикистон ба рушди устувор аз баланд бардоштани осудаіолъ дар асоси рушди устувори сиёсь ва истисодъ, ноил гардидан ба сифати нисбатан баланди зиндагии одамон ва системаи экологъ иборат мебошад.

Моделі рушди устувори Іуміурии Тоіикистон пеш аз іама ба истисрори іуміуръ чун давлати соіибистислол муайян карда мешавад, ки кўшиш менамояд дар мисёси іаіон мавсеи сазоворро ишъл намояд. Іуміурии Тоіикистон іамчун давлати іавони соіибистислол бояд бо роіи эъмори давлати дар іасисат іам демократию іусуьбунёд ва дунявъ ба пеш іаракат кунад. Самти устувор барои таъсиси "іомеаи демократъ" ояндаи осоиштаи кишварро барои асри XXI муайян хоіад кард.

Кафолати рушди устувори кишвар аз давлатдоріи дунявъ, фарианги дунявъ ва диндоръ дар асоси озодии виідон иборат хоіад буд, ки хилофи башардўстъ, осилъ ва ахлос намебошад.

Фарианг, мушаххасоти миллъ ва анъанаіон бойи миллиро нигоі дошта ва іифъ намуда, Іуміурии Тоіикистон падидаіон нави маънавиётро инкишоф хоіад дод. Мазмуни асосии іаёти халси Тоіикистон аз сулі ва меінати суліомез иборат хоіад буд.

Дар доираи проблемаіон гузариш ба рушди устувор дарки мавсеъ ва нашти давлат дар іаёти іомеаи инсонъ ба миён меояд. Давлат субъекти асосъ ва іамзамон воситаи муіими таъминкунандаи гузариш ба рушди устувор мегардад. Омили муіими рушд аз таъсиси іокимияти пуристидори давлатъ иборат мебошад, ки суботи сиёсь ва амният, адолати іамъиятъ, тартиботи іамъиятъ ва имконияти инкишофи іар як шаірвандро дар муіти солими экологъ, истисодъ ва физикъ таъмин менамояд. Таікими давлатдоріи тоіикон барои гузариш ба іомеаи ташаккулёфтаи гражданаъ іамчун кафили рушди устувори кишвар хизмат хоіад кард. Ба нашти муттаіидии иітимоъ, ки шарт зарурии таікими институтіон демократъ, инчунин истисрори іомеаи шаірвандъ мебошад, тавайўи хос зоіир мегардад.

Фаъолияти іамоіангшудаи давлат, бизнеси хусуь ва іомеаи шаірвандъ барои гузариши босуръат ва беозор ба модели нави рушд мусоидат хоіад кард.

Суботи кишвар ба истисодиёти муназзам инкишофёфта асос хоіад гирифт. Таніо іангоми дастгирии инкишофи истисодиёт метавон камбизоатиро аз байн бурд ва зиндагии осоишта ва рушди озоди іар шахсро таъмин кард.

Моделіон рушди устувор принципіон рушди бозаргонии аз нигоіи

иїтимоъ устуворро дар назар дорад. Рушди истисодиёти бозаргонии ба иїтимоиёт нигаронидашуда, ки Тоїкистон ба он талош дорад, аз истисодиёти самарабахши дорои инфраструктураи инкишофёфтаи бозаргонъ ва танзими муассири давлатъ иборат аст. Системаи истисодъ бояд самарабахш, расобатпазир, аз нигои иїтимоъ самтгирифта ва іамзамон аз нигои захира энергия ва экологъ ифзшуда бошад. Истисодиёти бозаргонии бо иїтимоиёт нигаронидашуда бояд:

Якум, сатїи баланди осудаїолиї іомеа, рушди сифатии инсонро кафолат дода, ҳамбастагии осудаїолиї корманд ва натиїаи меїнати ў, таъминоти иїтимоии сазоворро барои шахсони љайри собили меїнат, пиронсолон ва маъҷубон фароїам орад ва кафили іусус ва озодиїои конституцсионии шаїрвандон бошад;

Дукум, осилона ва судманд истифода бурдани захираїои табиъ.

Истисодиёти бозаргонии ба иїтимоиёт нигаронидашуда ба дастаїамъ, кўмаки мутасобила, адолати иїтимоъ асос меёбад, ки анъанаїои миллии тоїиконро тавсиф намуда, эгосинтризм, истифодаи меїнати бегона, бекоръ, дифференсатсияи иїтимоии аїолиро вобаста ба даромад истисно менамояд.

Мушаххасоти гузариши Ёумїурии Тоїкистон ба рушди устувор дар хатми дигаргуниїои системавъ, сохторъ ва ташаккули институцїои бозаргонъ, іамзамон іоръ намудани принципїои рушди устувор ифода меёбад.

Дар дурнамои дарозмўїлат самти рушди кишвар пай дар пай бо гузариш аз шакли истисодии рушд -ба рушди экологїю иїтимоъ ва аз шакли молию моддъ -ба маънавию ахлоъ ва иттилоотъ сурат хоїад гирифт. Дар самти гузариш ба рушди устувор сифати нави іомеа ташаккул хоїад ёфт, ки беш аз пеш аз стереотипїои истеъмолкунандагъ озод хоїад буд.

Ёумїурии Тоїкистон дар марзи тамаддуни исломъ ва европоъ сарор дорад, ки он аз кишвар муносибати мутаносибро бо олами атроф тасозо менамояд.

Ёумїурии Тоїкистон іамчун кишвари на он садар бузург, ки ба равандїои берун аз іудуди он рухдиїанда вобаста мебошад, бояд іамеша барои истисрори худ, махсусан іангеме, ки манфиатїои сохторїои бузурги іаїонъ ба іам бармехўранд, сарори дахлдор сабул кунад.

Фалсафаи ояндаи Тоїкистон бояд аз манфиатїои минтасаи ЕврАзия иборат бошад, ки кишвар дар маркази он сарор дорад. Рушди устувори Тоїкистонро бидуни іамгиرويї самарабахш, ки метавонад ба кишварїои минтаса барои ворид гардидан ба истисодиёти глобалъ ба сифати шарикони баробариіусус имкон диїад, тасаввур кардан душвор аст. Истисрор дар назди Тоїкистон вазифаїои таїкими системаи нави муносибатїои байналмилалъ, махсусан вобаста ба минтасаро пеш мегузорад.

3.3. Вазифаїои асосъ

Афзалиятїои стратегии рушди Ёумїурии Тоїкистон ба шароитїои іугрофъ ва демографии кишвар вобаста мебошад. Сатїи баланди камбизоатъ, системаи то охир ташаккулнаёфта идоракунии истисодиёт ва іомеа, маїдудияти іуљрофъ монеаи асосии рушди устувор мебошад.

Дар концепсияи гузариши Ёумїурии Тоїкистон ба рушди устувор вазифаїои асосъ аз іолатїои васатъ (фосилавъ) иборат аст, ки тавассути он масадїои стратегъ ба даст оварда мешавад.

Вазифаїои асосии гузариши Ёумїурии Тоїкистон ба рушди устувор аз инїо иборатанд:

- паст кардани сатїи камбизоатъ
- таъмини амнияти энергетикї
- таъмини амнияти озузаворъ
- ноил гардидан ба амнияти иїтимоъ
- таъмини суботи экологъ
- ноил гардидан ба идоракунии самарабахш.

Ноил гардидан ба рушди устувори истисодъ, паст кардан ва бариямдидии камбизоатъ, таъмини амнияти ийтимовъ, озусаворъ ва энергетикъ, идоракунии дахлдори захираи табии бо рои ташкили истисодиёти iamгироишуда, ки метавонад ба инвеститсияи истеисолъ захираи дохилиро iалб намояд, тавассути ба рои мондани идоракунии дасиси раванд дар асоси саъю талоши дастаiaмъонаи iомеа барои гузариш ба рушди устувор вазифаи аввалиндараia мебошад.

Бояд дар назар дошт, ки бидуни таъсиси системаи самарабахши идоракунъ ба даст овардани натиiaи мусбъ имконнопазир аст. Пешрафти истисодиёти кишвар аз нишондиандаи сифати захираи инсонъ вобаста мебошад, ки ба ташаккули он сифат ва сатii фaроiam овардани хизматрасонии заминавии ийтимовъ таъсир мерасонад. Дар навбати худ афзалияти кишварро муайян намуда, бояд он дар iamбастагъ бо паст кардани сатii камбизоатъ баррасъ гардад, ки дар давраи муайян барои рушди устувор монеаи асосъ мебошад.

Нерӯи муими рушди истисодъ дар дурнамои дарозмӯлат- ин нерӯи истеисол ва содироти гидроэлектрэнергия хоiaд буд. Бо масади ноил гардидан ба истислолияти энергетикъ, таъсиси системаи ягонаи энергияи кишвар ва содироти сувваи барс ба кишвари iamсоя бояд дар навбати аввал бахши энергетикиро ба субот даровард ва барсарор намуд.

3.4. Давраи асосъ

Гузариши iумиурии Тоикистон ба рушди устувор - раванди мураккаб ва тӯлонъ мебошад. Рушди устувор якчанд давраи рушди кишварро пешбинъ менамояд. Ин давраiо ташкили институтiо, робита ва муносибатii нав ва аз байн бурдани институтiо кӯнаро дар назар дорад. Дар натиia сонуният ва равандiо нави макро ва микроистисодъ, таъйироти ийтимовъ ва сиесъ, вазифаи нави сиесати ийтимоию истисодъ ба миён меоянд.

Раванди гузариши iумиурии Тоикистон ба рушди устувор дар се давра аiiом дода мешавад.

Давраи якум - зарурати iалли масъалаiо мубрами истисодъ ва ийтимовъ. Ин давра самтiо асосии масадноки рушдро ташаккул медиiaд, дигаргунсозиiо сохторъ дар истисодиёт тавсият хоiaд ёфт. Дар ин давра фаимш ва идоракунии равандъ экологъ, риояи дасиси маидудиятiо асосноки экологъ нисбат ба фаъолияти хоiaгидоръ ниioят муим аст.

Масади iamин давраи "гузариш" аз таъмини баланд бардоштани сатii зиндагии aiолъ, махсусан гурӯiи аз нигои ийтимовъ осебпазир тавассути инкишофи истисодиёт ва афзоиши нерӯи инсонъ иборат мебошад. Стратегияи паст кардани сатii камбизоатъ-барномаи миёнамӯлати рушд яке аз воситаiо асосии татбиси ўдадориiо ба зимма гирифтаи кишвар ба исоб меравад. Iамзамон ба масъалаiо иттилоотони aiолъ оид ба проблемаiо ифзи муити зист, тадбириiо кабудизоркунии минтасаiо наздишаиръ, инчунин ба сонунгузоръ дар доираи конвенсияiо глобалии экологии баймзорасида тавaiiўи махсус зоир мегардад. Давраи татбис солии 2007-2009.

Давраи дуюм - iamчун давраи аiiом додани дигаргунсозиiо асосии сохторъ дар истисодиёт дар назар дошта шудааст. Дар мӯлати нисбатан кӯтои мамлакат бояд сатii дигаргунсозиiо сохториро нисбатан афзоиш дода, рушди устуворро бештар таъмин намояд, камбизоатиро аз байн бурда, минбаъд сатii зиндагии aiолиро баланд бардорад. Ба љайр аз ин дар давраи дуюм бояд тадбириiо превентивъ оид ба такмили воситаiо рушди устувор iиати мутобисгардонъ ба таъйирёбии ислим, таназзули замин ва ифлосшавии iавои атмосфера таia гардида, iиати пешгирии ба кишвар ворид намудани молiо аз нигои экологъ хатарноки истеъмолъ (аз iумла наслиёт) механизмiо бозаргонъ чораiо андешида шавад.

Стратегияи миллии рушд то соли 2015 - барномаи дарозмӯлати рушд яке аз воситаiо асосии татбиси ўдадориiо ба зимма гирифташуда мебошад.

Массад аз таікими суботи иітимон ва истисодъ ноил гардидан ба осудаіолии истисодъ ва иітимоии аіолъ иборат аст.

Давраи сеюм - ба татбиси сиёсат іиіати солимгардони истисодиёт ва суботи он нигаронида шудааст, ки шарти зарурии таъминоти гузариши кишвар ба рушди устувор мебошад. Дар ин давра дар назар дошта шудааст, ки системаи истисодии ба экология нигаронидашуда ташаккул ёфта, принципҳои рушди устувор бо іамаи соіаіои іомеаи кишвар іамгирон хоіад шуд. Дар ин давра суботи экологии іудуди кишвар сабл аз іама аз іисоби истифодаи самарабахши нерӯи бойи табиии кишвар таъмин хоіад шуд. Дар давраи сеюм, инчунин таіияи нашта ва сохтмони истеісолоти аз нигоіи экологъ тоза, шаірсозъ ва инфраструктура пешбинъ гардидааст. Давраи татбис - 15 соли минбаъда.

Барои іар як давра тадбирҳои кўтоімўлат, миёнамўлат ва дарозмўлат, инчунин индекаторҳои арзёбии самарабахшии фаъолияти баназшагирифта муайян гардидааст.

Дар дурнамои кўтоімўлат ва миёнамўлат бояд фарсият байни Тоікистон ва дигар кишварҳои рў ба инкишоф камтар карда шуда, дар дурнамои дарозмўлат мавсеи Тоікистон іамчун яке аз кишварҳои иштирокчиі фаъоли раванди рушди устувори іаіонъ таъмин карда ва таіким бахшида шавад.

4. ВАЗИФАҲОИ АСОСИИ ГУЗАРИШИ ЇУМУРИИ ТОҶИКИСТОН БА РУШДИ УСТУВОР

4.1. Паст кардани сатіи камбизоатъ

4.1.1. Таілили вазъ

Камбизоатъ яке аз проблемаҳои асосии Тоікистон ба іисоб меравад, ки бо вуїуди дастовардҳои назаррас дар рушди истисодии кишвар іанўз іам іалли худро наёфтааст.

Камбизоатъ іамчун зуїуроти гуногуніабіа баррасъ мегардад. Мисёси камбизоатиро наметавон таніо бо муайян кардани мўтавои осудаіолии моддъ паст намуд. Агар камбизоатиі моддъ бо сатіи нокифояи даромад барои сонегардониі эітіёіоти іадди асали зиндагъ муайян карда шавад, іанбаи ьайримоддиі он аз дастрасии маідуди аіолъ ба хизматрасониіои маориф, тандурустъ, амният, иштирок дар іаёти іомеаи ва ьайра бармеояд.

Сатіи камбизоатъ рў ба таназзул аст. Мутобиси ОУЖТ аз соли 2003 сатіи камбизоатъ 64,7 ғоизро ташкил дода, нисбат ба соли 1999 хеле пасттар аст. Сарфи назар аз паст гардидани камбизоатъ дар ин давраи кўтоі Тоікистон іанўз дар минтасаи Европа ва Осиёи Марказъ камбизоаттарин ба іисоб меравад. Мутобиси баъзе маълумоти арзёбъ то іолати соли 2006 аз нисф зиёди аіолъ камбизоат мебошанд.

Дар таілили камбизоатъ дифференсатсияи+-----і байниминтасавии аіолъ вобаста ба сатіи|Мавчуд набудани хадди | зиндагй ба мушоіида мерасад. |расмиі муайянсозии камби-| Сатіи камбизоатй бо таносуб дар Душанбе ва|зоати дар асоси бучети | ноіияіои тобеи іуміуръ пасттар буда дар|хадди акали истеъмоли ва | Вилояти Мухтори Кўиистони Бадахшон ва|мушкилот хангоми тахияи | Вилояти Хатлон баланд аст.Вале бо ба муайян|муносибати ягона гузаро-| намудани хадди асали нишондиіандаіои мутлас|нидани хама гуна тадки-| аксари мардуми камбизоат дар Вилояти Хатлон|котро душвор мегардонад. | ва Вилояти Суљд сукунат дорад (65 ғоизи|Проблеммаҳои вобаста ба | тамоми аіолии Тоікистон). Ба ин минтаса 72|муайян намудани хадди | ғоизи тамоми мардуми камбизоат ва 75 ғоизи|акали рузгузарони аз | аіолии ниіоят камбизоат рост меояд. Дар|чониби бучет халли худро | дохили минтасаіои алоіида низ фарсият вуїуд|наёфтааст. Аз усулҳои | дорад, ки он ба вазъи іуљрофии ноіияіо|кабулнамудаи амалияи |

алосаманд аст: камзамини, маиалии муайян|чахони муайян кардани |
кӯйсор, наздикӣ ба шаирӣи калон, марказӣи|камбизоат дар Тоҷикистон |
саноатӣ ва сариад. |сатхи камбизоати мутлак |

Иҷтимоӣ стратегияи паст кардани сатҳи|истифода бурда мешавад, ки|
камбизоатӣ бекорию ҷамъун "сабаби асосии|бо 2,15 доллари ИМА барои|
камбизоатӣ" баррасӣ менамояд. Арзёбии сатҳи|як нафар дар як руз мут-
бекорӣ бо он омил мушкил мегардад, ки на|бики ТКХ барои камбизо-
ҷамаи шахсони бекор дар масомоти Агентии|агии умумӣ ва 1,08 долл. |
давлатии иқтисодии ҷамъӣ, шуғл ва муқоимати|ИМА ба ҳар нафар дар як |
Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сайд гирифта|руз барои ниҳоятӣ кашоки-
мешаванд. Сатҳи бо кор таъминкунии|муайян гардидааст. |
Ҷағрирасмӣ (ба сайд гирифтанишуда) ниҳоят+-----+
баланд аст. Сатҳи баланди камбизоатӣ дар
Тоҷикистон на танҳо ба осибҳои ҷамъӣ шаирвандӣ, бӯйрони истисодӣ ва
проблемаҳои давраи гузариш, балки аз бисёр ҷиҳат ба мушаххасоти рушди
демографӣ ва дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои заминавӣ асосаманд
аст.

Теъдоди умумии аҳолии аз нигоҳи истисодӣ ғайри афзоиш ёфта, вале
сатҳи шуғли аҳоли аз сатҳи суръати захираҳои меинатӣ асиб менамояд.
Идома ёфтани ин раванд барои дурнамои дарозмӯлат метавонад боиси
афзоиши шиддат дар бозори меинат ва системаи ғайриҷамъӣ овардани
хизматрасониҳои ҷамъиятӣ гардад. Аз ҷиҳати дар бозори меинат зуъуроти
парадоксалӣ ба мушоида мерасад - сарфи назар аз барзиёдати суъва
корӣ аксари ҷойҳои ҳолӣ, ки ба кормандони тахассусӣ эҷиҷманданд,
ишғол нашудаанд.

Ҷангоми таъини Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ барои
солҳои 2007-2009 монетаҳои асосие, ки рушди истисодиёро бозмедорад ва
ба камбизоатӣ дар ҷумҳури мусоидат менамоянд, муайян гардиданд:

- самарабахши нокифояи идоракунии давлатӣ;
- ҷавасмандгардони нокифоя;
- ғайри на он сардор мусоиди инвестиционӣ;
- сатҳи пастӣ расобат ва сатҳи баланди бахшҳои ҷағрибозаргонӣ;
- нокифоягии ҷавасмандгардонию барои рушди сармояи инсонӣ;
- проблемаҳои муқоимати меинатии хориҷӣ;
- нобаробар аниом додани ислоҳот дар маиалию;
- натиҷаи пастӣ ҷамъкорию минтасавӣ ва ҷамъгирони истисодиёт ба

муносибатҳои истисодии байналмилалӣ;
- дар сатҳи зарурӣ сардор надоштани иҷроии сонунӣ, таъмини ҳусуси
инсон ва рушди ҷомеаи шаирвандӣ.

Натиҷаи таҷбири Иҷтимоӣ стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ
дар таъини муносибатҳои маҷмӯӣ ҷиҳати ислоҳоти системаи идоракунии
давлатӣ заминаи асосӣ мебошад. Таъини стратегияи ислоҳоти системаи
идоракунии давлатӣ, ки баъд аз ислоҳоти фрагменталӣ ва маҷдуди соҷавӣ
сурат гирифт, бори нахуст мавсеи дасисро дар ислоҳоти ҷомеагии иҷроия
ва масомоти худидоракунии маиалӣ муайян намуд.

Ба таври назаррас паст гардидани сатҳи камбизоатӣ, ки таъини
таъсири ноустувории макроистисодӣ ва танзими раванди муқоимат ба даст
омадааст, рушди минбаъдаи устувор ва паст кардани сатҳи камбизоатию
кафолат наметавонад. Дастрасии аҳоли ба хизматрасониҳои заминавӣ ҷанӯз
дар сатҳи паст сардор дорад.

Сарфи назар аз дастовардҳои ҷамъӣ давраи рушд Стратегияи паст
кардани сатҳи камбизоатӣ натавонист натиҷаҳои сифатноки саривастиро
ноил гардад. Таҷбири Стратегия дар шароити маҷдуд будани захираю,
маҷдуд набудани муносибати ягона ва механизми дахлдори идоракунии ин
раванд натиҷаи дилхоҷро таъмин карда натавонист. Иҷтимоӣ стратегияи
паст кардани сатҳи камбизоатӣ ба таври муккамал ба ҳуҷҷати асосии
стратегии кишвар, ки массад ва афзалиятҳои муайян мекунад ва дар
ибтидо ҷунин пешбинӣ мегардид, таҷдил наёфт.

Бо дарназардошти вазъи маҷдуда бояд таҷбирӣе андешида шавад, ки

дар оянда имкон медиад рушди истисоди миллӣ бо дарназардошти шароитҳои таъйирёфтаи дохилию хориҷ ва омилҳои рушди истисод таъмин карда шавад.

4.1.2. Сиёсати мавҷуда ва стратегия

Моии иҷони соли 2002 Ёумиурии Тоҷикистон мутобиси Ёуїїати стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ӯїдадорӣ ба зимма гирифт. Масқади асосии Стратегия аз афзун намудани даромади воқеии аҳоли ва тасқими одилонаи натиҷаҳои рушди истисодӣ иборат буд.

Механизми Стратегия ба ҷавасмандгардонии рушди босуръати истисодиҳои иқтисодии одилона ва меинатталаб, ки ба содирот нигаронида шудааст; фароїамоварии одилона ва самарабахши хизматрасониҳои асосии иқтимоӣ; дастгирии суроҳавии аҳолии ниёзт камбизоат; идоракунии самарабахш ва беїбуди амният нигаронида шуда буд.

Барои ноил гардидан ба пешрафт дар ин чор самти сиёсат самти бахшӣ ва амале иро гардид, ки ба навсозии соҳаи иқтимоӣ, тасвияти бозсозии сохтори истисодиёт, рушди самаранокии соҳаҳои асосии он, зиёи объектҳои инфраструктура ва ифзи муити зист нигаронида шудааст.

Дастгирии суботи макроистисодӣ дар доираи Стратегия омили муими паст кардани сатҳи камбизоатӣ гардид. Масқадиҳои стартегӣ аз ноил шудан ба афзоиши воқеии Маїмӯи маїсулоти дохилӣ тасрибан 6 ғоиз дар ҷараёни солиҳои 2002-2006, паст кардани сатҳи таварруми солони дар сатҳи 5 ғоиз иборат буд. Устувори хизматрасонии сарзи беруна яке аз предметҳои мақсуси Ёуїїат гардида, аз Ёукумат ӣїїати танзими бештари фиксалӣ ва маїдуд сохтани маблағгузори берунаи барномаҳои инвестиционӣ азму талоши зиёдро тасозо намуд.

Масқадиҳои ӣуїїат барои татбиси Масқадиҳои рушди ӣазорсола мусоидат намуд, зеро дар ӣуїїати стартегӣ аз 18 вазифаҳои асосии Масқадиҳои рушди ӣазорсола 9 масқад фаро гирифта шудааст. Маїмӯи чорабиниҳои пешбининамудаи Ёуїїат то миёнаи солиҳои 2006-ро дар бар гирифта буд. Тадбирӣ оид ба дигаргунсозии сохторӣ он садар васеъ паїн нагардиданд. Ёуїїат дорои хусусияти таїрибавӣ буда, муносибати бисёрбахшаро ниғох дошт. Чорабиниҳои ибтидоӣ барои давраҳои минбаъдаи паст кардани сатҳи камбизоатӣ заминаи асосӣ буданд.

Раванди таїия ва татбиси Хуїїати стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ проблемаҳои асосӣ, сабаб ва ноқифоягии таїияи дурнамо ва банақшагириро дар системаи рушди миллӣ ошкор намуд, ки мебоист тибси тартиби ӣатмӣ дар таїияи ӣуїїатҳои нави стартегӣ барои давраҳои минбаъдаи рушди кишвар ба инобат гирифта шавад.

Барои таїияи ислоїоти минбаъда соли 2003 Ёукумати Ёумиурии Тоҷикистон ва Гурӯҳи кишвари Созмони Милали Муттаїид ӣисоботи муштарак "Ҷаракат ба сӯи Масқадиҳои рушди ӣазорсола"-ро таїия намуд, ки дар он имконпазирии то соли 2015 ноил шудан ба ӣар кадом вазифаҳои Масқади рушди ӣазорсола баррасӣ гардид.

Соли 2005 бо иштироки намояндагони созмонҳои байналмилалӣ, кишварҳои донор ва ӣомаи шаїрвандӣ арзёбии эїтиїїот барои ноил шудан ба Масқадиҳои рушди ӣазорсола таїия гардид, ки ба Ёукумати Ёумиурии Тоҷикистон имконият дод ислоїоти хоси институтсионалиро тасвия ва эїтиїїоти молиявиро барои ӣар як бахши иқтимоӣ муайян намояд.

Бо масқади баланд бардоштани сатҳи зиндагони аҳоли Президенти Ёумиурии Тоҷикистон таїияи Стратегияи дарозмӯїлати миллии рушди Ёумиурии Тоҷикистонро барои давраи то соли 2015 ҷавасманд гардонид. Дар ин ӣуїїат усули самарабахши беїбуди раванди рушди миллӣ ва паст кардани сатҳи камбизоатӣ бо роїи муайян намудани масқад ва афзалиятҳои стратегияи рушди кишвар, ба система даровардани барномаҳои стартегӣ ва муносибатҳои маїмӯӣ дар ӣалли вазифаҳои гузошташуда пешбинӣ гардид.

Муносибати нав бояд масқадиҳои стратегияи Тоҷикистонро мутобиси принсипи пайдарїамии амудӣ ба сохтори яғона муттаїид созад, ки имкон

медиад масцадио ва вазифаиои рушд ба система дароварда шуда, 1амбастагии амудъ ва уфуиро бо банасшагирии макроистисодъ; афзалиятиои давлатъ ва ма1аллъ; афзалиятиои бахшиои мухталиф, ки ба паст кардани сат1и камбизоатъ нигаронида шудааст, таъмин намояд.

Ба мисли дигар давлатио, ки 1у11ати стратегии паст кардани сат1и камбизоатио татбис менамоанд, То1икистон барои дарёфти татбиси самарабахш ва бе1буди раванди институтсионалии рушди истисодиёт ва паст кардани сат1и камбизоатъ талош менамояд. Дар асоси Стратегияи миллии рушд Стратегияи миёнам1илати паст кардани сат1и камбизоатъ барои солиои 2007-2009 та1ия гардид. Дар он амалиои мушаххас оид ба татбиси исло1оти институтсионалъ ва истисодъ, ки барои дар кишвар таъмин намудани сат1и баланди рушди устувор, афзоиши 1а1м ва сифати хизматрасонъ ба а1олии камбизоат заруранд, дар бар гирифта шудаанд.

Стратегияи паст кардани сат1и камбизоатъ аз стратегияи усулан нави рушд иборат аст, ки та1рибаи та1ия ва татбиси 1у11атиои саблъ, восеяти мав1уда ва дурнамои рушди кишварро ба инобат мегирад. Стратегияи миёнам1илат ба масцадио дарозм1илати миллиъ, принципо, афзалият, муносибат нисбат ба маблаъгузоръ асос ёфтааст. Вазифаиои стратегии СПКСК ба 1ифзи суботи сиёсъ, ноил гардидан ба осуда1олии истисодъ ва 1итимоии ша1рвандон бо шарт волоияти принципои озодъ, шаъну эътибори инсон ва имкониятиои баробар барои татбиси нер1и 1ар шахс нигаронида шудааст.

Ба 1амин маънъ вазъи мав1уда та1ияи стратегияи паст кардани сат1и камбизоатио барои дурнамои дарозм1илат тасозо менамояд.

4.1.3. Афзалиятио

Бо дарназардошти гуногуниа1ба будани стратегияи паст кардани сат1и камбизоатъ дар СПКСК афзалиятио шартан дар самтиои зайл муттаид карда шуданд:

1. функционалъ/институтсионалъ

Блоки функционалъ (исло1оти идоракунии давлатъ; рушди макроистисодъ; бе1буди му1ити инвеститсионъ, рушди бахши хусусъ ва со1ибкоръ; 1амкориин минтасавъ ва 1амгиоръ ба истисодиёти 1а1онъ) барои оmodасозии шароитиои институтсионалъ ва функционалъ таъин гардидааст, ки рушди истисодъ, зиёд намудани 1а1м ва бе1буди сифати хизматрасонио ба гуру1и а1олии аз ниго1и и1тимов осебпазир 1авасманд мегардонад.

2. Истеисолъ

Рушди блоки истеисолъ (комплекси агросаноатъ, саноат, энергетика, инфраструктура) дар То1икистон имконият медиад барои рушди устувори истисодии кишвар ва тавассути он паст кардани сат1и камбизоатъ асосиои моддъ гузошта шавад.

3. И1тимов

Давраи гузариш, ки бо проблемаиои мубрами сиёсъ ва истисодъ тавсиф мешавад, боиси зуд бад шудани вазъи блоки и1тимов (тандурустъ, маориф, илм, 1ифзи и1тимоеи а1олъ, обрасонъ, санитария, хо1агии манзилию коммуналъ, экология ва гендер), инчунин паст шудани дастрасии а1олъ ба хизматрасониои хушсифати и1тимов ва шароити зист гардид.

Ин стратегия бояд шароите фаро1ам орад, ки рушди истисодъ, зиёд намудани 1а1м ва бе1буди хизматрасонио ба а1олии камбизоат 1авасманд гадонад ва масцади ни1оии он- ба рафъи камбизоатъ дар 1умиуръ нигаронида шудааст.

4.1.4. Сиёсати пешниодшаванда, стратегия ва тадбирio

Амали стратегъ оид ба паст кардани сат1и камбизоатъ, ки 1укумати 1умиурии То1икистон муайян кардааст, барои 1ифзи суботи сиёсъ, ноил гардидан ба осуда1олии истисодъ ва и1тимоеи ша1рвандони 1умиурии То1икистон бо шарт волоияти принципои озодъ, шаъну эътибори инсон ва

имкониятиҳои баробар барои татбиси нерӯи ӣар шахс нигаронида шудааст.

Барои татбиси Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ ва ноил шудан ба масъалаҳои ниҳоӣ бояд стратегияро, барномаҳо ва нақшаҳои миллӣ, соҳавӣ ва минтақавӣ, ки дар кишвар таъин мегарданд, аз нав самт бахшида шаванд. Махсусан бояд ба он талош намуд, ки масъад ва вазифаҳои паст кардани сатҳи камбизоатӣ ӣангоми таъини кӯмаки техникӣ ва молиявӣ кишвар ба инобат гирифта шаванд.

Функционалӣ/институтсионалӣ

Стратегияи мазкур имкон медиҳад ислоҳоти сохтори давлатӣ ва системаи идоракунии; рушди макроистисодӣ; беӣбуди ғазои инвеститсионӣ, рушди бахши хусусӣ ва соӣибкорӣ; ӣамкориҳои минтақавӣ ва ӣамгирон ба истисодиёти ӣаҳои аниом дода шаванд.

Банақшагирии муштаракӣ ағзалияти бахшӣ ва ғаҳолият дар доираи самти ягонаи стратегӣ ӣангоми таъин ва татбиси сиёсати истисодӣ зарур мебошад, ки имкон медиҳад ихтилофоти идоравӣ камтар гардида, муассирӣ, ӣамоӣангсозӣ ва масъаднокӣ ғаҳолияти пешбинишуда тавсият ёбад.

Барои ӣалли вазифаҳои стратегӣ самти функционалӣ/институтсионалӣ тадбириҳои зайл пешниҳод карда мешавад:

- ислоҳоти системаи идоракунии давлатӣ ба манфиати рушди устувор;
- баррасии масъалаҳои мутобисгардонии системаи судӣ ва ӣифзи iysys ба талаботи истисоди бозаргонӣ ва принсиҳои демократӣ, таъини стратегия ва барномаҳои дахлдор;
- тақмили системаи андоз;
- баланд бардоштани самарабахшии идоракунии маблаъҳои давлатӣ, ӣамбастиҳои бӯиет бо ағзалияти кишвар;
- тақмили сиёсати пулико кредитӣ, тавсеаи дастрасии бозори хизматрасониҳои бонкӣ барои инвесториҳои ватанӣ ва хориӣ;
- ғароӣам овардани шароит барои ағзоиҳои кредитонии бахшҳои истеисолии истисодиёт;
- тақмили сонунгузорӣ дар соҳаи iysysi моликият, ӣалби инвеститсияҳо ва рушди соӣибкорӣ;
- мусоидат ба рушди бахши хусусӣ, ӣалби инвеститсияҳои мустасими дохилӣ ва хориӣ. Истеисолӣ

Стратегияи мазкур барои таъмини шароитҳои моддӣ барои рушди истисодӣ дар таркиби соҳаҳо: амниятӣ озусаворӣ ва рушди комплекси агросаноатӣ; рушди инфраструктура, коммуникатсия, энергетика ва саноат асос мебошад.

Татбиси самти истеисолии стратегӣ ба ӣумӣурӣ имкон медиҳад, ки барои рушди устувори истисодӣ ва тавассути он паст кардани сатҳи камбизоатӣ асосҳои моддӣ ғароӣам оварда шаванд. ӣамзамон рушди комплекси агросаноатӣ, инфраструктура, коммуникатсия, энергетика барои ағзоиҳои шуъл, диверсификатсияи содирот шароит ғароӣам оварда, дастрасӣ ва сифати хизматрасонии иӣтимоиро ба аҳолӣ баланд мебардорад, ки мустасиман ба сатҳи татбиси ӣамаи вазифаҳои Масъадҳои рушди ӣазорсола дар Тоӣикистон асосаманд мебошад. Бояд тазақкур дод, ки мувафғасияти татбис ба тавсияти нерӯи масомоте вобаста мебошад, ки барои таъин ва татбиси сиёсат ва танзим дар соҳаи дахлдор масъуланд.

Барои ӣалли вазифаҳои стратегӣ самти истеисоли чунин тадбириҳо дар назар дошта шудаанд:

- баланд бардоштани самарабахшии истифодаи захираҳои мавӣуда: сувваи барс, замин, канданиҳои ғоиданоки табиӣ, ғондҳои асосии истеисолӣ ва инфраструктура; баланд бардоштани сатҳи умумии ӣосилнокии меӣнат; ғароӣам овардани шароити мусоид барои рушди микробизнес, бизнеси хурд ва миёна.

- баланд бардоштани ӣосилнокии истеисолоти кишоварзӣ ва таӣкими бахши хусусӣ дар деӣот тавассути:

- а) баланд бардоштани самарабахшии истеисоли пахта ва салли масъалаҳои карзи пахта;

б) рушди соибкоръ дар кишоварзъ ва татбиси кафолат ва iysysioи заминистифодабарандагон;

г) барсарорсоъ ва рушди системаи ирригатсионъ;

- дастгирии махсуси бахши хусусъ ва инвеститсияю дар кластеріои саноатии селективъ. Ин, аз iумла, бояд тавассути фароіам овардани шароити мусоид барои коркарди амиси маісулоти истеісолшаванда аніом дода шавад;

- баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираіои мавіуда;

- интихоб ва пешбурди лоіаіои муіими инвеститсионъ;

- истифодаи самарабахши захираіои электроэнергетикъ ва дигар захираіои энергетикъ, аз iумла тавассути татбиси барномаіои инвеститсионие, ки ба зуддъ метавонанд нерӯи энергетикаро афзоиш диіад;

- таікими асосіои соибкориіи деіот, аз iумла вобаста ба истеісоли озузаворъ, баланд бардоштани iysysi истифодаи замин, беібуди инфраструктураи деіот, аз iумла системаіои ирригатсионъ;

- татбиси чорабиниіои дастгирии гурӯіои селективии соибкориіи истеісолъ.

Рушди минбаъдаи Тоіикистон ва суръати паст кардани сатіи камбизоатии аіолъ дар маіму ба рушди бахши истеісолъ, аз iумла ба истидори кишвар іііати самарабахш истифода бурдани захираіои энергетикіи худ вобаста мебошад. Рушди энергетика, аз iумла, имкон медиіад іаім ва сифати хизматрасонъ барои дигар бахшіои истеісолъ, ки айни замон аз сабаби нокифоягъ бо истидори пурра фаъолият намекунанд, зиёд карда шавад.

Иітимоъ

Самти иітимоии стратегия тавсеаи дастрасиро ба хизматрасонии заминавии иітимоъ дар таркиби бахшіо: рушди системаи тандурустъ, маориф ва илм; тавсеаи дастрасъ ба обрасонъ, санитария, хоіагии манзилию коммуналъ; тақмили іифзи иітимоии аіолъ таъмин менамояд.

Дар навбати аввал бояд дар блоки иітимоъ ислоіоти моіиятан муіим ва ба іам алозаманд аніом дода шуда, маблаъгузориіи бахшіои иітимоъ таъмин ва нерӯи кадръ ва заминаи моддію техникъ тазвият ёбад.

Бояд дар бораи стандартіои іадди асали иітимоии давлатъ (номгӯи хизматрасонію, ки ба таври кафолатнок аз іисоби буіети давлатъ маблаъгузоръ мегардад) ва дар бораи буіети іадди асали истеъмолъ (ки кафолати иітимоиро бо дарназардошти таваррум баланд мебардорад) сонуніои заминавъ сабул карда шаванд.

Инчунин барои аз іамдигар іудо намудани ваколатіои масомоте, ки ба таіия, татбис ва танзими фаъолият дар бахшіои блоки иітимоъ машъуланд, проблемаіо ба мушоіда мерасанд. Масомоте, ки сифати хизматрасониро назорат менамоянд, барои баланд бардоштани айёният ва шаффофъ бояд аз доираи вазорату идораіои соіавъ бароварда шаванд.

Ба баланд бардоштани нерӯи кадръ таваассути тренингіо, семинаріо ва курсіои баланд бардоштани тахассус ва бозомӯзии кормандони иітимоъ таваііуіи доимъ зоіир гардад.

Бо масади таъсиси системаи самарабахши фароіамовариіи хизматрасонии иітимоъ ,Консепсияи іифзи иітимоии аіолии iуміурии Тоіикистон ва назшаи татбиси он, таіия гардидааст, ки он таъсиси системаи бисёрсатіаи сарпарастии иітимоиро дар назар дорад.

Барои іифзи муіити зист бо дарназардошти масад ва афзалиятіои СМР/СПКСК дар доираи бахши "Таъмини суботи экологъ" вазифаіои зайл муайян гардиданд: а) гузаронидани ислоіоти институтсионалъ ва тақмили заминаи сонунгузоръ; б) пешбурди лоіаіои инвеститсионии амалкунанда ва нав.

Татбиси вазифаіои пешбининамудаи СПКСК дар соіаи іифзи муіити зист имкон медиіад:

- майдони заминіои іангалзор 5 фоиз зиёд карда шавад;

- майдони заминіо, ки дар ноіияіо барои масадіои іифзи гуногуни биологъ іудо карда шудаанд, 3 ғоиз афзоиш ёбад;
- майдони заминіои таназзулёфта ва ҷароғііо 5 ғоиз кам карда шавад;
- партови обіои ифлос ба объекіои рӯизаминъ ва зеризамини об 7-9 ғоиз кам карда шавад;
- партов ба атмосфера аз манбаёіои статсионаръ ва сайёр 4 ғоиз кам карда шавад;
- іолати партовгоііо барои нигаїдошти партовіои дурушти маишъ, ахлотгоііо ва маіаліои гӯр кардани моддаіои заїрнок ба талаботи сонунгузори иифзи табиат мутобис гардонида шавад;
- барсарорсозъ ва рушди системаи мониторинги экологъ аніом дода шавад.

4.1.5. Таъминоти институтсионалъ

Ўкумат баїсобғирии шаффоф, инчунин истифодаи самарабахш ва судманди кўмаки берунаро, ки ба Тоїкистон барои татбиси СПКСК ғароїам оварда меншавад, таъмин менамояд.

Ўкумат пайдарїамии ғаёлияти СПКСК-ро, ки бо раванди буїет асосаманд мебошад бо БИД ва БСМ-іои таїянамуда таъмин месозад; баїсобғирии умумии воситаіои молиявии дохилъ ва хориїъ, ки барои татбиси СПКСК истифода мешаванд, аз іониби гуруҳіои бахшъ, ки Шўрои миллии рушд (Шўрои іамоїангсоз) сурат мегирад. Ёамаи іаїми воситаіои дохилъ ва беруна, ки барои масадіои СПКСК истифода мегарданд, дар матритсаи тадбиріои СПКСК инъикос ёфтаанд.

Гуруҳи мониторинг, ки намояндаги ёамаи тарафіои манфиатдорро дар бар мегирад ва дар іайати Шўрои рушди миллъ ғаёлият мекунад, коріои сохтори бахшъ ва минтаавии мониторингро іамоїанг месозад.

4.2. ТАЪМИНИ АМНИЯТИ ЭНЕРГЕТИКИ

"Рушди мунтазами
истисодиёти кишвар бе
истислолияти энергетикъ
ва таъмини пурраи ёамаи
соїаїо бо нерӯи барс
лайримкон аст"
Эмомалъ Раїмон

4.2.1. Таїлики вазъ

Энергетика дар якїоягъ бо соїаи кишоварзъ яке аз соїаїои бунёдии истисодиёт ба іисоб меравад, ки сатїи рушди ёамаи соїаїои истисодиёт кишварро муайян намуда, іамзамон функсияи иїтимоии вобаста ба таъмини зїтиёїоти табиїи аїолро бо гармъ ва рӯшноъ иїро мекунад.

Ўмури Тоїкистон дорои захираїои оби энергетикъ бо нерӯи коркарди суваи барс дар іаїми 527 млрд. кВт. с/сол, аз он аз нигоїи техникъ барои истифода имконпазир 144 - 200 млрд. кВт.с/сол ва аз нигоїи истисодъ масаднок 85 - 100 млрд. кВт.с/сол; захираїои ангишт дар баланси давлат ба іисоб гирифташуда то іолати 01.01.1991 713,8 млн.т, захираїои пешбинишаванда аз 2,9 то 5,0 млрд.т; нафт; захираїои ибтидоии истихроїшаванда вобаста ба коніои кушода 10,15 млн.т, аз ўмла дар Ёануб - 4,6 млн.т ва 5,55 млн.т дар Шимол; захираїои босимондаи истихроїшаванда - 2,790 млн.т, аз ўмла дар Ёануб - 731 іаз.т ва дар Шимол 2059 іаз.т. захираїои дурнамои истихроїшавандаи нафт 117,6 млн.т, арзёбъ мегарданд, аз ўмла дар Ёануб - 77,9 млн.т ва дар Шимол - 39,7 млн.т; захираїои гази табиъ: захираїои ибтидоии истихроїшаванда 12280 млн.м3, аз ўмла дар Ёануб - 5465 млн.м3, ва

Шимол - 6815 млн.м3; захираіои босимондаи истихроішаванда - 5184,3 млн.м3, захираіои дурнамои истихроішаванда 857,4 млрд.м3, аз ӯумла дар Шимол - 51 млрд.м3, дар Ӯануб - 806 млрд.м3, инчунин бо нерӯи кофии сузваи офтоб, нерӯи манбаіои Ӯайримаъмулии навшавандаи энергия, аз ӯумла НБО-іои хурд - 18,4 млрд. кВт.с/сол буда, Ӯанӯз Ӯам то андозае кишвари эітӣїманди нерӯи барс босъ мемонад.

Сарфи назар аз мавіудияти захираіои энергетикӣи зикргардида худтаъминкунъ ё худкифоягии кишвар бо таносуби сатӣи истеісоли солони ва истеъмол муайян карда мешавад. Дар соли 1999 нишондиіандаіои худтаъминкунъ, агар вобаста ба ЦАР (ӮОМ) -1,47 мусаррар гардида бошад, аз ӯумла вобаста ба Сазокистон - 1,81, Туркманистон - 2,33, ва Тоіикистон - 0,61, пас Тоіикистон кишвари нетто-воридкунандаи захираіои энергетикъ ба іисоб меравад.

То солиіои 90-ум Ӯамасола ба кишвар то 2 млн.тонна маісулоти нафт ва 1,8 - 2,1 млрд.м3 гази табиъ, то 130 Ӯазор тонна гази моеъ ва баъди соли 1992 то имрӯз Ӯамасола ба іисоби миёна 300-320 Ӯазор тонна маісулоти нафт ва тасрибан 650 - 700 млн.м3 гази табиъ ва 3-5 Ӯазор тонна гази моеъ ворид карда мешавад. Дар маімӯ воридоти нафт ва газ ба чуміуръ дар солиіои охир бо ифодаи пулъ дар Ӯаіми 100 млн. долл. ИМА/сол муайян гардидааст.

Дар давраи солиіои 1999 то 2005 истихроіи миёнаи солони газ дар Ӯаіми 37 млн.м3 буд. Истихроіи англишт дар Ӯамин давра 48,3 Ӯазор.т/сол буда, дар мусоиса бо соли 1999 (19 Ӯазор тонна) истихроіи англишт дар соли 2005 5,2 маротиба афзоиш ёфт. Истихроіи англишт дар давраи солиіои 1980 то 1991 аз 800 Ӯазор тонна то 313 Ӯазор т/сол кам гардид.

Захираіои об асосан дар дарёіои азим - Вахш, Пані, Оби хингов ва Ӯайра мутамарказ гардиданд. Нерӯи сиёсии захираіои об бузургии назаррасро ташкил медиіад - 3682,7 кВт.с. барои 1 метри мураббаъи Ӯудуд (Ӯойи аввал дар Ӯаіон) ва ба Ӯар сари аіолъ 87800 кВт.с. дар як сол (Ӯойи 1-2 дар Ӯаіон). Вале солиіои охир аз іисоби истифодаи Ӯайрисамарабахши он нокифоягии сузваи барс ба мушоіида мерасад, ки ба рушди иітимоію истисодии ӯуміуръ ва осудаіолии аіолъ таъсири манфъ мерасонад.

Дар 10 соли охир на таніо таъмини англиш, нафт ва газ кам гардид, инчунин саршумори чорво, кишти пахта ва Ӯамъоварии Ӯўзаполя, майдоніои ангурзор, дигар дарахтони мевадіианда таназзул ёфт, ки босимондаи оніоро аіолъ ба сифати сӯзишворъ истифода менамуд.

Ин іолат вазъи мавіударо боз Ӯам мушкил гардонида, аіолъ ниіолзор ва Ӯатто дарахтони мевадіиандаро барои ин масцадіо истифода менамуд, ки он боиси афзоиши зуіуроти таъсири харобкунанда ба муіити зист гардид. Ӯатто дар чунин ноіияіои гӯё "аз нигоіи сӯзишворъ" таъмин- ба монанди Шаіритус (іое, ки Ӯамеша захираіои зиёди Ӯўзаполя вуіуд дошт) аіолъ воеан майдоніои саксаул ва дар Муръоб бошад- майдоніои терескени бо мушкилоти зиёд барсароркардашударо амалан аз байн бурданд.

Чуноне ки зикр гардид, истифодаи ниіолзор ба сифати манбаи энергия на таніо далели мустасиман нобудсозии гуногунии биологъ (ниіоліо), инчунин ба таназзули замин мусоидат намуда, раванди биёбоншавиро суръат мебахшад. Ба Ӯайр аз ин дар шароити обёрӣи сунъӣи заминіо, ки аксари ситъаіои замин бо сузваи насосіо обёръ мешаванд, масъалаи таъминот бо сузваи барс омили мустасими истифодаи дурусти замин мегардад.

Нерӯгоііои оби барсии ӯуміуръ ба іисоби миёна беш аз 15 млрд. кВт/сол сузваи барс истеісол менамояд (Ӯадвали 4.1), вале дар фасли зимистон аз сабаби нокифоягии об бо+---Р-----і истидори пурра фаъолият намекунанд. |Ахоли хамасола 4-4.5 млн. тонна| Истеісоли сузваи барс дар мусоиса |биомассаро бар зиёни табиат | бо соли 1990 тасрибан 18 млрд. кВт.с. |"месузонад", ки он боиси нобуд | 14-16 млрд. кВт.с. (солиіои 1999-2003) |шудани бе ин хам чангали тока- |

кам гардид. Дар назар дошта шудааст, тока, урён шудани доманаи кукхо ки соли 2010 истеисоли сувваи барс ба афзоиши чараёни сел ва шуста 20 млрд. кВт.с. мерасад. Нерӯгои кабати хок мегардад. Норак бо истидори 2.7 млн. кВт, тобистон сувваи барси барои зитиёти ӯмиуръ заруриро истеисол карда, ӣамзамон барои обёръ обро сар медиад, аммо зимистон бошад аз сабаи нокифоягии захираи об хеле камтар аз истидори худ кор мекунад. Аз ин рӯ дар ин мавсим интисоли барс барои истеъмолкунандагон давра ба давра сатъ шуда, боиси истифодаи дигар биомасса мегардад.

Ѐадвали 3.1.

Динамикаи рушди сувваи барс дар Тоӣикистон (млрд. кВт. соат)

Истеисоли	1990	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
сувваи барс									
Т									
Мамаъ	18,15	14,42	15,79	14,25	14,38	15,30	16,51	16,5	17,1
Р									

Манбаъ. Тоӣикистон дар расам. Душанбе, 2006.

Дар кишвар 2 нерӯгои гармии барсъ - нерӯгои Душанбе ва Ёвон мавӯуданд, ки метавонанд бо масади истифодаи ангишт аз нав таӣизонида шаванд. Айни замон таъминоти гармъ (бо газ ва мазути воридотъ) таню дар шаири Душанбе барои 35-40 ӯиози аюли шаир сурат мегирад. Вале мавӯуд набудани субуриои изолятсиядор ва таӣизоти фарсуда хароюти энергияро баланд мекорад.

Яке аз захираи афзун намудани истидор ииати истеисоли сувваи барс - ин истифодаи обест, ки ӣангоми ӣаракати ӣайрикоръ дар давраи баюру тобистон сар дода мешавад ва аксар дар солии серобъ рух медиад. Таилл нишон медиад, ки аз сабаби мавӯуд набудани бозори ӯурӯш дар худӣ ӯмиуръ ва /ё мавӯуд набудани хатюи дахлдори интисоли барс таню дар давраи солии 2001-2004 4361,5 млрд. кВт.соат сувваи барс истеисол нагардид (яъне об беиуда сар дода шуд), аз ӯмла: соли 2001 - 277,1 млн. кВт.с; соли 2002 - 267,6 млн. кВт.с; соли 2003 - 1016,3 млн. кВт.с ва соли 2004 - 391,5 млн. кВт.соат.

Ба ӣайр аз ин маидудияти таъминот бо сувваи барс, газ ва гармъ ва вобаста ба мавсим кам шудани он, афзоиши нархи юмили энергия, сатии баланди талафоти энергетикъ проблемаи бахши истеисолиро мушкил сохта, боиси мавсимъ будани ӣамаи навюи истеисолот гардид.

Дар дурнамо нерӯи назарраси гидроэнергетикии кишвар имкон медиад, содироти барс афзоиш ёфта, комплексюи бузурги обю саноатии энергетикъ таъсис дода шаванд.

Баланд бардоштани самарабахшии истифодаи захираи энергетикии дастрас, аз ӯмла рушди НБО-юи хурд, имкон медиад, ки буридани ӣангалзор кам гардида, гуногунии биологъ иифз карда шавад, юлати захираи замин беибуд ёфта, сатии камбизоатъ пасттар карда шавад.

4.2.2. Сиёсати мавӯуда ва стратегия

Сиёсати энергетикии ӯмиурии Тоӣикистон ба баланд бардоштани ӣамгиرويи системаи энергетикъ асос ёфтааст. Санадиюи асосии сонунгузоръ ва дигар санадиюи меъири ӯsysъ дар соаи таъмини рушди соаи энергетикии кишвар, ки мустасилият ва амнияти энергетикиро муайян менамоянд, Сонуни ӯмиурии Тоӣикистон "Дар бораи энергетика", "Дар бораи таъминот бо сувваи барс, ва Консепсияи рушди соаи комплекси сӯзишворию энергетикии ӯмиурии Тоӣикистон дар давраи солии 2003-2015 мебошад. Сонуни ӯмиурии Тоӣикистон "Дар бораи энергетика" ваколоти Лукумат, Вазорати энергетика ва масомоти ийроии мааллии

иқомияти давлатиро дар танзими масъалаҳои энергетикӣ муайян менамояд. Мутобиси амин Сонун ҷаъолият дар соҳаи энергетика бояд дар асоси ийозатнома аниом дода шавад. Барои инвеститсияҳои хориҷӣ ба соҳаи энергетика мутобиси сонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад имтиёзҳои андоз ва дигар имтиёзҳои иловагӣ мусарраф карда шавад.

Консепсияи рушди соҳаи комплекси сӯзишвориҳои энергетикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи солиҳои 2003-2015 вазъро дар бахши энергетикӣ баррасӣ намуда, иҷлатиро, ки ба рушди он монеа мебошанд, тафсиҳ менамояд, самти ҷаъолиятро барои дурнамои соҳаи энергетика муайян мекунад. Вале мутобиси арзёбии экспертиҳои Консепсия вазифаҳои иҷлоӣ ва беиҷоди сиёсатро дар соҳаи энергетика ва масъалаи иҷзи муити зист ба таври мукамал иҷода наменамояд.

Барои муттасил гузаштани энергетика ба муносибатҳои бозаргонӣ ба он иҷлб намудани инвеститсияҳои ватанӣ ва хориҷӣ, ба корхонаи энергетикӣ ҷароӣам овардани муттасилияти истисодӣ ва таъмини рушди онро дар асоси расобати бозаргонӣ шароити мусоид ҷароӣам оварда шудааст.

Сонунгузориҳои Тоҷикистон дар соҳаи энергетика аз бисёр иҷлат бо масъалаҳои хоӣагии об асосаманд аст, зеро заминаи соҳаи энергетикӣ аз гидроэнергетика иборат аст, ки дорои таъиноти комплекси энергетикӣ ирригатсионӣ мебошад. Бо сарори Ҷукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Мусаррафоти асосӣ оид ба меъёриҳои ҳароӣоти энергияи суваи барс ва гармӣ дар хоӣагии ҳалс" тасдиқ гардида, бо масъади таъмини аҷлб бо суваи барс сарори Ҷукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи рушди энергетикаи ҳурд" сабул карда шуд.

Пешбурди сиёсат ва стратегияи масъаднок дар соҳаи заминаи меъёрии иҷсузиҳои ҷумҳурӣ ва тақмили минбаъдаи он дар дурнамои наздик иҷлли масъалаи зайлро пешбинӣ менамояд:

- тақмили заминаи меъёрии иҷсузӣ барои муомилоти озоди сармоӣ, захираҳои меинатӣ ва таъиизоти технологӣ байни комплексиҳои сӯзишвории энергетикӣ давлатҳои шарик;

- таъияи механизми муносибатҳои мутасобила ва истифодаи он дар бозори кишварӣ, бо дарназардошти манфиатҳои мутасобилаи давлатҳои шарик;

- мусоидат ба таъсис ва иҷасмандгардонии ҷаъолияти ширкатӣ, корпоратсияӣ, консорсиумҳои гармию энергетикӣ байнидавлатӣ;

- таъияи механизми иҷлли проблемаҳои нопардохти мутасобила дар энергетика, аз ҷумла дар асоси иҷсобробаркунии мутасобилаи клиринг, вексил, созишномаӣ дар бораи моликияти муштарақ.

Рушди электроэнергетика дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз оҷоз соҳаи бунёдӣ буда, барои соҳаҳои истисодӣ ва иҷтимоии кишвар нашти муимро ба иҷ овард ва дар ояндаи наздик ва дур низ самти муайянқунандаи рушди истисодиёт хоӣад буд.

4.2.3. Афзалиятӣ

Дурнамои рушди соҳаи истисодиёти кишвар бо дарназардошти мавҷудияти нерӯи азими гидроэнергетикӣ таъия гардида, тадбириҳои маимӯиро пешбинӣ менамояд, ки ба дастгирии НБО-ҳои ҷаъолиятқунанда, сохтмони НБО-ҳои нав ва рушди соҳаи нафт, газ ва ангишт нигаронида шудааст.

Афзалиятҳои асосии рушди комплекси энергетикӣ, ки амнияти энергетикӣ кишварро таъмин менамояд, аз инҳо иборат аст:

- азхуд кардани захираҳои имконпазири дарёҳои ҳурд ва қалон;

- рушди шабакаӣ ва системаҳои дохилӣ ва хориҷии электрикӣ;

- азхуд намудани қонҳои нав, афзун намудани истидори соҳаҳои мавҷудаи нафт ва ангишт;

- сохтмони нерӯгоҳҳои гармии нав ва барсарорсозиҳои нерӯгоҳҳои қўнаи гармии барс дар асоси ангишт;

- фароїам овардани имкониятиҳои техники барои истифодаи манбаҳои лайризмамулии энергия (офтобӣ, шамолӣ, биологӣ ва геотермалӣ).

4.2.4. Сиёсати пешниҳодшаванда, стратегия ва тадбирҳо

Самти афзалиятноки рушди истисодиёти ёма гуна давлат бояд бо дарназардошти имконоти воқеии он, мавҷудияти захираҳои табиӣ истисодӣ ва экологӣ амалӣ гардад. Дар шароити Ёумиурии Тоҷикистон оид ба натиҷаҳои таълилии мусоисавӣ муайян гардидааст, ки яке аз манбаҳои асосӣ ва нисбатан афзалиятноки афзоиши нерӯи содироти кишвар ба рушди гидроэнергетика асосаманд мебошад. Вобаста ба ин самти стратегияи рушди минбаъдаи энергетикаи Ёумиурии Тоҷикистон аз тавсеаи мисёси сохтмони гидроэнергетикӣ, аз ҷумла ба охир расонидани НБО-ҳои овозгардидаи Роғун, Сангтӯда, Қофарниҳони поён ва Шӯроб иборат мебошад.

Вазифаи асосӣ аз ҷалби захираҳои инвестиционӣ иборат аст, ки барои татбиқи ин масъала зарур мебошад. Бо азму талоши Ёкумати Ёумиурии Тоҷикистон 16 октябри соли 2004 байни Ёкумати Ёумиурии Тоҷикистон ва Ёкумати Федератсияи Россия дар бораи иштироки иҷсагии Федератсияи Россия дар сохтмони НБО -и Сангтӯда-1 ва Созишнома дар бораи ҷамғоридани дарозмӯлат байни Ёкумати Ёумиурии Тоҷикистон ва ЁСК "Русский алюминий" ба имзо расид. Мутобиқи ин созишномаи Ёкумати Федератсияи Россия бо рои ба даст овардани сазимияҳои ЁСК "Сангтӯда", ба маблағи 250 млн.дол. ЁМА инвестиция мегузорад. Иштироки иҷсагии ЁСК "Русский алюминий" дар фонди оинномавии ЁСК "Роғун" 560 млн.дол. ЁМА-ро ташкил медиҳад. Инчунин дар соли 2005 байни Ёкумати Ёумиурии Тоҷикистон ва Ёумиурии Ёсломии Эрон Меморандуми ҷусни тафҳим оид ба сохтмони НБО -и "Сангтӯда-2", ба имзо расид.

Дар сурати ба истифода додани НБО -ҳои Роғун ва Сангтӯда-1 ва 2 истеисоли суваи барс ба 31 -33 млрд кВт с. хоїад расид. Бо дарназардошти эҳтїїоти дохилии ҷумури (23-25 млрд кВт с.) суваи зиёдтїи барс метавонад дар як сол 8-10 млрд. кВт с. бошад.

Ба ҷамин маънӣ ҷангоми тасрибан 2 млрд. дол. ЁМА сармоягузори намудани комплекси гидроэнергетикӣ Ёумиурии Тоҷикистон дар ҷараёни 5-7 сол метавонад он садар суваи барс истеисол намояд, ки имкон медиҳад ҷадди асал 10 млрд. кВт с. дар як сол содир карда шавад.

Маълум аст, ки дар байни объектҳои гидроэнергетикӣ барои рушди истисодиёти кишвар ва минтасаи Осиёи Марказӣ дар маїмӯ сохтмони НБО-и Роғун аїамияти муїим дорад. Ба истифода додани НБО -и Роғун истеисоли суваи барсро дар НБО -ҳои поїнтари дарёи Вахш сарордошта ҷамасола боз 1100 млн. кВтс. афзун менамояд.

Мутобиқи маълумоти мутахассисон истеисоли солони суваи барс дар НБО -и Роғун вобаста ба обдори-----и дарёи Вахш дар доираи 9,5-16,7|Хеч гуна тадбирҳо оид ба халли | млрд. кВт.с. бо аїамияти миїнаи|проблеммаҳои хифзи мухити зист ва | солони 13,1 млрд. кВт.с. дар як|рушди устувор самарабахш нахоҳад | сол хоїад буд. Тавсияи дар боло|буд, агар аҳоли бо захираҳои энер- | зикр гардидаи НБО-Роғун метавонад|гетикӣ таъмин карда нашавад. | ба рушди истисодии Тоҷикистон,|фароҳам овардани манбаъҳои алтерна-| инчунин дигар кишварҳои минтасаи|тивии навшавандаи энергия ва гарми | Осиёи Марказӣ мусоидат намояд.|дар шароити сатҳи баланди камби- | Самти масъадноки сиёсати давлатӣ|зоати дорои аҳамияти мохиятан мухим| бо зарурати ҷалли вазифаҳои|мебошад. | вобаста ба камсамарии энергетикӣ+-----Т-----+ истисодиёти ҷумури, таъмини устувори аїолӣ ва саноат бо суваи барс ва гармӣ, паст кардани таъсири техногенӣ ва сарбории комплекси гармӣ энергетикӣ ба муїити табиӣ зист, иїфз ва рушди амнїати энергетикӣ ва истисодии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

Имрӯзи барои Тоҷикистон вазифаи сонегардонии эҳтїїоти ҷорӣ ва таъмини минбаъдаи истислолияти энергетикӣ кишвар, ҷамзамон бо таъмин

бо маисулоти нафт яке аз масъалаи актуалъ буда, таваҷҷӯи аввалиндараҷа ро тасофо менамояд.

Вобаста ба маълумоти дурнамои пешакъ эитиёиоти йумиуръ ба йомили энергия ниёзят афзоиш хоёад ёфт. (ёадвали 4.2.)

ёадвали 4.2.

Дурнамои эитиёиоти йумиурии Тоёикистон ба захираёи энергетикъ

№	Номгӯи хомили п.п. энергия	Дурнамои кӯтоёмўлат (с.2006-2009)	Дурнамои миёнамўлат (с.2010-2015)	Дурнамои дарозмўлат (с.2016-2030)
1	Электроэнергия (млрд.кВт)	25,14	25,12	35,18
2	Гази табий (млрд.м3)	0,24	0,29	0,38
3	Нафт ва масулот нафт (млн.т)	0,9	1,6	2,8
4	Ангисти навёи мухталиф (млн.т)	0,6	0,9	1,7

Самти инкишофи энергетикаи Тоёикистон, ки рушди устуворро таъмин менамояд, бо омилёи экологъ ва истисодъ муайян мегардад.

Тадбирёи технологъ иловатан ба ислоёиот ва беёбуди сиёсат дар бахши энергетикъ метавонад ба иёрои вазифаёи афзалиятноки кишвар ёиёати ёалли проблемаёи биёбоншавъ, таёйирёбии ислим ва паст кардани сатёи камбизоатъ ба таври назаррас мусоидат намояд.

Афзалияти асосии стратегъ аз рушди нерӯи гидроэнергетикъ ва инфраструктура барои таъмини истеъмолкунандагон, махсусан деёиот ва минтасаёи дурдасти кӯёъ бо энергияи гидроэнергетикъ иборат мебошад. Эитиёиоти асосии технологъ аз инёи иборатанд:

- барсарорсозии НБО-ёи мавёуда ва азнавтёиёизонии нерӯгоёи гармии барсъ;
- сохтмони НБО -ёи нави дарёи Вахш ва дар навбати аввал НБО -ёи Роёун ва Сангтўда;
- сохтмони НБО -ёи дар Помир;
- сохтмони НБО-ёи хурд ва тавсеаи истифодаи манбаёи энергетикии ёайримаъмулии навшаванда;
- барсарорсозии инфраструктураи энергетикъ дар деёиот;
- пешбурди ёои истеисоли устувор ва истифода;
- истифодаи манбаёи энергияи навшаванда;
- кам кардани таёсири манфи соёаёи комплекси гармиё энергетикъ ва муёити зист;
- таёияи механизми ёалли проблемаёи нопардохтёи муштарак дар энергетика.

Тадбирёи кӯтоёмўлат

Тадбирёи кӯтоёмўлате, ки рушди комплекси гармиё энергетикии йумиуриро ташкил медиёад, таъмини истифодаи объектёи нави гидроэнергетикъ, гузаронидани корёи иктишофи геологъ, азхуд кардани конёи нафту газ, инчунин такмили технологияи истихроёи ва коркарди ангишт, рушди энергетикаи ёайримаъмулиро пешбинъ менамояд (гелиотёиёизот, стансияёи шамолъ ва ёайра). Бо масади ноил шудан ба

таъмини босуботи амнияти энергетикӣи кишвар дар дурнамои мунтазира бояд тадбирҳои зайл андешида шавад:

- суръатбахшии сохтмон ва ба истифода додани НБО -ҳои нав;
- тавсеаи мисёси сохтмони НБО-ҳои хурд дар ноҳияҳои қўиҳои Тоҷикистон, истеисоли ҷама гуна комплекси таъинизот барои ҷунин НБО дар дохили ҷумҳурия;
- зиёд намудани ставкаҳои тарифӣ ба суваи барс, бо дарназардошти собилияти пардохт, то ки он боиси афзоиши сатҳи камбизоатӣ нагардад;
- тасвияти ташкил ва гузаронидани корҳои иқтисофи геологӣ иҷроати кашфи конҳои нави нафту газ, махсусан дар майдонҳои ояндадори ҷумҳурия;
- азхуд намудани захираҳои худии гармӣ энергетикӣ ва захираҳои об, таъсис додани инфраструктураҳои дахлдор бо ҷалби инвеститсияҳои давлатӣ ва хориҷӣ.

Тадбирҳои миёнамӯлат

Афзалиятиҳои асосии рушди комплекси гармӣ энергетикӣ, ки амнияти энергетикӣи кишварро таъмин мекунанд, дар ин давра аз инҳо иборатанд:

- сохтмон ва ба истифода додани НБО -ҳои калон; сохтмон ва ба истифода додани як сатор НБО -ҳои хурд; то 30,1 млрд. кВт.с. дар як сол зиёд намудани истеисоли суваи барс;
- барсарорсозӣ ва афзоиши истидори истихроҷи ангишт то 700-800 ҷазор тонна;
- барсарорсозӣ ва аз худ намудани конҳои нафту газ барои то 300 ҷазор тонна нафт ва 500 млн.метри мукааб газӣ табиӣ;
- зиёд кардани ҷамаи корҳои иқтисофи геологӣ дар майдонҳои ояндадори истихроҷи нафту газ;
- сохтмони нерӯгоҳи гармӣ барс дар асоси ангишт;
- сохтмони истидори коркарди нафт дар ҷумҳурия;
- ҷамоаи овардани имкониятиҳои техникӣ барои истифодаи манбаҳои ҷайримаҷмулии энергия (оғдобӣ, шамолӣ, биологӣ ва геотермалӣ);
- ҷустуҷӯ ва таъмини корхонаҳои комплекси гармӣ энергетикӣ бо инвеститсияҳо бо масади эҷоди босуръати истидорҳои мавҷудаи истеисолӣ, харидорӣ техника, технология ва таъинизоти дорои истидори истеисоли баланди ва сарфакунандаи суваи барс.

Тадбирҳои дарозмӯлат

Рушди устувор ва бозғаймӣ соҳаи энергетикӣ таъмин мегардад, яъне проблемаҳои амнияти энергетикӣ пурра ҷал карда шуда, давраи рушди босуръати системаи энергетикӣ ва дигар соҳаҳои истисодиёти кишвар оғоз меёбад. Ҷамаи ин ба сифати самти асосии стратегӣи баланди бардоштани амнияти энергетикӣи ҷумҳурия - ба таври оммав азхуд кардани имкониятиҳои мавҷудаи нерӯи гидроэнергетикӣ, бо роҳи сохтмони НБО-ҳои нав, бо самтгирӣ на танҳо ба эҷоди дохилӣ, инҷунин барои содироти ба суваи барс нигаронида шудааст. Аз исоби ҷавасмандгардонии соҳаи энергетикӣ рушди босуботи дигар соҳаҳои истисодиёти кишвар таъмин мегардад. Дар маҷмӯ вазифаҳои зайл ҷал карда мешаванд:

- ба охир расонидани НБО -ҳои нав, дар як сол то 53,5 млрд. кВт с. истеисол намудани суваи барс;
- таъсиси корхонаҳо иҷроати ба газ табдил додани ангишт, оид ба коркарди ангиштиҳои баландисифат ба сӯзилворӣи моторӣ ва маилӣ;
- таъсиси плантатсияҳои энергетикӣ бо масади минбаъди таъмин намудани ағзҳо бо ғезум ва захираҳои биоэнергетикӣ;
- ағзун намудани имкониятиҳои техникӣ истифодаи манбаҳои ҷайримаҷмулии энергия (оғдобӣ, шамолӣ, биологӣ, геотермалӣ).

4.2.5. Таъиноти институтсионалӣ

Дар ҷумҳурии Тоҷикистон таъмини ҷисусии сиёсати давлатӣ дар соҳаи энергетика бо дарназардошти механизмҳои бозаргонӣ, институтсионалӣ ва

итиилоотъ бо масади таъмини эътимоднокъ ва рушд, инчунин иѳзи манѳиатиои истеъмолкунандагон ба зиммаи Вазорати энергетика ва саноати Ёумиурии Тоѳикистон гузошта шудааст. Дар системаи Вазорати энергетика ва саноати Ёумиурии Тоѳикистон ОАХК "Барси Тоѳик", Корхонаи воѳиди давлатии "Тоѳикгаз", Корхонаи воѳиди давлатии "Нафт, газ ва ангишт", ЁСК "Нафтрасон" ва Хадамоти назорат дар соѳаи энергетика амал мекунанд. Барои таѳдид ва рушди бахши энергетикъ дар назди ОАХК "Барси Тоѳик" фонди инвестициониъ таъсис дода шудааст.

Ѕукумати Ёумиурии Тоѳикистон бо масади баррасии пешниѳодоти марбут ба сиѳсати соѳаи энергетика, баланд бардоштани самарабахшъ ва такмили усули хоѳагидоръ дар комплекси гармиѳ энергетикъ соли 2006 Комиссияи давлатии энергетикиро таъсис намуд.

Бо масади баррасии пешниѳодоти марбут ба сиѳсат дар соѳаи энергетика, баланд бардоштани самарабахшъ ва такмили усули хоѳагидоръ дар комплекси гармиѳ энергетикъ Ѕукумати Ёумиурии Тоѳикистон соли 2006 Комиссияи давлатии энергеткъ таъсис дод.

Вазорати мелиоратсия ва хоѳагии об барои рушд ва истиѳодаи каналѳои обѳръ, обанборѳ, мелиоратсияи замин ва обѳрии ѳудудѳои нав, тасцими об байни обистиѳодабарандагони соѳаи кишоварзъ, ѳамъовариѳ пардохт ва мусоидат ба сиѳсати пайдарѳамии техникъ масъул мебошад. Институтѳои мавѳуда дар доѳраи салоѳияти худ дар татбиѳи соѳишномаѳои дутараѳа, бисѳртараѳа ва ѳѳдаѳориѳои Ёумиурии Тоѳикистон дар сати глобалъ ва минтасавъ иштирок менамоянд.

4.3. ТАЪМИНИ АМНИЯТИ ОЗУСАВОРЪ

"Маълум аст, ки соѳаи кишоварзъ
манбаи асосии истеѳсоли маѳсулоти озуса
ва ашѳи хоми саноатъ ба ѳисоб меравад.
Таъмини истислолияти озусавориѳи кишвар ва
беѳдошти вазъи истисѳодии мардуми мамлакат
аз рушди мунтазами соѳаи кишоварзъ вобаста аст"
Эмомалъ Раѳмон

4.3.1. Таѳлили вазъ

Проблемаи амнияти озусаворъ махсусан ѳангоме зоѳир мегардад, ки худтаъминкунии ѳумиуръ вобаста ба таъсири обу ѳаво ва омѳѳои дигар ба талаботи аѳолъ мувоѳиз намеояд.

Ѕосилнокиѳи пасти соѳаи кишоварзъ ва камбиѳоатиѳи аѳолъ сабаби аз меъѳри таѳиъ то 25% кам шудани ѳаѳми талабот нисбат ба маѳсулоти асосии озуса, дар навбати аввал гѳшт ва маѳсулоти гѳштъ (9,4 марѳтиба камтар аз меъѳр), тухм (6,6 марѳтиба), шир ва маѳсулоти ширъ (5,1 марѳтиба) гардид. Дар минтасаѳои алоѳида (вилоѳти Хатлон, ВМКБ, водии Рашт) талаботи аѳолъ ба саѳеда, асосан саѳедаи набототъ нисбат ба меъѳр 12-15% сонѳ гарѳонида шуда, карбогидраѳѳо (асосан аз ѳисоби истеъмоли маѳсулоти нон) аз меъѳр 70% зиѳд мебошад.

Ѕѳзои хушѳифат инкиѳѳи мѳътаѳили организмѳи инсонро таъмин намуда, онро ба беморъ тобовар ва сатиѳи собѳилияти кориро баланд мебарѳорад. Дар солиѳи 1990 таъминоти озусаворъ дар Тоѳикистон ѳатто барои сонѳгарѳониѳи талаботи сатиѳи ѳадди асали эѳтиѳѳот ба калѳрия ва саѳеда нокиѳѳа буд. Сѳфати баланди маѳсулоти хѳрокворъ, истеъмоли маѳсулоти гуногун ѳатман ворид намудани мева ва сабзавот ба воѳи ѳатмиѳи таѳми кѳдакон барои пешгиѳрии паѳншавии бемориѳои сирѳяткунанда ва бемориѳои дигар (ѳѳлар, камхунъ ва ѳ.) омѳли муѳим мебошад.

Мувоѳиси таѳсисѳи ТЅ байналмилалиѳи "Мубѳриза бар зиѳди гуруснагъ" шумѳраи ѳѳдѳаѳои мубталѳъ ба норасѳии шаѳиди ѳѳзои баѳан (гѳпотроѳѳа) байни кѳдакѳни то паѳѳсола аз 4,7% дар соли 2003 то 7,6%

дар соли 2004 зиёд шуда, дар як сатор ноияро то ба 11% расид. Иссаи кўдакони то панисолаи гирифтори шакли мунзими норасоии ӯзони бадан дар мусоиса бо 30% дар соли 2002, дар соли 2004 31,4% -ро ташкил дод.

Проблемаи таназзули замин ва кам шудани обтаъминкунӣ
иосилнокии соаи кишоварзиро паст карда, таъмини амнияти озузавориро зери хатар мегузорад. Ба таври кофи таъмин намудани Тоикистон бо маисулоти, махсусан дар шароити деиоти, ба иолати муити зист ва таъсири омилҳои обу иаво зич алосаманд аст.

Соаи кишоварзӣ яке аз соаҳои асосии истисодиёти Тоикистон маисуб ёфта, рушди устувори минбаъдаи мамлакат ба андозаи назаррас ба иолати кишоварзӣ вобастагӣ дорад. Дар даисолаи охир аз се як исаи ММД аз исоби маисулоти кишоварзӣ таъмин карда шуд. Илова ба ин маимӯи маисулоти кишоварзӣ, махсусан маисулоти чорводорӣ, дар давраи солиҳои 1991-1997 53,9% кам гардида, танио аз соли 1998 рӯ ба афзоиш овард.

Маимӯи маисулоти кишоварзӣ дар соли 2006 дар іамаи категорияҳои хоіагиро ба 3659,3 млн. сомонӣ баробар буд (бо нархҳои іорӣ). Он дар мусоиса бо соли 2005 5,4% афзоиш ёфт, аз іумла: маисулоти растанипарварӣ -2758,9 млн. сомонӣ, ё афзоиш 5,9% ва чорводорӣ - 900,4 млн. сомонӣ ё афзоиш - 3,9%. Иссаи бахши іамғиятӣ дар іаими умумии маисулоти 12,9%, хоіагирои деисонӣ (фермерӣ) ~ 25,9% ва хоіагирои аиолӣ - 61,2% буд. Дар соли 2006 дар іамаи категорияҳои хоіагиро: 912,2 іаз.тонн ӯалла (аз іумла іуворӣ), 438,5 іаз.тонна пахта, 573,4 іаз.тонна картошка, 759,2 іаз. тонн - сабзавот, 218,6 іаз.тонна -бољчакоӣ, 208,7 іаз. тонна меваиоти ва 107,2 іаз.тонна ангур истеисол карда шуд.

То иолати 1 январи соли 2007 саршумори іайвоноти калони шохдор дар іамаи категорияҳои хоіагиро - 1418,2 іаз. сарро ташкил дод, аз іумла: гов - 745,5 іазор сар, гӯсфанд ва буз- 3194,7 іазор сар, парранда- 2539,8 іазор сар ва асп - 77,0 іазор сар. Ба хоіагирои аиолӣ 89,1% іайвони калони шохдор рост меояд, аз іумла: гов- 94,4%, гӯсфанд вабуз-77,5%.

Дар мусоиса бо іамин давраи соли 2006 саршумори іайвоноти калони шохдор дар іамаи категорияҳои хоіагиро 4,5%, бузу гӯсфанд-5,3% ва саршумори парранда - 7,2% афзоиш ёфт.

Соли 2006 дар іамаи категорияҳои хоіагиро дар майдони 4787 гектар боіиҳои нав бунёд гардиданд, ки нисбат ба мисдори пешбининамудаи ,Барномаи барсарорсозӣ ва рушди минбаъдаи бољдорӣ ва ангурпарварӣ дар іумиурии Тоикистон барои солиҳои 2005-2010 3378 гектар зиёд мебошад. Аз мисдори умумӣ майдони бољот чунин аст: маљздор (офтобпараст) - 1531 га, донакдор - 2763 га, чормаљз - 206 га, субтропикӣ - 279 га и ситрусӣ- 8 га, аз іумла 408 га дар заминҳои лалмӣ шинонда шудаанд. Ба ӯайр аз ин дар майдони 1938 гектар бољ ва дар майдони 335 гектар ангур барсарор карда шуд, ки нисбат ба назшаи Барномаи зикргардида мутаносибан бољ 2,7 маротиба ва ангур 67% зиёд аст.

Дар давраи солиҳои 1991-2005 аз се як иссаи іамаи талафоти іарсолаи маимӯи маисулоти кишоварзиро талафот таіти таъсири офатҳои гидрометеорологӣ ташкил дод. Вобаста ба хушксолии солиҳои 2000-2001, ки боришот ва захираи ками барф ба мушоида мерасид, дар мусоиса ба нишондиандаҳои саблӣ дар аксари ноияро иосилнокии ӯалла аз 10 то 30% ва бештар аз он кам гардид. Хушксолӣ дар іамбастагӣ бо камбизоатӣ ва паст шудани иосилнокии маисулоти кишоварзӣ проблемаи амнияти озузавориро боз іам тезу тунд гардонид.

Афзоиши возеи маимӯи маисулоти дохилӣ (ММД) дар соли 2006 нисбат ба соли 2005 мусбӣ буда, 7,0 %-ро ташкил дод. Истеисоли маимӯи маисулоти кишоварзӣ дар соли 2006 нисбат ба іамин давраи соли гузашта 5,4 %, аз іумла: растанипарварӣ 5,9% ва чорвопарварӣ 3,9% афзоиш ёфт.

Суръати исоби миёнаи тавррум дар бахши истеъмолӣ ба 1,04% баробар буд (дар іамин давраи соли гузашта 0,60 %). Дар іараёни соли 2006 афзоиши нарх барои озузаворӣ аз таљироти ба моіи ӯайриистеъмолӣ

бештар буд.

Афзоиши нарх ба вазъи бӯиети аюлӯ низ таъсир расонид. Дар йумиурӯ талабот ба нон ва маисулоти нонӯ нисбат ба меъери истеъмолии тасдиснамудаи тиббӯ 12 фойз афзоиш ёфта, соли 2004 ба йар нафар аъзои оила 155,4 кг. рост меомад, ин меъер барои йамаи минтасаюи йумиурӯ хос аст. Сисми зиёди вазни сиёсии хароёт барои маисулоти озуσαι аюлӯ - 38,5 фойз ба маисулоти нонӯ рост меояд.

Соли 2004 71-74 фойзи даромади аюлӯ барои хариди маисулоти хӯрокворӯ сарф гардида, сариб 350000 нафар аз гуруснагии доимӯ азиат мекашиданд. Паиншавии нимгуруснагии шадид миёни кӯдакони аз 6-моia то 5 -сола дар йумиурӯ соли 2004 7,6%, нимгуруснагии мунзим 31,4 фойзро ташкил дод.

Дар Тоикистон сохтори мониторинги истеъмоли нодурусти озуса ташкил карда нашудааст ва дар сиёсати имрӯза нишондиандаюи йадди асали сабади озусаворӯ истифода бурда намешаванд, ки он сариваст мусаррар намудани сабабю ва татбиси тадбирюи бартараф намудани нимгуруснагиро мушкил мегардонад.

4.3.2. Сиёсати мавиуда ва стратегия

Дар деют, ки 90% истеисоли маисулоти озусаворӯ мутамарказ гадидааст ва зиёда аз 70% аюлӯ зиндагонӯ менамояд, бояд рушди маисулнокӯ ва такмили усули самарабахши пешбурди кишоварзӯ йавасманд гардонида ба он мусоидат карда шавад. Рушди хоiaгиии деисонӯ ва фермерӯ бо тафрисаи истеисоли маисулоти кишоварзӯ, йавасмандгардони пешрафти истисодиёт ба худтаъминкунии баробари озусаворӯ мусоидат менамояд.

Дар рушди бахши хусусии кишоварзӯ фармонюи Президенти йумиурии Тоикистон (аз 9 октябри соли 1995, № 342 ва аз 1 декабри соли 1997, № 874) дар бораи йудо намудани 75 йазор гектар заминюи обӯ ва лалмӯ барои хоiaгии хусусӯ ва ёррасон нашти асосиро бозид.

Йукумати йумиурии Тоикистон соли 2000 ,Барномаи миёнамӯйлоти аз бӯйрон баровардани комплекси агросаноатии йумиурии Тоикистон дар давраи то соли 2005,-ро маъсул шуморид.

Бо масади муiaйё сохтани шароит йиiaти суръатбахшии рушди истисодии аз нигои ийтимоӯ одилона, ки барои вусъатбахшии даромади iasiss, беитар намудани дараiaи зиндагии аюлӯ ва амнияти озусаворӯ нигаронида шудааст, Маилиси Олии йумиурии Тоикистон 19 июни соли 2002 № 666 йуiiaти стратегияи паст кардани сатии камбизоатиро тасдис намуд. Барномаюи асосии йукуматӯ оид ба масъалаи паст кардани сатии камбизоатӯ дар соiaи йифзи муити зист ва амнияти озусаворӯ иню мебошанд:

- Барномаи беитар намудани заминюи обӯ барои солюи 1998-2003;
- Барномаи баланд бардоштани йосилнокии лалла ва вусъат додани истеисоли лалла дар йумиурии Тоикистон дар солюи 2001-2005;
- Барномаи миёнамӯйлоти аз бӯйрон баровардани комплекси агросаноатии йумиурии Тоикистон, самтиюи афзалиятнок ва стратегияи рушди соiaюи он дар давраи то соли 2005;
- Консепсияи истифодаи замин дар йумиурии Тоикистон.

4.3.3 Афзалиятю

Йукумат чунин афзалиятюро мусаррар намуд, ки оню бояд асоси стратегияи амнияти озусавориро ташкил диiaнд:

- сатъиян баланд бардоштани йосилнокии маисулоти кишоварзӯ ва чорво;
- пешгирӯ кардани талафот iангоми iамъоварӯ, интисол ва нигоидории маисулоти озусаворӯ (чунин талафот то 25% лаллаи iаъоварिशударо ташкил медиiaд);

- зиёд намудани даромади іасисии аіолъ дар мамлакат, тассимоти одилонаи натиіаи болоравии истисодиёт ва муіае сохтани хизматрасонии асосии иїтимоъ;

- таъмини іар як фермер бо сиъаи замини алоида ва баланд бардоштани имконияти дастрасъ ба захираіои баланди кишоварзъ;

- беітар намудани іолати мелиоративии заминіо, азхуд намудани заминіои нав ва ташкили кадастри замин дар соіаи кишоварзъ;

- таіияи механизми нави маблаъгузории истеисолоти маісулоти кишоварзъ.

4.3.4. Сиёсати пешниодшаванда, стратегияіо ва тадбиріо

Масчади асосии стратегияи амнияти озусаворъ баланд бардоштани даромади іасисии аіолъ дар мамлакат, тассимоти одилонаи натиіаіои болоравии истисодиёт, аз іумла баланд бардоштани сатіи зиндагонии табасаи камбизоаттарини аіолъ мебошад.

Їоръ намудани стратегияи маъкур онро тасозо менамояд, ки стратегияіои соіавъ ба іиссагузоръ дар пешрафти іамин чор масъала самт бахшида шавад. Бахшіои асосъ аз нигои сабук гардонидани проблемаіои камбизоатъ - маориф; тандурустъ; іифзи иїтимоъ; кишоварзъ; хусусигардонъ, меінат ва рушди бахши хусусъ; инфраструктура ва телекоммуникатсия; іифзи муіити зист ва туризм ба іисоб меравад. Иловатан ба сабули сиёсат ва тадбиріои дахлдор дар доираи іар кадом бахшіои номбурда, стратегияи самарабахши паст кардани сатіи камбизоатъ ба идоракунии судманди вазъи макроистисодъ ва идоракунии судманди давлатъ зїтиёи хоїад дошт.

Ба дарназардошти муіимии бахш барои истисодиёти миллъ вобаста ба саім дар ММД, шуъл, инчунин іиссаи он дар содироти мамлакат ва бо дарназардошти он далеле, ки аз чор се іиссаи аіолии іуміуръ сокини деіот мебошанд, кишоварзъ дар таъмини амнияти озусаворъ наші асосъ дорад.

Таірибаи соліои гузашта дар соіаи раванди амалкунадаи дигаргунсозии сохтори хоїагиіои калони давлатъ ва коллективъ нишон дод, ки дар шароити камчинии заминіои корам гузариш ба хоїагиіои деісонии шахсъ метавонад истеисолотро ба таври назаррас зиёд кунад. Іукумат тарафдори давом ёфтани ин раванд буда, азм дорад барои баланд бардоштани истеисоли маісулоти кишоварзъ воситаіои дигарро низ истифода намояд ва бо іамин рої содироти маісулотро зиёд ва іойіои коръ ташкил карда, саноати коркардро бо ашъи хом таъмин намояд ва амнияти озусавории миллиро фароїам орад.

Іатто дар іолати бетаййир мондани майдоніои замин барои истеисоли маісулоти озусаворъ, инчунин сохтор оніо ва іиссаи заминіои кишт афзоиши сосилнокъ метавонад пурра таїдиди бўїрони озусавориро аз байн бардорад. Іангоми баланд бардоштани іисоби миёнаи іосилнокии зироатіои љаллагъ ва лубиёъ (аз іумла іуворимакка) то 50 с/га, іамъоварии љалла аз заминіои объ метавонад 560-570 іазор тоннаро ташкил диїад ва іангоми баланд бардоштани іисоби миёнаи іосилнокии ин маісулот дар заминіои лалмъ то 15 с/га, чамъоварии љалла аз заминіои лалмъ метавонад ба 462 іаз. тонна расад. Іамъоварии љалла дар іаїми 1050-1100 іаз. тонна метавонад таїдиди вобастагии мамлакатро ба љалла истисно намояд.

Дастовардіои аграрии илми муосир имкон медиїад, ки іосилнокии картошка то 330 сентер, сабзабот то 300 сентер, меваю ангур то 150 сентер/га баланд бардошта шавад. Дар іамон майдоніои кишт имконияти іамоварии то 840 тонна картошка, 1050-1150 іаз. тонна сабзавот, 2,5 млн. тонна мева мавїуд аст.

Барои таъмини амнияти озусавории іуміуръ дар соіаи комплекси агросаноатъ иніо заруранд:

- таіия ва сабули барномаіои амнияти озусаворъ ва рушди истеисол

ва содироти маисулоти кишоварзъ дар давраи то соли 2015;

- іоръ намудани системаи идоракунии устувори афзоида ва аз нигои экологъ мутаносиби пешбурди соіаи кишоварзъ баробаркардашуда, вобаста ба минтасаіои табию хоіагии іуміуръ;

- азхудкунии іудудіои кўиистон барои кишоварзъ;

- таъмини асосіои индустриалии соіаи кишоварзъ;

- селексияи намудіои нави серіосил мутобисгардонидашуда ва пайванди зироатіои кишоварзъ бо истифодаи усуліои пешсадами генетикоселексионъ;

- истифодаи усуліои генетикъ (ирсъ) ва биотехнологъ дар соіаи кишоварзъ.

Барои таікими соіибкориҳои деіот оид ба истеісоли озусаворъ иніо заруранд:

- ворид намудани таъйирот ба сонунгузориҳои замин бо масади таікими іукуси деісон барои соіиб шудан ба замин;

- таіия ва амалъ намудани стратегияи іифзи бозори истеъмолъ ва маисулоти озусаворъ. Дастгириҳои сохторіои хизматрасонии соіаи кишоварзъ, аз іумла хизматрасонии лизингъ, ташкили марказіои хизматрасонии маркетингъ, аз іумла маркетинги бозори озусаворъ;

- таіилили сифати хизматрасонии бойторъ, селексия ва тухмпарваръ, муайян намудани роііои баланд бардоштани сифати хизматрасонии мазкур, аз іумла бо истифода аз бахши хусусъ;

- таіияи пешниод доир ба мусаррар намудани андози ягонаи замин дар корхонаіои соіаи кишоварзъ, (ки он радди ситонидани андозіои дигарро дар соіаи фаъолияти кишоварзии шахсони іусусъ пешбинъ менамояд);

- мусаррар намудани андозбандии оддигардонидашуда ва танзим барои корхонаіои хурд ва майдаи кишоварзъ, аз іумла барои корхонаіои хизматрасон (лизинг, таъмири техника ва ғ.);

- дастгириҳои іамаи намудіои корхонаіое, ки барои бозори дохилъ маисулоти озусаворъ истеісол менамоянд, аз іумла ғизои кўдакон, баланд бардоштани талабот ба истеісолот вобаста ба фортификатсияи орд, намаки іоднок ва сервитамин.

Іамин тавр сарчашмаи асосии таъмини амнияти озусаворъ аз вусъат додани іачми истеҳсолоти кишоварзъ иборат буда, ба азнавташкилдигар хоіагии калони давлатъ ва кооперативъ вобаста аст ва интизор меравад, ки бо суръатбахшии іслоіоти замин идома хоіад ёфт. Инчунин дар назар аст, ки ташкили корхонаіои хусусии хурду миёна, аз іумла фаъолияти афзоидаи бахшіои ғайрирасмъ барои ташкили іойіои коръ ва афзоиши іосилнокъ сарчашмаи асосъ мегардад. Барои іавасмандсозии баланд бардоштани іосилнокъ Іукумат іііати ташкили расобатпазириҳои сохтори бонкъ, мусоидат барои іалби пасандоз, вусъат додани имконияти кредитъ чораіо меандешад.

Барои іалли масъалаіои амнияти озусаворъ иірои вазифаіои стратегияи зерин зарур аст:

- іосилнокии истеісолоти соіаи кишоварзъ бо роіи барсарор намуданн инфраструктураи мавіуда ва таъмини фермеріо бо техника ва таііизоти заруръ;

- дастгириҳои системаи маркетингъ барои истеісолоти соіаи кишоварзъ;

- тасмии одилонаи замин;

- барсарор намудани системаи обёрикунъ ва интисол додани идоракунии ин системаіо ба ташкилотіои іамъиятъ ва ассотсиатсияіо;

- іалли масъалаіои сарзи хоіагии фермеръ ва тавассути судіои мустасили истисодъ аз эътибор сосит намудани сарзи хоіагии начандон калони дехсонъ;

- ба итмом расонидани сонунигардонии бахши кишоварзъ, ки аз назорати давлатъ баровардани истеісолот ва бозор иборат аст;

- таъсиси истеісолоти кишоварзъ, ки ба расобати одилона асос

ёфтааст, ба монанди фабрикаҳои пахтатозакунъ, системаҳои обёръ;

- такмил ва тасвияти ғаёлияти нозироти карантинъ;
- ба фермерӣ омӯзонидани тарзи истифодаи самараноки захираҳои замин тавассути истифодаи чорабиниҳои зидди бодлешавии замин;
- ба хоҷагӣ таъмин намудани тухми элита;
- ташкили стансияҳои мошинаю тракторъ (СМТ) барои хизматрасонии хоҷагӣ деисонӣ фермеръ.

Барои ӣалли проблемаҳои амнияти озузаворъ зина ба зина ӣал намудани чорабиниҳои зерин зарур аст:

Дар давраи кӯтоӣмӯлат инӣ заруранд:

- таъмин намудани ӣар як фермер бо сӣъаи замини алоӣида;
- баланд бардоштани имкониятиҳои дастрасъ ба манбаъҳои асосии хоҷагии халс, аз ӯмла ба нури, тухми сифатнок, воситаи наслиёт ва амбор барои хоҷагӣҳои хурди деисонъ;
- вуъат додани дастрасии хоҷагӣҳои хурди деисонъ ва гурӯҳҳои осебпазир (махсусан занон) бо кредитҳои хурд, бо ғоизи паст ва ташкили ғондҳои гардони аз ниғои ӣамъиятъ идорашаванда;
- молрасонии масадноки кӯмаки озузаворъ ба табасаҳои нисбатан осебпазирӣ аиолъ, ёрии башардӯстона ӣиати дастгирии чорабиниҳои барои зиёд шудани даромади аиолии деиот;

- тасвияти истидори хоҷагӣҳои хурди деисонъ бо рохи гузаронидани тренинғӣе, ки дониши техникъ ва соӣибкориӣ онӣоро баланд мебардорад;

Дар давраи миёнамӯлат инӣ заруранд:

- ба итмом расонидани сонунигардониӣ бахши кишоварзъ, ки аз назорати давлатъ баровардани истеисолот ва бозор иборат аст;
- рушди корхонаҳои хурди миёнаи ниғидоръ, коркард ва таӣвили маисулоти кишоварзъ ва чораҳои дигари кам кардани талафот;
- пӯшонидани ӣамаи сарзӣҳои бахши кишоварзъ;
- азхудкунии заминӣ;
- дар доираи васеъ гузаронидани ташхиси хоки заминӣ;
- камтар кардани назорати давлатии истеисолоти хоҷагӣ ва механизмиҳои бозоръ;
- тасвият додани муассисаӣе, ки ӯsys ва манфиатҳои фермерӣоро дастгиръ мекунанд;

- тадриӣан гузаштан ба обёрӣи заминҳои начандон баланд, вуъат додани истифодаи заминҳои лалмъ барои шинонидани мева ва дигар зироатӣ.

Дар давраи дарозмӯлат инӣ заруранд:

- ба итмом расонидани раванди хусусигардониӣ хоҷагӣӣ;
- бартараф намудани камбизоатъ, махсусан дар байни гурӯҳҳои аиолие, ки ба таъсири таъйирёбии ислим бештар осебпазиранд;
- сатъи назорати давлатии истеисолоти хоҷагӣ ва механизмиҳои бозоръ;

4.3.5. Таъминоти институтсионалъ

Вазорати кишоварзъ ва ӣиғзи табиат оид ба таъмини амнияти озузаворъ вазорати асосъ ба исоб меравад. Аӣамияти ин вазорат инчунин бо он муайян мегардад, ки кишоварзъ яке аз соаҳои асосии соаи истисодиётӣ Тоӣикистон маисуб меёбад ва аз бисёр ӣиати вазъи зиндагонии сисми зиёди аиолии ӯмиуръ, ки дар деиот сукунат доранд, ба ӣолати он асосаманд мебошад. Вобаста ба амнияти озузаворъ нашти Агенти заминсоъ, геодезъ ва харитасозии назди Ёкумати Ёмиурии Тоӣикистон ба он муайян мегардад, ки проблемаи таназзул замин ва кам шудани обтаъминкунъ ӯсилнокии соаи кишоварзӣро кам карда, ба амнияти озузаворъ таидид менамояд.

Таъмини амнияти озузаворъ дар Ёмиурии Тоӣикистон инчунин ба ғаёлияти дигар вазорату идораӣ, аз ӯмла ба ғаёлияти Вазорати тандурустъ, Вазорати мелиоратсия ва захираҳои об, Вазорати рушди

истисод ва савдо, Вазорати молия, Тоїикматлубот ва іукуматіои маіаллҗ вобаста аст.

Іамчунин бояд зикр намуд, ки таъминоти зарурҗ бо озусаворҗ дар Тоїикистон, махсусан дар шароити деіот, бо инфраструктураи мавїудаи хоїагиіои деісонію фермерҗ, инчунин ташкили шакли нави сохторіои институтсиональ, аз іумла таъсиси ассотсиатсиіои истеісолкунандағони маісулоти кишоварзҗ ва коркарди маісулоти озусаворҗ дар корхонаіои системаи Вазорати энергетика ва саноат вобастағии зич дорад.

4.4. НОИЛ ГАРДИДАН БА АМНИЯТИ ИЇТИМОҶ

"Рушди соіаіои иїтимовҗ бояд іамчун самти муїм, афзалиятнок ва муайянкунандаи фаъолияти Іукумат босҗ монад. Зеро масаду мароми ниіои мо баланд бардоштани саті ва сифати зиндағии іар фарди іомеа ва муіайё сохтани шароит барои зиндағии шоиста ва инкишофн озодонаи инсон аст".

Эмомалҗ Раїмон

4.4.1. Таїлили вазҗ

Шуҗл. Афзоиши бекорҗ ва бесурбшавии пул боиси камбизоатии аксари аіолҗ гардид. Дар Іуміурии Тоїикистон махсусан дар авваліои солиои 90-ум теҗдоди аіолии камбизоат ниіоят зиёд шуд. Оилаіои камбизоаттарин, ки ба раванди фаъолияти меїнатҗ іалб нашуда буданд, барои рушди устувор проблемаіои іиддиро ба миён меғузоштанд.

Ба бозори меїнат нерӯи демографҗ, ки солиои 2000-2004 афзоиш ёфт, бештар таъсир мерасонид. Аіолии іуміурҗ то 6640 іазор нафар зиёд шуда, іамзамон аіолии синни собили меїнат дар ин давра ба 519 іазор нафар расид ва 3 млн. 644 іазор нафарро ташкил дод. Сатіи шуҗли аіолии собили меїнат паст гардида, аз 78% дар соли 1991 дар соли 2002 ба 55,4% расид. Шумораи бекороне, ки расман дар хадамоти шуҗли Вазорати меїнат ва іифзи иїтимоии аіолии Іуміурии Тоїикистон дар охири моїи марти соли 2005 ба сайд гирифта шуда буданд 39,7 іазор нафарро ташкил дод, ки нисбати моїи гузашта 3,1% зиёд буд. Аз іумлаи басайдғирифтагон занони бекор 54,4% (21,6 іазор нафар), іавонони синни 15-20 -61,3% (24,3 іазор нафар)-ро ташкил медоданд. Сатіи бекорони расман ба сайд гирифташуда 2,1% аіолии аз іиіати истисодҗ фаъолро ташкил медод.

Тоїикистон аз сабаби бекории аіолҗ ва пурра истифода накардан аз сузваи корҗ талафоти зиёд медиіад. Сатіи бекорҗ, ки тибси рӯйхати шумораи коргарон іисоб карда шудааст- 41,7%, воіеан 53,6 фоізро ташкил медиіад. Соли 2000-ум шумораи бекорон ба 963 іазор нафар расид, ки он издиіоми калони бекоронро ташкил мекард. Іатто ағар сатіи іосилнокиии меїнати іамғиятиро дар соли 2000 ба асос гирем, ки ба он таназзули дигаргунсозҗ бештар таъсири манфҗ расонидааст, пас мисёси талафот аз бекорҗ ба 2078,0 млн. сомонҗ мерасад, ки нисбат ба іаїми ММД-и дарсоли 2000 истеісолшуда 15%. бештар мебошад.

Сохтори мавїудаи меїнатҗ ва афзоиши аіолҗ ба іалли масъалаіои раіон аз бўїрони амиси истисодҗ ва ноил шудан ба рушди босурғати истисодиёт имконият намедиіад. Мувофиси басайдғирии охиринаи аіолҗ 524,1 іазор нафар аіолии собили меїнат (16,8%) туфайлихӯр мебошанд. Ин чунин мағно дорад, ки сарбории калони демографҗ ба души гурӯїи корғари аіолҗ буда, натиіаи мустасими он сатіи ниіоят пасти захираіои истеісолҗ мебошад.

Муіоїират. Аз сабаби набудани іойи кори арзанда ва сердаромад то имрӯз афзоиши мисёси муіоїирати меїнатҗ сатҗ намегардад. Сисми зиёди шаїрвандони Тоїикистон берун аз іудуди мамлакат кор мекунанд. Ин далел

маънои таназзули сармояи ватании инсонро дорад, зеро аксарияти мутлақи муҳоҷирони меинаат бо ихтисоси худ кор намеkunанд ва дар қоріое истифода бурда мешаванд, ки меинати тахассусиро тасоо наменамояд. Бар замми ин истисодиёти мамлакат аз аксари қормандони соіибхтисос маірум гардид. Іатто дар шароити сатіи баланди бекорӣ истисодиёт аз нарасидани қормандони касбӣ тансисӣ мекашад. Дар натиіаи муіііратіи бенізом дар таносуби байни аііііи шаір ва деіот таіііротіи номатлуб ба миён омад. Дар даісоліаи охир раванди камшавии вази сиёсии аііііи шаір афзуд (аз 32,8 то 26,5%). Афзоиши ин раванд соіііі 90-ум нисбат ба соіііі 80-ум 3 маротиба баландтар буд. Bosean Тоіікістон ба як тамоіііи ніїіот номатлуби ӣайритабіӣ ва хатарноки ӣайришаіришавии (дезурбанізатсияи) іімеа рӯ ба рӯ шуд.

Пиронсолон дар давраи гузариш аз іама бештар осебпазир гардиданд. Дар сохтори микдори аііііи доимӣ (1 январі 2004) ііссаи шахсоне, ки аз синни собили меҳнат болотаранд, 4,8% -ро ташкил доданд. Дар мусоиса ба соіііі 1985-1986 тамоіііи кӯтоішавии дарозумрии мунтазира ба мушоііда расид. Имрӯз іі проблемаи пиронсолон на вобаста ба теідод, балки вобаста ба сатіи ва сифати дастгирии іаматарафаи оніі зоіір мегардад, ки дараіаи фаіолнокии онііро дар зиндагӣ муайян менамояд. Системаи ііфзи іітимоӣ, бинобар якбора кам шудани маблағгузорӣ аз бӯіети давлатӣ имкон надорад ба іамаи гуруіи аіііі кӯмаки мӯятадили ііфзи іітимоиро фарііам орад. Сарфи назар аз пешрафти іамасола нафасапулӣ дар сатіи паст бозӣ мемонад, ки он талаботи іадди асали зиндагии пиронсолонро соней гардоніда наметавонад. Шабакаііі алоіііаи кӯмаки іітимоии хонаводагӣ инкишоф наёфтаанд ва шумораи қормандони ііфзи іітимоии соіаи макур басанда нестанд. Дар давраи гузариш ба пиронсолон ёрии тиббӣ ва доруворӣ хеле кам дастрас мегардид.

Ілм ва маориф. Тағмини тағлими хушсифат ва самтбахшии нерӯи ілмӣи техникӣ барои зітіёііоти рушди іітимоііу истисодӣ, яке аз омііііі асосии ноіі гардидан ба рушди устувор мебошад. Дар соіііі охир пастшавии сатіи давомот дар мактабіі, тавсеаи тафовути гендерӣ, зиёд шуданн монесаііі гирифтани таісилоти умумии асосӣ барои кӯдакони гуруііііі аііііі осебпазир ба назар мерасид. Шумораи умумии писарони аз мактаб сафомонда, махсусан байни хонандагони синфііі 5-11-уми шаірііі ва маіаллаііі аііііінішини ба оніі наздик, соли 2003 то 6%, духтарон-то 18%, мутаносибан дар деіот 4% ва 7% афзуд. Сатіи давомот дар іамаи мактабіііі миёна дар мусоиса бо 90% дар соли 2000 соли 2003 88% паст гардид. Кӯдакони оііаіііі камбизоат ва камдаромад ба дарсіііі мактаб камтар иштирок мекарданд, зеро ин оііаііі имкони хароііоти мактабро (хариди китоб ва ӣ.) надоштанд. Ба ӣайр аз ин дараіаи доніш ва малакаи хонандагон ва донішпӯён нисбат ба талаботи имрӯза ніїіот асиб мемонад.

Дар бахши ілм айни замон аз сабаби маііудияти имкониятіііі моіаивии мамлакат, заминаи мавіудай моддӣ ва нерӯи баланди кадрӣ бесамар истифода бурда мешаванд. Іалби нерӯи ілмӣ ба самтіііі афзалиятноки тадсисоти ілмӣ ва рушди соіаи іітимоііу истисодиіі мамлакат дар сатіи паст сарор дорад. Шароити мушкили қор, мавіуд будани проблемаііі дар соіаи ілм зарурати таіія ва сабули маімӯи қорбиніііро оид ба дастгирии давлатӣ ва рушди расобатпазирііі ілм тасоо менамояд, ки татбіси он бояд ба дараіаи зарурӣ ба истідори ілмӣ рушди іітимоііу истисодиіі мамлакат, баланд бардоштани таісилот ва фаріанг тағсир расоніда, барои ноіі гардидан ба масадіііі СМРУ мусоідат намояд.

Дастрас будани хизматрасонии таббӣ. +-----і
Дар хадамоти ёрии тағіііііі тиббӣ, ки ба|Аз руи мағлумотҳои ТУТ |
дастрасии хизматрасонии босифати хадамоти|(с.2005) хар сол бинобар |
тиббііу санитарӣ ва бистарііунонии соіаи|харочоти сохаи хизматрасо- |
тандурустӣ тағсир мерасонад, ихтисор ііі|ниі тиббі 100 млн. одам ба |
дорад. Ба он нигііі накарда талабот ба|камбизоати мубтало гардиди, |
истифодаи аз ёрии тиббӣ афзоиш меёбад.|боз 150 млн. нафар нисфи |
Мутобиси іісоби мутахассисон дар соли|даромади худро ба ин максад|

2003 сариб нисфи оніое, ки аз бемориіои сарф мекунанд. Одамон барои ваэин азият кашадаанд, бо як сатор он ба халокат мерасанд, ки сабабіо, аз набудани пешниодот сар карда, барои табобат пул намеёбанд инчунин вобаста ба талаботи паст нисбат Дар Олмон, ки ММД ба хар ба хизматрасонии соіаи тандурустӣ аз сари ахоли 10% хамаи харо- кўмаки тиббӣ истифода набурдаанд. |чоти худро ба хизматрасонии

Мутобиси тадсисоти БУ соли 2003 тибби сарф мекунанд. Дар (Исботи №29858-ТТ, 2004) дар байни оніое, Чумхурии демократии Конго, ки ба кўмак эітїї доранд, 50 % бинобар ки ММД ба хар сари ахоли набудани маблаъ аз он истифода нанамуданд хамаги 120 долларро ташкил 33% ба худтабобаткунъ машъул буда, 11% ба медахад, ахоли 70% харочоти он боваръ доранд, ки проблемаіо худ ба худ худро барои хизматрасонии аз байн мераванд. Ин асида мустасиман ба тибби сарф менамоянд. паст будани сатїи камбизоатъ асосаманд+-----+ буда, яке аз сабабіои даст кашидан аз кўмаки тиббӣ ва истифодаи номутаносиби хизматрасонии соіаи тандурустӣ байни мардуми камбизоат гардидааст.

Кўтоїшавии давомнокии умр іамчун натиіаи мустасими бад шудани шароити зисти одамон ва паст шудани сифати хизматрасонии соіаи тандурустӣ баррасъ мегардад. Дар давоми соліои охир давомнокии миёнаи умри аіоли кўтої шуда, шумораи фавт афзоиш ёфта, ваэїи саломатии аіолъ бад гардид.

Тандурусти. Камшавии фавти модару кўдак. Таваллуди тифли солим пеш аз іама ба шароити иітимоію истисодъ ва сатїи маърифати оила, падару модари солим ва дастгирии іаматарафа, аз іумла дастрас будани кўмаки аввалияи босифати тиббїю санитаръ ва момодоягъ вобаста мебошад.

Айни замон дар іумїуръ сатїи баланди фавти кўдакон ба сайд гирифта шудааст. Мутобиси маълумоти Вазорати тандурустїи Іумїурии Тоїкистон соли 2003 нишондиандаіои фавти кўдакон 13,5 нафар ба іар 1000 зиндатаваллудёфта рост омад, ки воэиятро дуруст инъикос наменамояд. Мутобиси арзёбии ЮНЕСЕФ МИКИ соли 2000 нишондиандаи фавти кўдакон 89,0 буда, байни кўдакони то 5- сола 118 нафар ба іар 1000 зинда таввалудёфта (ЮНЕСЕФ соли 2003) рост меояд. Ин яке аз нишондиандаіои баландтарин байни іумїуриіои собис Иттиіоди Шўравъ мебошад. Проблемаи фавти модарон дар Тоїкистон іамчун яке аз ваэифаіои афзалиятнок ва мубрами масадиіои рушди іазорсолаи Тоїкистон эътироф шудааст. Нишондиандаи фавти модарон соліои 1991-1995 тадриіан афзуд ва таніо соліои 1998-2000 тамоҷули начандон кам гардидани он ба мушоїда расид. Вале ин раванд іанўз он садар устувор нест. Дар соліои 2003-2004 ба іар 100 іазор нафар зиндатаваллудшуда 36,5 ва 39,0 нафар рост меомад. Маълумоти омории расмъ нишон дод, ки фавти модарон дар Тоїкистон аз маълумоти пешниоднамудаи ташкилотіои байналмилалъ андаке пасттар аст. Мувофиси маълумоти Бонки умумїаіонъ соли 2003 сатїи фавти модарон ба 100 іазор зиндатаваллудшуда 120 нафарро ташкил меод. Тадсисоте, ки Вазорати тандурустӣ соли 2003 бо дастгирии ЕРБ/ТУТ гузаронид, мусарар намуд, ки дар сохтори сабабіои фавти модарон беш аз іама хунравии акушеръ 37, 3%, баландшавии фишори занони іомила 26,7%, нусси септикъ 11,4%, нуссони исоти іамл ва бемориіои узвіои дохилъ (то 12, 2%) ба мушоїда мерасад.

Тоїкистон оид ба назорати ВИЧ/СПИД системаи бозътимод надорад. Моїи декабри соли 2004 дар Тоїкистон 317 іодисаи ВИЧ расман ба сайди гирифта шуд. Мувофиси нишондоди СММ/СПИД, шумораи воэеи шахсони гирифтори бемории ВИЧ дар іумїуръ 10 маротиба ва дар як сатор ноїяіо 20 маротиба аз іисоботи расмъ баландтар аст. Аз шумораи умумии ВИЧ-сироятшудагон 69,8% одамоне, мебошанд, ки нашъаро бо роїи таэрис истифода мемерсанд, 13, 6% бо роїи алоаси іинсъ, 1,1 фоиэ бо роїи хунгузаронъ сироят ёфтаанд. Асосан іодисаіои ВИЧ байни іавонони аз 20 то 39 -сола ба сайд гирифта шуда, он 83, 5% ташкил медиад. ВИЧ ба табасаіои аіолъ бештар дар синну соли репродуктивъ ва давраи фаёли

їинсь сироят мекунад. Яке аз омиліои муїими дурнамои афзоиши сирояти ВІЧ аз бад шудани вазъ вобаста ба бемориіое мебошад, ки тавассути алокаи їинсь интнсол меёбад.

Табларза їамчун яке аз бемории оммавии їумїуръ авваліои солиои 60-ум маїв карда шуда буд. Воеан, соли 1993 вазъи эпидемиологъ якбора бад шуд ва табларза аз нав ба яке аз проблемаіои ниіоят їиддии соїаи тандурустъ табдил ёфт. Ѓарчанд сатїи бемории молярїа то андозае паст гардид, вазъ дар їумїуръ шадид бошъ мемонад. Аз нав афзоиш ёфтани табларзаї тропикъ ва паїн гаштани он дар їумїуръ яке аз проблемаіои асосъ їисоб меёбад. Дар соли 2004 3577 їодисаїои басайдгїириї табларза (аз їумла 152 їодисаїои табларзаї тропикъ) ба сайд гїирифта шуда буд. Бемории беаломати табларза P.vivax ва P.falciparum 80-90% шумораї умумии їабрдидагони табларзаро дар бар мегирад, ки дар минтасаїои дорої вазъи номусоїди эпедимїологъ зиндагъ мекунанд. Шумораї умумии їодисаїои басайдгїириї табларзаї беаломат ва аломатдор метавонад ба 250 -300 їазор расад.

Сил. Дар даїсолаї охир шумораї їодисаїои фавт аз бемории сил 2,5 маротиба зиёд шуд ва аз 3,0 їодиса ба їар 100 їазор аїолъ дар соли 1991, дар соли 2004 то 7,1 їодиса ба їар 100 їазор аїолъ расид. Дар соли 2004 4468 їодисаї бемории сил ба сайд гїирифта шуда буд, ки он 66, їодиса ба їар 100 їазор аїолъ рост меояд. Вале мувофисї маълумоти Ташкилоти умумїїаїонїиї тандурустъ сатїи їасїсиї паїншавїиї бемории сил дар Тоїїкистон дар соли 2001 сарїб 114 їодиса ба їар 100 їазор аїолиро ташкил медод, яъне аз маълумоти омории расмъ ду маротиба зиёд ба сайд гїирифта шуда буд, аммо сатїи расмїи беморъ дар соли 2001 ба їар 100 їаз. аїолъ 57 їодиса рост меояд.

Обтаъминкунъ ва санитарїа. Имрӯзїо восїтаїои обтаъминкунъ ва санитарїої техникъ на їамчун бехатар ва на їамчун комилан матлуб баррасъ мегардад. Мувофисї маълумоти Вазорати тандурустъ (ноябри соли 2004) аз 669 системаї мавїудаї мутамарказї обтаъминкунъ 113-тої он фаъолият намекунанд, 358-тої он їавобгӯї талаботи санитаръ намебошад. Системаї мавїуда номунтазам фаъолият намуда, таъмини босубот ва боэътимоди оби нӯшокиї бехатарро кафолат намедїад.

Вазъи аз їїїати эпидемиологъ душвори таъминоти об їам шаїр ва їам дар деїот ба мушоїда мерасад, ки он мустасїман ба саломатїиї аїолъ таїдїд менамояд. Аз 1,75 миллион сокинони шаїр 1, 5 миллион ё 87% онїо аз системаїои мутамарказї обтаъминкунъ истифода мебаранд, ки он їавобгӯї стандартїои оби нӯшокъ намебошад. Дар деїот бо объ нӯшокиї мутамарказ 20% аїолъ таъмин карда шуда, аїолиї босимонда аз сарчашмаїои гуногун (чашма, чої, арїс, їуйбор, обїои борон ва љайра) истифода мебаранд, ки онїо дар сатїи заруръ їавобгӯї талаботи санитарїої гїиgienъ намебошанд. Асосан таъминоти об дар деїот бо вайрон кардани соїдаїои истифодаї техникїи обтаъминкунъ сурат мегирад ва вобаста ба ин аксари бемориїои шадїди сироятъ маїз дар деїот ва шаїракїо ба мушоїда мерасад.

Вазъи санитарїої эпидемиологъ ва хадамоти санитаръ.

Ѓуїїатїои номбурда аз он шаїодат медїад, ки вазъи санитарїої эпидемиологъ дар їумїуръ бад шуда истодааст.

Дар шароїти зиёд шудани бемориїои сирояткунанда ва хатари зиєди эпидемїа тамоїли пастравїи аїамїаїи хадамоти санитарїої эпидемиологъ, махсусан дар тарбиїаї касбиї кадрїо мушоїда мегардад. Имрӯзїо їумїуръ ба кормандони баландїхтїсосї соїаїи гїиgienа мӯїтої аст, ки тавонанд бевосїта масад ва вазїфаїои соїаїи тандурустиро иїро намоянд, яъне барои паст кардани сатїи беморъ ва фавти аїолъ корїои пешгїирикунанда гузаронанд. Имрӯз їумїуриї мо аз їад зиёд ба мутахассїсони гїиgienаї кӯдакон ва наврасон, гїиgienаї озуса, гїиgienаї муїитї зист эктїеїї дорад. Амалан мутахассїсони соїаїи радїатсионъ ва їарбъ вуїуд надоранд. Сарфи назар аз он, ки їумїуръ аъзої МАГАТЭ мебошад, мо дар системаї

хадамоти санитаръ оид ба гигиенаи раидиатсионъ лаборатория надорем. Чунин лаборатория то соли 90-ум дар соаи хадамоти санитарии эпидимиологии йумиру амал мекард.

4.4.2. Сиёсати мавиуда ва стратегия

Дар дар йумиурии Тоикистон ба мисли дигар мамлакатии барои йалли проблемаии ийтимое асоси сонунгузоръ мавиуд аст. Конституцияи (Сарсонии) йумиурии Тоикистон йуийати асосии он мебошад.

Бо масади бартараф намудани таможилии манфии бахши ийтимое йукумати йумиурии Тоикистон асоси меъерии йусуиеро таия ва сабул намуд, ки он иродаи йусуиро оид ба ийроии йидадорилии ба йалли проблемаии ийтимоеи йамъият равонагардида дар бар мегирад. Стратегияи миллии рушд барои соли то 2015 ва Стратегияи паст кардани сатии камбизоатъ барои соли 2007-2009 таия гардид, ки дар он о афзалияти дар соаи ноил гардидан ба амнияти ийтимое нишон дода шудааст ва барои бартараф кардани он о чораи андешида мешаванд. Бо вуиуди ин йалли масъалаии гузашташуда, бинобар номукаммалии механизми самараноки йамоиангсозии фаъолияти байни вазорату идораи, масомоти ийроии йокимияти давлатъ дар маалии, инчунин такмил наёфтани муносибатии шарикъ байни йамаи бахшии йамъият татбис намегардад.

Сонии йумиурии Тоикистон дар бораи кумак ба шули аиолъ (2003) муносибатии йамъиятиро оид ба шули аиолъ ва мусаррар намудани асосии йусуъ, ийтимоеи истисодъ ва ташкилии сиёсати давлатиро дар ин соа танзим менамояд.

Тоикистон беш аз йама ба беибуди натиияи соаи маориф таваййи зоир менамояд ва рушди соаи маориф йамчун яке аз унсурии асосии йамаи барномаии паст кардани сатии камбизоатъ баррасъ мегардад. Соли 2003 йукумат ба бахши маориф беш аз 2,8% аз ММД йудо намуд. Йамин тавр соли 2004 барои соаи маориф 16, 2% харооти умумъ (161, 3 миллион сомонъ ё 53 млн. доллар) равона гардид. Маориф яке аз моддаии калонтарини харооти буъети давлатъ гардида бошад йам, аммо мувофиси стандартии байналмилалъ ин расам о йатто дар мусоиса нисбат ба мамлакатии дигари камдармад йанъз хеле паст мебошад.

Йукумати йумиурии Тоикистон як сатор йуийатии сонунгузоръ ва меъериро сабул ва тасдис намуд: Сонии йумиурии Тоикистон дар бораи маориф (соли 2004); Консепсияи миллии соаи маорифи йумиурии Тоикистон (соли 2003); Насиай татбиси ислооти соаи маориф барои соли 2004-2009 ва йайра.

Дар соаи тандурустъ Сонии йумиурии Тоикистон дар бораи йифзи саломатии аиолъ (1997) сабул гардид. Сонии мазкур муносибатии масомоти йокимияти давлатъ, шахсони мансабдор, шаирвандон, ташкилотии байналмилалъ, корхонаиоро, новобаста аз шакли моликият, дар соаи йифзи саломатии аиолъ мувофиси Конституцияи йумиурии Тоикистон муайян ва танзим менамояд.

Проблемай йифзи модару кудак дар йуийатии стратегъ "Йуийати стратегии паст кардани сатии камбизоатъ" ва дар барномаи татбиси "Консепсияи давлатии сиёсати демографии йумиурии Тоикистон барои соли 2003-2015" бисёр анис зикр гардидааст. "Консепсияи ислооти соаи тандурустии йТ", ки йукумати йумиурии Тоикистон сабул намуд, самтии воеии беитар намудани йифзи саломатии модару кудакро бо рои навсозии бахши тандурустъ инъикос менамояд. "Насиай стратегии йумиурии Тоикистон оид ба саломатии репродуктивъ барои соли то 2014" сиёсатро оид ба масъалии нуфуси аиолъ ва саломатии репродуктивии аиолъ муайян менамояд ва зарурати восии аиолиро оид ба усулии танзими оила ва дастрас будани усулии бехатар, судманд ва собили сабулро зикр мекунад.

Йукумат йиддъ будани проблемай ВИЧ/СПИД-ро эътироф намуда, барои йалли он садамии ниоият усутувори мусбъ гузашт. Аз соли 1997 Аз соли

2000 иніониб Кумитаи бисёрбахшаи миллӣ амал мекунад ва татбиси сисми
 дуҷуми Барномаи миллӣ оид ба пешгирӣ ва мубориза зидди ВИЧ/СПИД ва
 бемориҳои таваассути алокаи ҷинсӣ гузаранда барои давраи то соли 2007
 идома дорад. Соли 2002 Насҳои стратегии миллӣ оид ба бартараф кардани
 таъдиди паишавӣ ВИЧ/СПИД барои солиҳои 2002-2005 сабул гардида буд.
 Вазорати тандурустӣ Барномаи стратегии зидди паишавии эпидемияи
 ВИЧ/СПИД-ро барои соли 2004-2010 таия карда, аيامият ва зарурати
 амкорҳои минтасаविرو дар мубориза ба мусобиби ВИЧ/СПИД нишон дод.

Соли 1997 Барномаи миллии дарозмӯлат оид ба мубориза бо бемориҳои тропикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солиҳои 1997-2005 сабул гардида буд. Вазъи вобаста ба табларза ҳамчун проблемаи асосии иҷтимоӣ тиббӣ дар мамлакат мубрам босъ монда, он дар навбати худ барои зарурати таъияи Барномаи нави миллӣ оид ба мубориза бар зидди бемориҳои тропикӣ (табларза), дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2006-2010 замина гузошт.

Ҷуғияти асосии ҳадамоти эмкунъ (иммунизатсия) "Барномаи пешгирии масуният (иммунипрофилактика)" барои солии 2003-2010 мебошад. Ин ҷуғият бо масади ҷамғироии ҳадамот бо ҳадамоти кўмаки аввалияи тиббию санитаръ ва беитар намудани дастрасии мардум ба сохтори мазкур таия гардидааст.

Бо масқади татбиси Декларатсияи умумиҷаҳонии тандурустӣ, ки он дар илосияи 52-юми Ассамблеяи умумиҷаҳонии тандурустӣ сабул гардидааст, Ҷумҳурии Тоҷикистон "Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ифзи саломатии аёлъ дар давраи то соли 2010"-ро тасдис намуд. Дар Стратегия масқади ва стратегияи баробаръ оид ба масъалаҳои ифзи саломатъ миёни гурӯҳҳои мухталифи аёлии мамлакат, кам кардани сатии бемориҳои сирояткунанда ва ҷайрисироятъ, беитар намудани саломатии рӯйъ, пешгиръ ва паст кардани сатии осеббардоръ (травматизм) инъикос ёфтааст.

Соли 2001 Ҷукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Консепсияи миллиро оид ба истифодаи самаранок ва иффи захираҳои обӣ маъсул шуморид, ки дар он зарурати кам кардани сарфи об ва иффи захираҳои оби милли инъикос ёфтааст.

4.4.3. Афзалиятіо

- таъмини болоравии даромади аиолъ дар асоси таъйирёбии асосноксозии меинатъ, паст кардани тафрисаи оню, барсарпорсозии нашти музди меинат iamчун омили муими такрористеисоли сувваи коръ;
- беитар намудани таъминоти нафасаи шаирвандон дар рафти гузаронидани ислоюти нафаса;
- баланд бардоштани сифати нерӯи меинатии шуъли аиолъ, таъмини такмили тахассус тавассути ташкили сохтори самарабахши тарбия, бозомӯзъ ва баланд бардоштани дараiaи ихтисоси кадрю;
- таъмини ба iaма дастрас будани муимтарин неъматюи иитимовъ, аз iумла хизматрасонюи хушсифати тиббъ, маориф ва хизматрасонии иитимовъ;
- беитар намудани вазъи демографъ дар асоси татбиси чорабинию оид ба танзими таваллуд, беитар намудани тавсифи сифатии аиолъ, паст кардани сатii фавт ва зиёд кардани дарозумръ;
- азнавсозии институтсионалъ ва истисодии соiaи маориф;
- баланд бардоштани истидори бахши маориф оид ба хизматрасонъ.

4.4.4. Сиёсати пешниодшаванда, стратегияио ва тадбирои

Дар іар як давраи гузариши іаёти іағмиятъ бояд тадбириёе андешида шаванд, ки ба беібуди амнияти иітимоъ равона гардидаанд. Дар ин давраи гузариш инфраструктураи иітимоъ дар сатхи паст сарор дорад ва наметавонад зитиёиоти аіюлиро сонёъ гардонад.

Барои расидан ба масъадҳои СМРУ тадқиқан беитар намудани шароити

иїтимоъ ва саломатии аїолъ, кам кардани фарси сатїи даромади гурӯїиои гуногуни аїолъ, рушди таъминот ба їои кор ниїоят муїим аст. Бо дарназардошти дигаргунсозиїои иїтимоїю истисодъ ва сиёсъ бояд асосїои меъєрии іyсуyии идоракунии давлатъ такмил дода шавад.

Зарур аст, ки системаи танзими байнидавлатии муїоїрати меїнати беруна ташаккул дода шавад, то ки вобаста ба чунин муїоїрат талафи сармояи инсони іадди асал паст гардида, муїоїрон тибси ихтисос бо кор таъмин бошанд ва сохтори сармояи инсонии мамлакт моїиятан беїбуд ёбад.

Барои танзими самарабахши давлатии раванди муїоїрат, ки ба кам кардани талафоти сармояи инсонъ ва расидан ба таносуби мусбии нигаїдошти кормандони соїибхтисоси муїандисию техникъ, мутахассисон, омўзгорон, кормандони тиб, олимон нигаронида шудааст, бояд чораїои амалъ андешида шавад.

Барои іалли іамаїонибаи проблемаїои шуъли аїолъ, паст кардани дараїаи бекоръ бояд сиёсати фаъоли шуъл пеш бурда шавад.

Вобаста ба ин дар соїаи меїнат инїо заруранд:

- давра ба давра ба талаботи истисоди бозаргонъ мувофис гардонидани сонунгузориїи меїнати їумїурии Тоїикистон ва іyїїатиои дигари зерсонунъ ва меъєръ;

- афзоиши давра ба давраи музди меїнати іадди асал то сатїи зарурии рўзгузаронъ;

- татбиси маїмўи чорабиниїо їїиати зиёи функсияи іавасмандсозандаи музди меїнат, баланд бардоштани іиссаи он дар арзиши маїсулоти истеїсолшаванда ва даромади пулии аїолъ;

- танзими самарабахши давлатии раванди муїоїрат, ки ба кам кардани талафоти сарамояи инсонъ ва расидан ба таносуби мусбии нигаїдошти кормандони соїибхтисоси муїандисию техникъ, мутахассисон, омўзгорон, кормандони тиб ва олимон нигаронида шудааст;

- дар іаёт татбис кардани сиёсати тавсеаи гунїоїиши истисодию иїтимоїи аїоїи шаїр, таїкими асосїои тарзи іаёти шаїръ, пешгирии љайришаїришавъ (деурбанизатсия), амалъ намудани тадбирїои самарабахш їїиати шаїришавъ аїоїи деїот.

Самтїои асосии сиёсати давлатъ дар бозори меїнат инїо мебошанд:

- рушди афзалиятноки соїаїои меїнатталаби саноат, пеш аз іама комплекси бофандагъ, соїаїои хизматрасонии пулакъ, касбу хунаріои бадеїи халсъ;

- рушди соїаи кишоваръъ, дар деїот сохтани маїмўи корхонаїои хурду миёна оид ба коркарди маїсулоти хоми кишоваръъ, муїайё сохтани шароїт барои рушди кооператсияїои касбъ ва меїнати хонагъ;

- муїайё сохтани шароїт барои зуд паїн намудани худфаъолияти захираїои меїнатъ, ташкил ва тавсеаи соїаи пешниїоди меїнати їамъиятъ;

- танзими давлатии муїоїрати меїнати берунъ бо дарназардошти манфиатиои муїими иїтимоїю истисодиїи мамлакат;

- азнавтасимкунии оїилонаи аїолъ вобаста ба іудудїо дар асоси мўїайё сохтани шароїти мусоиди зист дар маїалїои кам азхудшуда, іавасмандгардониїи моддъ барои кўчонидани одамон аз минтасаїои сераїолъ ба минтасаїои камаїолъ ё ба іудудїои нав, ки барои таъмини зиндагии одамон имкониятїои заруръ мавїуданд;

- гузаронидани сиёсати фаъоли гендеръ, ки ба баланд бардоштани шуъли занон дар соїаи истисодиёт ва иїтимоїёт равона гардидаанд, иштироки фаъоли занон дар іаёти їамъиятию сиёсии мамлакат, баланд бардоштани нашти онїо дар їома.

Бо масади беїтар намудани фаъолияти соїаи маориф іалли як сатор проблемаїо, аз їумла маблаъгузориїи нокифояи соїаи маорифи амалкунанда, іолати номатлуби биною иншооти муассисаїои таълимъ, набудани усулїои замонавиїи дарсгузаронъ, инчунин масъалаїои вобаста ба рафъи мушкилоте, ки барои ба дарс иштирок кардани кўдакон аз оїлаїои камбизоат халал мерасонанд, зарур аст.

Таїсилоти томактабъ ва миёна барои ташаккули іисси ватандўстїи

кўдакон, кўшиш барои гирифтани дониши амис ва ҷамъатарафа оид ба таъриху фарҳанги халси худ ва арзишҳои дорои аҳамияти умумии ҷаҳонро рағбат мебарорад.

Таъсисоти умумӣ барои тарбияи кормандони баландсавод оид ба самтҳои афзалиятноки истисодӣ ва илмӣ миллии нигаронида мешавад.

Самтҳои асосии рушди соҳаи маориф инҳо мебошанд:

- ифтихори ҷаҳонро ягонаи таълимӣ, таъмини бечуну ҷарои иҷтимоӣ конституционӣ шариъатдори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъсис ва ташаккули нерӯи кадрҳои кордони баландмаърифати мамлакат;

- аз нав дида баромадани стандартҳои ҷаҳонро зинаҳои таълим бо дарназардошти дастгирии молиявии давлат ва рушди демография, иҷтимоӣ муносибати гардонидани маъмури воситаҳои таълим, тавсияҳои методӣ, воситаҳои аёнии таълимӣ ва мавод бо талаботи давлати миллии муносиб;

- таъмини баробарии гендерӣ дар таълими умумии миёна ва кам кардани тафовути гендерии маъмури;

- таъмини дастрасии баробари таълим барои ҷаҳонро табииҳои аҳоли бо масъалаи баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии ҷамъият;

- навсозии системаҳои ҳама маориф мутаносибан ба таъйириро, ки дар соҳаи илмӣ, фарҳанг, истисод ва илмӣ техника рӯи додааст;

- ташаккули фармоишҳои асоснок дар таълимоти касбӣ аз тарафи давлат;

- рушди шабакаҳои ҷамъиятҳои муассисаҳои таълимӣ, тайёр кардани мутахассисони таъсисоти олии дар асоси шартномаҳо бо шахсони воқеӣ ва иҷтимоӣ;

- ҷорӣ намудани системаи ягонаи идораи маориф, пайвасти намудани муассисаҳои таълимӣ ба шабакаи Интернет, баланд бардоштани сатҳи дониши хонандагон дар соҳаи иҷтимоӣ инсон, тарзи ҷамъияти солим, баланд бардоштани сатҳи касбии омӯзгорон;

- дар мактабҳои олии тайёр намудани мутахассисоне, ки барои расолат дар бозори меҳнат омодаанд ва ду-се забони хориҷӣ ва технологияи муносибро меомӯзанд.

Яке аз шартҳои асосии рушди илмӣ истисодии мамлакат инкишофи илм, техника ва ҷорӣ намудани технологияи навин мебошад.

Рушди оянда илм дар сиёсати илмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидааст, ки ба баланд бардоштани сатҳи неқадриҳои халс ва кам кардани доираи камбизоатӣ дар асоси инкишофи босуръати истисодӣ нигаронида шудааст.

Мувофиқи масъалаҳои ниҳоят муҳими рушди илмӣ истисодии мамлакат сиёсати илмӣ техника тибқи асолиҳои зайл амалӣ карда мешавад:

- истифодаи вақти комёбиҳои илмӣ ҷаҳонро дар соҳаҳои афзалиятноки истисодӣ ва ҷорӣ намудани технологияи пешсадам;

- дар истеҳсолоти ҷорӣ намудани натиҷаҳои тадқиқоти бунёдӣ ва амалие, ки илмӣ ватанро аниқ меиқдор;

- истифодаи самарабахши истифодаи илмӣ ва навсозии заминаи моддӣ техникаи муассисаҳои илмӣ, рушди раванди ҷамъияти илмӣ ватанро ва тавсеаи ҷамъияти байналмилалӣ илмӣ техника.

Бо масъалаи ташкили сохтори барои дастгирии давлатӣ муфид ва рушди илм, ки мутамаккасонӣ нерӯи илмӣ дар самтҳои рушди тадқиқоти илмӣ ва илмӣ истисодии барои мамлакат афзалиятнок, суръатбахши ташаккули инфраструктураи инноватсионӣ, татбиқи амалии инноватсия ва технологияи расолатпазиро таъмин менамояд, Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои солиҳои 2007-2015 сабул гардид.

Дар доираи ин стратегия бояд вазифаҳои зерин иҷро карда шавад:

- дастгирии давлатии рушди илм ва ҷамъияти илмӣ ислоҳоти идоракунии давлатӣ дар соҳаи илм;

- ворид намудани таъйири тасвироти ҷамъияти муайян намудани масъалаи муассисаҳои тадқиқотӣ ва мутаносибсозии сохтори онҳо;

- муайян намудани самтҳои афзалиятноки илм ва технология,

мутамарказ кардани нерӯи илмъ ва воситаҳои моддию техники дар ин самт;

- мутамарказ кардани нерӯи илмъ дар самтҳои афзалиятноки рушди иқтисодии истисодии мамлакат, маориф ва фарҳанг;
- фароӣ овардани шароити мусоид барои гузаронидани тадқиқоти вобаста ба самтҳои наватарини илм;
- ташаккули инфраструктураи инноватсионӣ ва дастгирии фаолияти инноватсионӣ дар соҳаи илму техника ва технология, фароӣ овардани шароит барои тизоратикунонии натиҷаҳои тадқиқот;
- рушди заминаи модию техникии илм;
- ҷамғирии бахшҳои академикӣ, соҳавӣ ва мактабии ош;
- тайёр кардани кадрҳои соҳаи илм;
- рушди инфраструктураи муосирӣ иттилоотии илмъ дар асоси истифодаи технологияи пешсадами иттилоотию коммуникатсионӣ;
- рушди заминаи моддию техникии наشري қорӣ илмъ;
- вуҷат додани ҷамғирии илмю технологияи байналмилалӣ ва баланд бардоштани маисулнокии онҳо.

Тандурустӣ. Яке аз омилҳои асосии ноил гардидан ба СМРУ ва афзалиятҳои бахш аз баланд бардоштани дастрасии хизматрасонии тиббӣ иборат мебошад. Дар ин самт таъйир додани усулҳои маблағгузори соҳаи тандурустӣ бо рои қор намудани Стратегияи азнавсозии маблағгузори соҳаи тандурусти қорӣ аҳамияти муим мебошад. Қорабиниҳо оид ба ташвиқи тарзи қиёти солим байни қавонон, қўмак барои ташкили оилаи қавобғӣ талаботи қавон, ташвиқи рафтори репродуктивӣ бояд самарабахш ва масаднок амал қарда шавад.

Бояд раванди таъмини минбаъдаи рушди иқтисодии истисодии баробари қамаи минтақаи қумир инкишоф дода шавад. Пай дар пай қор намудани маблағгузори сарикаш ва фарогирии қурраи ашл бо хизматрасонии тиббӣ зарур аст. Системаи ҳадамоти қумаки аввалияи тиббии санитарӣ (КАТС), дар қорраи татқиқи Консепсияи иқлооти соҳаи тандурустӣ, бо дарназардошти шароити иқтисодии истисодии қумир бояд тақмил дода шавад.

Нилшондиандаҳои асосии фавти ашл метавонад дар натиҷаи баланд бардоштани сифати қумаки аввалияи тиббии санитарӣ, беитар намудани қори ҳадамоти пешгирикунанда ва беморқонаҳои самти умумӣ паст қарда шавад. Азнавсозии соҳтори сатӣ дум ва сатӣ сеҳми звенои бистарикунон (қоспитал) дар ин раванд ҷамчун иловаи муим барои рушди соҳтори қумаки аввалияи тиббии санитарӣ баррасш қарда мешавад. Таъмини ашл ба қумаки саривастаи акушерӣ яке аз омилҳои қалқунандаи нақот додани қиёти модарон мебошад.

Яке аз омилҳои муими паст қардани сатӣ беморш ва фавти қўдақон васеъ қор намудани стратегияи ТУТ/ЮНИСЕФ оид ба ҷамғирии пешқурди бемериҳои синни қўдақ мебошад, ки метавонад барои пешгирии сабабиҳои асосии фавти қўдақон ва қурдсолон мусоидат намояд. Ин метавонад бо рои баланд бардоштани сатӣ қониши қормандони тиб, таъмини муассисаҳои муолиқавию профилактикӣ бо қоруворш, тақизот ва асбобу ақиоми зарурш амал қардад. Баланд бардоштани мағрифати падару модарон оид ба ниқоиубини қўдақон, беитар намудани системаи мониторингии рушд ва инкишофи қўдақ, таъмини оби тозаи нушокш ва шароити баробари санитарӣ ниқоят муим аст. Бояд қизои қўдақон беитар қарда шуда, тақрибаи синамақонии қўдақон васеъ истифода қардад.

Барои амалш намудани системаи басайдгирии таваллуд ва фавти қўдақон дар сатӣ мамлакат қор намудани омилҳои байналмилалӣ ва системаи басайдгирии таваллуд ва фавти қўдақон, ки Ташкилоти умумиқаионии тандурустӣ (ТУТ) тавсия меқнада, зарур аст.

Барои паст қардани сатӣ фавти модарон таъмини хизматрасонии баландсифати тиббӣ бо рои беитар намудани хизматрасонии фаврии акушерон бо истифода аз технологияи муосир, иштироки шахсони баланихтисоси соҳаи тиб ҷанғоми таваллуд, барсарорқосии тақизоти техникий муассисаҳои муолиқавию профилактикӣ, таъмини онҳо бо

воситаҳои наслиёт ва доруворӣ ниёзат зарур аст. Барои таъмин ва ёрии самарабахши ғаврии акушери ташкил ва расонидани кӯмаки акушерии асосӣ дар марказҳои солимгардонии деиёт ва ёрии ғаврии маӣмуӣ акушери дар сатии шифохонаҳои марказии ноӣиявӣ зарур мебошад.

Бо дарназардошти он, ки вазӣи вобаста ба табларза яке аз проблемаҳои муӣими иӣтимоӣи тиббӣ дар ӯмури босӣ мемонад ва ба инбат гирифтани дигаргунсозии иӣтимоӣи истисодӣ бояд Барномаи нави миллии муборизаи зидди бемориҳои тропикӣ (табларза) дар ӯмурии Тоӣикистон таӣия карда шавад. Масъади асосии ин барнома бояд аз ӣалби аӣолӣ ва ӣамкории он бо бахшҳои расмӣ ва ӯайрирасмӣ соӣаи тандурустӣ иборат бошад.

Назорати бемории сил ташкили мониторинги сифатноки ӣамаи сатиро талаб менамояд, ки ба баланд бардоштани сатии чорабиниҳои зидди бемории сил мусоидат менамояд. Беӣтар намудани заминаи моддӣи техникий муассисаҳои зидди бемориҳои сил барои таъмини табобати назоратшаванда, баланд бардоштани самарабахшии он ва ӯудо нигоӣ доштани беморон аз иӣютаи дигарон шартӣ асосӣ мебошад.

Хадамоти санитарӣи эпидемиологӣ

Яке аз унсурҳои муӣими системаи тандурурустӣ, ки ба барсарорсозӣ эӣтиӣӣ дорад, хадамоти санитарӣи эпидемиологӣ ба ӣисоб меравад. Марказҳои назорати давлатии хадамоти санитарӣи эпидемиологӣ аз сабаби нарасидани захираҳои моддӣ ва мутахассисони касбӣ ба мушкилот рӯ ба рӯ шудаанд. Аз ин рӯ зарур аст, ки сохтмон, барсарорсозӣ ва таӣизонии хадамоти назорати давлатии санитарӣи эпидемиологӣ бо таӣизоти муосир, мавод, асбобу аӣом ва наслиётӣи махсус, аз ӯумла лабораторияҳои сайёр ва воситаҳои алоа таъмин карда шаванд.

Бо дарназардошти вазӣи санитарӣи гигиениӣи мавӯуда ва ӣолати хадамоти санитарӣи эпидемиологӣ зарур аст, ки дар ӯмури институтӣи соӣавӣ оид ба гигиенаи санитарӣ таъсис дода, мутахассисони касбӣ тарбия карда шаванд.

Барои тасвиёт ва ӣифз санитарии захираҳои обӣ бояд технологияҳои ӣифзи об дар истеисолоти саноатӣ, кишоварзӣ, бахши хоӣагиӣи маӣишӣ ӯорӣ гардида, дар системаи ирригатсионӣ коэффиенти амали муфид баланд бардошта шуда, манбаҳои обӣи рӯйизаминӣ ва зеризаминӣ, иншоот аз обӣи ифлоси саноатӣ, кишоварзӣ ва маӣишӣ ӣифз карда шаванд, назорати минтасаҳои ӣифзи об тасвиёт ёбад.

Тадбириҳои асосӣ оид ба таъмини аӣолӣ бо оби бехатарӣ ошомиданӣ ва воситаҳои асосии санитарӣи техникӣ аз инӣо иборатанд:

- барсарорсозии ӣамаӣониба ва хизматрасонии самарабахши техникий инфраструктураи интисоли оби нӯшокӣи бехатар дар шаӣро;

- сохтмон ва хизматрасонии техникий системаи обрасонӣ барои аӣолии деиёт ва аӣолии шаӣро, ки барояшон системаи мутамаркази обрасонӣ дастрас намебошад;

- сохтмон ва хизматрасонии техникий воситаҳои муосири санитарӣи техникӣ барои аӣолии деиёт ва аӣолие, ки барояшон системаи мутамаркази канализатсионӣ дастрас намебошад;

- барсарорсозӣ ва хизматрасонии самарабахши техникий шабакаҳои мутамаркази канализатсионӣ ва иншооти поксозии канализатсионӣ дар шаӣро.

Барои ӣалли проблемаҳои амнияти иӣтимоӣ бояд тадбириҳои стратегӣ пай дар пай татбис карда шаванд.

Дар давраи кӯтоӣмуӣлат иӣрои корӣи зайл зарур аст:

- беӣбуди шароити иӣтимоӣи истисодӣ, паст намудани ғарсияти сатии даромади гуруӣҳои мухталифи аӣолӣ, инкишофи дастрас намудани ӣойӣи корӣ;

- мусаррар намудани музди меӣнати ӣадди асал дар сатии ӣадди асали рӯзгузаронӣ;

- афзун намудани нафаса то сатии ӣадди асали рӯзгузаронӣ;

- 3 ғоиз баланд бардоштани давомнокии мунтазираи ӣаёт ӣангоми

таваллуд;

- таъмини имконияти баробар барои гирифтани таъсилот;
- бебуду дастрас будани муассисаҳои тиббӣ;
- таъмини тарбияи кадрҳои ӯмури оид ба гигиена ва санитария;
- ташкили институти соҳавӣ илмӣ татсибот оид ба гигиена ва санитария, ки содир аст назари стратегиро таъин ва амнати санитария ӯмуриро таъмин намояд;

- таъини концепсияи илмӣ ифз, шули аҳоли ва индексатсияи даромоди вобаста ба шароити гузариш.

Дар давраи миёнамӯлат бояд қорон зайл аниом дода шавад:

- моиятан бебуд бахшидани шароити итимоӣ истисод, то иадди асал расонидани фарсияти сати даромоди гуруҳи мухталифи аҳоли, иаддалимон дастрас будани дарёфти иони қор;

- бебуду дастрас ба оби ошомидани бехатар ва воситаҳои санитарияи гигиенӣ;

- баланд бардоштани давомнокии умри мунтазираи аҳоли иангоми таваллуд то 7 фоиз.

Дар давраи дарозмӯлат бояд қорон зайл аниом дода шавад:

- бебуду умуми шароити итимоӣ истисод дар иомеа;

- дастрасии умумӣ ба хизматрасониҳои тиббӣ;

- дастрасии умуми оби нӯшокии бехатар ва воситаҳои санитарияи гигиенӣ;

- баланд бардоштани давомнокии мунтазираи умри аҳоли то 10-12 фоиз.

4.4.5. Таъминоти институтсионалӣ

Вазорати тандурусти масоми давлатии идоракуни мебошад, ки сиёсати давлатиро дар соҳаи ифзи саломатии аҳоли аниом дода, соҳаи тандурусти кишварро роибар менамояд ва дар доираи салоияти худ масъалаҳои сиёсати давлатиро дар соҳаи ифзи саломатии аҳоли татби ва иамонг месозад.

Ба ҷай аз муассисаҳои, ки ба сохтори Вазорати тандурусти дохиланд, муассисаҳои тиббии дигар вазорату идораи, институти соҳавӣ ва Академияи илмҳои ӯмурии Тоҷикистон, хизматрасонии тиббиро аниом медианд. Дар кишвар қорқорҳои илмиро дар соҳаи тиб Пажӯишгоҳи илмӣ татсиботи тибби профилактикӣ, акушерӣ, гинекологӣ ва педиатрӣ, Донишгоҳи тиббӣ ва Донишқадаи омодагии баъдидипломии кадрҳои тиббӣ, се марказҳои соҳавӣ илмӣ ва илмӣ истеисол дар соҳаи фарматсия, трансфузиология ва стоматология, ки ба системаи Вазорати тандурусти дохил мешаванд, инчунин Пажӯишгоҳи илмӣ татсиботи "Гастроэнтрология", Академияи илмӣ, "Питание" дар системаи корпоратсияи "Озусавор" ва Вазорати энергетика ва саноат аниом дода мешавад.

Вазорати меинат ва ифзи итимоии аҳоли пешбурди сиёсати давлатиро таъмин намуда, дар соҳаи меинат ва ифзи итимоии аҳоли идоракуниро аниом медианд. Вазиғаҳои асосии Вазорати меинат ва ифзи итимоии аҳоли аз ини иборатанд: дар доираи салоияти худ таъини пешниодот ва татби самти асосӣ ва афзалияти сиёсати итимоии давлат, ташаққули барномаҳои масаднок оид ба ифзи итимоии аҳоли, татби он, таъминоти методӣ ва иусуии он, ташкили системаи давлатии хизматрасонии итимоии аҳоли.

Таъмини амнати итимоии аҳолии ӯмурии Тоҷикистон иамчунин аз фаолияти дигар вазорату идораи, аз иумла: Вазорати адлияи ӯмурии Тоҷикистон, Вазорати молияи ӯмурии Тоҷикистон, Вазорати рушди истисод ва савдои ӯмурии Тоҷикистон, Вазорати маорифи ӯмурии Тоҷикистон, Вазорати фаранги ӯмурии Тоҷикистон, Кумитаи телевизион ва радиои назди Иқумати ӯмурии Тоҷикистон, Кумитаи қор бо занон ва оилаи назди Иқумати ӯмурии Тоҷикистон, Академияи илмӣ ва ҷайра

вобаста мебошад.

"Мо дар назди табиати бою
саховатманди мамлакатамон, ки
дар давраи бӯйрони шадиди сиёс
ва истисодии бар души халси мо
омада имкон дод онро пушти сар
намоем ва минбаъд барои насли
имрӯза ва ояндаи кишвар хизмат
хоилад кард".

Эмомалӣ Раӣмон

4.5. ТАЪМИНИ СУБОТИ ЭКОЛОГЪ

4.5.1. Таӣлили вазъ

Таъмини суботи экологъ сисми муӣими кӯшишӣи умумии паст кардани сатии камбизоатъ, беитар гардонидани вазъ дар соӣаи амнияти озузаворъ, таӣсил, иӣфзи тандурустъ ва баробарии гендеръ мебошад. Экосистемаи табиъ манбаи муӣим ва ягонаи суботи экологъ дар мамлакат ба иӣсоб меравад. Ёамзамон фаъолияти антропогенъ ба экосистема таъсир карда, сабабгори асосии бенизомии экологъ мегардад. Барои пешгирии таидидии экологъ сиёсати пурзӯри иӣфзи табиат, беитаргардони иӣмоиангсозии фаъолияти сохтори и давлатъ, намояндагони иомеи шаирвандъ ва соиибкороне, ки ба раванди татбиси Конвенсияи экологии глобалъ иалб шудаанд, зарур аст.

Масъалаи экологии вобаста ба вайроншавии муӣити табиъ дар тамоми минтасаи истисоди табиӣи иӯмуруъ вууд дорад ва таню бо он фарс мекунад, ки асоси оноро осибатии бартари ин ё он сои ташкил медиад. Дар минтасаи саноатъ партови саноатъ ва маишъ; дар сои кишоварзъ - ифлосшавии манбаи об ва барам хӯрдани захираи объ, таназзули заминии оберишаванда; дар минтасаи кӯиъ - таназзули чарогои, буридани оммаи бешазор, камшавии гуногунии биологъ ба муӣити зист зарари нисбатан зиёд мерасонанд.

Муиирати бенизом ва бесарусомон ба зиёд шудани зичии аиолъ дар баъзе минтасаи иӯрофи табиӣи мамлакат, махсусан дар минтасаи кӯиъ мусоидат намуда, боиси паст шудани иаи захираи иётан муӣим мегардад. Сухан дар бораи чунин захираи ба монанди чарогои ва алафзор, конии кандании фиданок, бешазори табиъ, олами иайвонот, дарахтони бисёрсола ва лайра меравад. Бадшавии муӣити зисти инсон ба амал меояд.

Таийрби ислим. Таийрби ислим, махсусан пасту баландшавии иарорат дар ноияие сурат мегиранд, ки дар оню дахолати фаъоли инсон ба табиат, шаиршавъ (урбанизатсия), азхудкунии заминю, сохтмони обанборю ва лайра зиёд аст. Баланд шудани иарорати иарсолаи иаво то 0,7-1,2 дараи Селсий дар водиои Тоикистон ба назар мерасад. Баландшавии иарорат дар ноияи кӯиъ ва баландкӯи нисбатан камтар буда, дар шаири калон бошад, баландшавии иарорат зиёдтар ба мушюида мерасад ва ба 1,2-1,9 дараи Селсий баробар аст, ки ин ба шаиршавъ (урбанизатсия. (сохтмони шабакаи гармидиъ, роию, иморатю, таъсири наслиёт, корхонаи ва лайра)) алоаманд мебошад. Дар давраи саниш нисбатан баланд шудани иарорат дар давраи тирамю зимистон ба мушюида расид, ки дар водию ба 0,6 дараи ва дар кӯию бошад ба 0, 7 дараи баробар аст. Дар давраи баиору тобистон баланд шудани иарорати иаво ба иисоби миёна дар иӯмуруъ 0,1 -0,4 дараиаро ташкил медиад. Алиол дар баробари баландшавии иарорат камшавии майдон ва иаи пирахии Тоикистон сурат гирифта истодааст.

Дар кӯиои Тоикистони Марказъ, дар водиои Ёанубу Ёарбъ ва Шимоли Тоикистон, дар доманакӯи саторкӯи Туркистон ва ноияи

баландкӯи Помири Шарсӣ камшавии мисдори боришӣи солона ба 1-20 % мерасад. Мисдори зиёди боришӣи шадид асосан ба ғасли баёр, дар ноиёиҳои баландкӯи бошад ба ғасли тобистон рост меояд. Селю яке аз осибатҳои боришӣи шадид мебошад. Онҳо аксар дар ноиёиҳои кӯи ва баландкӯи Тоҷикистон дар баландии то 2000 метр ба назар мерасанд. Дар ноиёиҳои баландкӯи селю метавонанд дар натиҷаи раҳна шудани кӯлиҳои муваҷҷаъ (пиряхъ) ба вуҷуд оянд. Солиҳои охир зиёд шудани селюҳои ғалокатовар ба назар мерасад. Селюҳои калон асосан солиҳои 1998 ва 2002 ба рух доданд, ки дар натиҷаи бисёр объектҳои истисодӣ вайрон гардида, ба айолъ зарари зиёд расонида шуд. Тамоҷи рӯзи бо иарорати бештар аз 40 дараҷа сариб дар иамаи ноиёиҳои водииҳои ӯмиӯр то 30% ва бештар аз он афзоиш ёфтааст.

Дар Тоҷикистон офатҳои табиӣ, аз сабили обхезиҳои ғалокатовар, сел, ярҷ ва хушксолиҳо асосан ба омилҳои ислимъ асосаманд буда, иар сол хисороти зиёди моддӣ мерасонанд ва боиси талафоти йонъ мегарданд. Офатҳои табиӣ яке аз сабабҳои асосии вайроншавии муити зист ба исоб мераванд. Бо назардошти хусусияти таърихии йойгиршавии корхонаҳои мухталифи саноатӣ, маиалиҳои зиёди айолинишин, аз йумла комплексҳои бузурги дар йудудӣ сохташуда иншооти зиёди кишоварзӣ ва саноатӣ имрӯзи дар минтасаҳои обхезӣ, ғуӯраванда ва таити хатарии сел сарор гирифтаанд. Дар шароити имрӯза мусаррар гадидаст, ки сариб 900 маиалиҳои айолинишини калон ва хурд дар натиҷаи биёбоншавии техногенъ ба офатҳои табиӣ дучор омадаанд. Мураккабъ ва гуногунии шароитҳои геологӣ муандисии йудудӣ боиси афзоиши йудудӣ биёбоншавии техногенъ мегардад.

Биёбоншавӣ ва таназзули замин. Зиёд шудани равандҳои бодлешавии замин ба маймӯи омилҳои табиӣ ва антропогенъ вобаста мебошад. Сабабҳои бодлешавӣ гуногун буда, дар иар йолатҳои алоида сабаби афзалиятнокро муайян кардан мумкин аст, аммо аксар ин натиҷаи таъсири шароитҳои геоморфологъ, геологъ, хоку растанъ, ислимъ ва шароитҳои хоагидоръ мебошад. Хусусияти йамбастагии онҳо хатар ва суръати рух додани ин ё он намуди бодлешавии заминро муайян мекунад.

Солиҳои охир дар бисёр агросензио, асосан дар минтасаҳои обёршаванда дегумунификатсия ба назар мерасад, ки натиҷаи истифодаи нокифояи нурио, нагузаронидани киштгардон ва нодуруст истифода бурдани замин мебошад. Таназзули замин боиси кам шудани маисулоти озусаворъ, бад шудани сатии зиндагъ ва йатто сабагори муоирати айолъ мегардад. Зиёд намудани замин аз исоби нобуд кардани бешазор, риоя накардани агротехника дар шароитҳои релефи заминӣ бӯлак-бӯлак ба раванди таназзули замин ва офатҳои табиӣ суръат мебахшад.

Бодлешавии замин имрӯзи 24% тамоми заминҳои кишоварзӣ; облешуда -41% ва ирригатсионъ- 26% тамоми заминҳои обёршавандаро дар бар мегирад. Йудудӣ бодлешавии механикъ дар заминҳои кишоварзӣ ниоят зиёд гардидаанд. Имрӯзи зиёда аз 50 йазор ситъаи ғуӯраванда ба сайд гирифта шудааст, ки аз он 1200 ситъа ба маиалаҳои айолинишин, роиҳои автомобилгард ва дигар иншоот таидид мекунад.

Бодлешавӣ, шӯразанъ ва сатии баланди обҳои зеризаминъ йодисаҳои бисёрпаингардидаи табиӣ ба исоб мераванд, ки дар натиҷаи шароитҳои релеф ва ислим ба вуҷуд омада, йангоми истифодаи нодурусти замин афзоиш меёбанд. Сисми зиёди заминҳои кишоварзии Тоҷикистон (70 %) аз сатии баир дар баландии 800- 2500 метр йойгир шудаанд. Замини бо нишебии 10-200 14,6% масоати умумии йумиӯро ташкил мекунад. Азхудкунии нишебио ба афзоиши бодлешавии замин мусоидат менамояд. Бо сабаби сатии баланди камбизоатъ ва набудани йойҳои кори доимъ айоли минтасаҳои кӯисор заминҳои нав- асосан заминҳои лалмъ ё шартан обёршавандаро дар нишебио барои кишти гандум ва дигар зироат истифода мебаранд.

Осибати биёбоншавӣ -ин корношоямъ ва йатто маиви пурраи сабаи растанидори замин, зиёд шудани минтасаи сумзор, майдонҳои ботлос ва

шўразоріо ва ниіоят бад гардидани саломатии инсон хоіад буд. Раванди биёбоншавъ дар навбати аввал ба сабати растанидори замин таъсир мерасонад. Халалдор намудани іолат ва таркиби он боиси камшавии саршумори іайвоноти ваишъ, паррандаіо ва іашарот мегардад. Дар натиіа тавозуни байни олами наботот ва іайвонот вайрон карда мешавад, зеро дар натиіаи биёбоншавъ ареали ин ё он намуди биологъ халалдор гардида, љуніоиши биологии іудуд фишори экологиро нигоідошта наметавонад.

Ифзи гуногунии биологъ. Осибатіои вайроншавии тавозуни экологъ, ки даісолоіои охир ба вуіуд омадаанд, дар тамоми сатіо: экосистема, гурўііо, намудіо ва то популянтсия боиси таљйирёбии таркиб ва сохтор гуногунии биологъ мегарданд.

Нобуд шудани намуди растаниіо ва іайвонот ба нест шудани гуногунъ дар сатіи генетикъ ва таљйироти дахлдор дар экосистема оварда мерасонад. Сабаби асосии нобуд шудани гуногунии биологъ ин нест кардан ва таназзули маіали зист, ва пеш аз іама кам шудани бешазоріо, бодлешавии замин, ифлосшавии обанборіои дохилъ, аз іад зиёд нобуд кардани растанъ ва іайвонот мебошад. Ба наздикъ интродуксияи (парвариши) навіои бегонаи растаниіо ва іайвонот низ іамчун сабаби іиддии нобудшавии гуногунии биологъ эътироф гардид.

Ба зуддъ бад гардидани вазъи иітимоию истисодии іуміуръ ва равандіои дохилии муіоірат вастіои охир ба іолати муіити табиъ таъсири манфъ расонид. Ба таври назаррас самт гирифтани фишори антропогенъ аз водіо ва іудудіои аз нигоіи истисодъ пешрафта ба минтасаіои кўіъ, ки табиат манбаи ягонаи рўзгузаронии аіолъ мебошад, ба вуіуд омад.

Ба зуддъ бад гардидани таъминоти аіолъ бо барс, гази табиъ, ангишт ва дигар маводи сўхт дар соліои 90-ум боиси афзоиши буридани іангал дар минтасаіои кўіъ, нобуд гаштани дарахтіои бисёрсола дар маіаліои аіолинишин гардид. Дар айни замонмайдони умумии фонди давлатии іангал 1, 8 мил. га, аз іумла іангалзор- 420 іазор га.-ро ташкил медиіад. Соліои охир іаіми буриши іангал 10-10,5 іазор гектарро дар як сол ташкил дод. Дар давраи соліои 1992-2001 іангалзор дар майдони зиёда аз 100 іазор га. нобуд карда шуд. Дар натиіаи нобудкунии мунтазаму беназорати іангалзори нишебіо іудуди биёбоншавии кўііо афзоиш ёфта истодааст.

Нобуд шудани тусайзоріо ва дигар растаниіо метавонанд ба іолати муіити зисти маіаліо таъсир расонида, бодлешавии заминро зиёд намояд, ки натиіаи он афзоиши обхезііои дорои осибатіои харобиовар хоіад буд (Арзёбии іолати гуногунии биологъ, ЮСАИД). Тибси шаріи натиіабакшии фаъолияти экологии Тоіикистон (соли 2004) аз 5000 то 10000 кубометри іангал іамасола бо сабаби буридани љайризонунъ, чаронидани чорво ва фалокатіои табиъ несту нобуд мегарданд, ки ин назар ба рушди табиъ ва барсароркунии іангаліо дар баъзе минтасаіои Тоіикистон 1,5-3 маротиба зиёдтар аст.

Идоракунии сусти партовіо, аз іумла партовіои саноати кўікоръ ва дигар соіаіои саноат, тиб, маишъ ва партовіои дигар сохторіо іой доранд. Мисдори ками партовіойіое, ки дар сатіи заруръ ташкил ва идора карда мешаванд, мавіуд аст. Ба аксари маіаліои аіолинишин дар деіот аз іониби хадамоти махсус іііати іамъоварили партовіо хизматрасонъ аніом дода намешаванд, барномаіои маърифатъ вобаста ба масъалаіои партовіои дурушти маишъ гузаронида намешаванд. Аксарияти партовіоро, ки асосан маводи радиоактивъ мебошанд, саноати кўікоръ истеісол менамояд. Оніо 77 % тамоми партовіои саноатиро ташкил медиіанд. Асосан амборіои нигоідошти маводи радиоактивъ хатарнок ба іисоб мераванд. Іаіми умумии партовіои дар ин амборіо іойгирбуда зиёда аз 170 млн. тоннаро ташкил медиіанд. Се анбори іифзи маводи радиоактивъ ва кони маъдани мис вогеъ дар минтасаи шаіріои Табошар ва Чкаловск дар іолатіои нисбатан љайрисаноатбахш сарор доранд.

4.5.2. Сиєсати мавїуда ва стратегия

Омили муѝими мусоидати Тоѝикистон барои ноил гардидан ба рушди устувор ин созишномаѝи байналмилалѝ дар соѝаи иѝфзи муѝити зист ба ѝисоб меравад. Муѝимияти онро ба инобат гирифта, Тоѝикистон ба Конвенсияѝи зерин ѝамроѝи шудааст:

- Конвенсияи СММ оид ба мубориза бар зидди биёбоншавъ (соли 1997);
- Конвенсияи СММ оид ба ифзи гуногунии биологъ (соли 1997);
- Конвенсияи СММ дар бораи таъйирёбии ислим (соли 1998);
- Конвенсияи Вена дар бораи ифзи шири озон (соли 1998);
- протоколи Монреал оид ба маводе, ки шири озонро вайрон мекунад (соли 1998);
- Ислооти Лондон ва Копенгаген ба Протоколи Монреал оид ба маводе, ки шири озонро вайрон мекунад (соли 1998);
- Конвенсия оид ба ифзи намудиҳои ҷайвоноти ваиши муоир (соли 2000);
- Конвенсияи Рамсар дар бораи заминҳои обӣ ботлоъ (соли 2000);
- Конвенсияи Орхус (соли 2002);
- Конвенсияи баодиҳои таъсир ба муити зист (2004);
- Конвенсияи Стокгоlm оид ба моддаҳои ифлоскунандаи устувори органикӣ (соли 2007).

Тасдиқ намудани конвенсияҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон аз он шабадот медианд, ки қумури азм дорад иштирокчи компилиуси қомеаи қайонъ бошад, ки меъёри қусуи байналмилалиро дар соаи рушди устувор қио меамаод ва мутаносибан сонунгузори амалкунандаро ба стандартҳои қайонъ мутобис қайад кард.

Тукумати Тоикистон як сатор гурӯиҳои кориро оид ба ҷамоатгосозӣ ва назорати иҷроии Конвенсияҳои байналмилалӣ оид ба муити зист созон додааст. Ба гурӯиҳои корӣ намоёндогони вазорат ва идораҳои асосӣ, инчунин донишқадаҳои илмӣ, ки бо проблемаҳои муити зист алоқамандии зич доранд, дохил шудаанд. Асосан ин гурӯиҳо барои муайян намудани самтҳои асосии сиёсати давлатӣ вобаста ба шартномаҳои байналмилалӣ оид ба муити зист масъуланд. Онҳо ҷамънамӣ барои арзёбӣ ва дасис намудани лоиҳаҳои ҷуғрафӣ асосӣ, аз сабили нашлаи амал, стратегия, барномаҳо, иттилоот ва пешниҳодоти лоиҳавӣ оид ба маблағгузорӣ вақолатдор мебошанд. Дар баробари ин гурӯиҳо оид ба барномаҳои соҳавӣ ва сиёсат ҷорабиниҳо таъия намуда, ба муколамаи байни тарафҳои манфиатдор ва аъло ҷомеа мусоидат менамоянд.

Дар Тоҷикистон сохтҳои институтсиональ ва доираҳои сонунгузорӣ барои татбиқи воситаҳои истисодӣ оид ба иҷрои ҷорабиниҳо дар соҳаи иқтисоди муҳити зист мавҷуданд, аммо иҷрои онҳо ҷайзисаноатбахш сурат мегирад. Дар натиҷа вазифаи муҳими сиёсати татбиқи воситаҳои истисодӣ - таъмингардони фаъолияти аз ҷиҳати экологӣ масбул дар саноат, соҳаи кишоварзӣ ва дигар бахшҳои истисодиёт ба даст намеоянд.

Сонун дар бораи ифти табииат ва Барномаи давлатии тарбияи экологӣ ва маърифати аиолӣ, ки соли 1996 сабул гардидааст, барои тарбияи ааматарафаи экологӣ дар Тоҷикистон асос мебошад. Аммо як сатор иқдомшои муими пешбини намудаанд амин Сонун ва Барнома татби нагардидааст.

Санадиои асосии меъёрии iysyсь дар соiаи iифзи табиат инiо ба iисоб мераванд: Соhуни iумиурии Тоiикистон "Дар бораи iифзи табиат" (соли 1994); Соhуни iумиурии Тоiикистон "Дар бораи саъри замин" (соли 1996); Соhуни iумиурии Тоiикистон "Дар бораи iифзи iавои атмосфера" (соли 1996); Соhуни iумиурии Тоiикистон "Дар бораи фаъолияти гидрометерологъ" (соли 2002).

Санадиои асосии сонунгузори ва иуџиатии барномавџ дар соџаи истифодаи замин инџ ба инсџб мераванд: Кодекси замини Ѵумџурии Тоџикистон (соли 1996); Сонуни Ѵумџурии Тоџикистон "Дар бораи ислоџоти

замин" (соли 1992); Сонуни Ёумиурии Тоӣикистон "Дар бораи баиодиии замин" (соли 2001); Сонуни Ёумиурии Тоӣикистон "Дар бораи заминсоз" (соли 2001); Низомнома дар бораи назорати давлатии истифода ва ифзи замин (соли 1997).

Ўкумати Ёумиурии Тоӣикистон соли 1997 Барномаи давлатии экологии Ёумиурии Тоӣикистонро барои солиҳои 1998-2008 тасдиқ карда буд. Барнома оид ба Бебуди мелиоративии заминҳои обёришаванда барои солиҳои 1998-2003 таъия гардид. Дар соли 2001 Барномаи миллии фаъолияти Ёумиурии Тоӣикистон дар мубориза бар зидди биёбоншавӣ сабул гардид.

Дар Сонуни Ёумиурии Тоӣикистон "Дар бораи экспертизаи экологӣ", ки соли 2003 сабул гардида буд, иловаҳои ташкилотиҳои ҷамъият ба инобат гирифта шудаанд. Онҳо ба ҷустуҷӯ ва ӯдадориҳои ташкилотиҳои ҷамъиятии экологӣ дар гузаронидани экспертизаи ҷамъиятии экологӣ дахлат мекарданд.

Моҳи марти соли 2005 Ўкумат барномаи давлатии даисоларо оид ба рушди ҷудудии махсусан ифзшаванда дар солиҳои 2005-2015 тасдиқ кард.

Тибси ӯдадориҳои ба зимма гирифтаи Ёумиурии Тоӣикистон дар назди КСТИ СММ Маърузаи якуми миллии Ёумиурии Тоӣикистон оид ба таъйирёбии ислим (Давраи 1 ва Давраи 2) дар солиҳои 2001-2003 таъия гардид. Ёмчунин исдоми муҳим оид ба таъйирёбии ислим Насҳои миллии фаъолияти (НМҶ) Ёумиурии Тоӣикистон оид ба паст намудани осибатҳои таъйирёбии ислим ба сисоб меравад. НМҶ бо сарори Ўкумати Ёумиурии Тоӣикистон №259 аз 6 июни соли 2003 тасдиқ шудааст. Ҷорабиниҳои НМҶ барои банасшариф ва сабули сарорҳо дар ҷамаи сатҳои давлатӣ асос мебошад.

Стратегияи миллий ва Насҳои фаъолият оид ба ифз ва истифодаи самараноки гуногунии биологии Ёумиурии Тоӣикистон ҷуғрати асосӣ ба исоб рафта, дар он ифзи унсурҳои гуногунии биологии дорҳои аҷамияти глобалӣ, минтасавӣ, миллий ва маҷаллӣ инъикос гардидааст. Иттилооти миллий оид ба ифз ва истифодаи самараноки гуногунии биологӣ таъия гардиданд. Стратегияи миллий ва насҳои фаъолият арзёбии ҳолати муносири гуногуншаклии биологӣ, тамоҷи таъйирот, самтҳои асосии стратегияи рушди гуногуншаклии биологӣ, ҷорабиниҳо оид ба татбиқи Насҳои фаъолият, инчунин ҷаммонандкунии механизми истисодӣ ва сиёсиро оид ба ифз ва истифодаи устувори гуногуншаклии биологӣ дар бар мегирад.

Исбот ва Насҳои фаъолият оид ба афзоиши нерӯ афзалиятӣ ва самтҳои асосиро дар ташаккули нерӯи Тоӣикистон дар бар мегиранд, ки барои иҷроии ӯдадориҳои ҷиати идоракунии глобалии муити зист нигаронида шудаанд. Дар ин ҷуғрати тафсири раванди худбаиодии нерӯ, методологияи гузаронидани баиодии, инчунин натиҷаҳои таҷлили ошкор намудани тарафҳои манфиатдор ва дастгирии раванди дар сатҳи олӣ оварда шудаанд. Роҳҳои бартараф намудани монеаҳои афзоиши нерӯ, инчунин ҷорабиниҳо оид ба муттаид намудани кӯшишҳо дар доираи татбиқи се Конвенсияи ифзи табиат муайян карда шудаанд.

Дар рушди стратегияи нисбатан ҷамгиришуда ва ҷамаионибаи идораи муити зист дар Тоӣикистон ҷуғрати муҳими экологии сабулшудаи БМҶИМЗ асос мебошад.

Дар доираи иҷроии ӯдадориҳои вобаста ба Конвенсияи Стокгольм дар бораи ифлоскунандагони дурушти органикӣ Насҳои миллии иҷроии ӯдадориҳои Ёумиурии Тоӣикистон оид ба Конвенсияи Стокгольм дар бораи ифлоскунандагони дурушти органикӣ таъия гардид.

Дар моддаи 36 Конституцияи (Сарсонии) Ёумиурии Тоӣикистон омадааст, ки "Давлат ҷустуҷӯи ҷар як шаирвандро барои шароити муносири экологӣ қафлат медиад".

Дар Ёумиурии Тоӣикистон барои ифзи муити зист ҷуғрати зайл сабул карда шудаанд:

- Сонуни Ёумиурии Тоӣикистон "Дар бораи ифзи табиат";
- Сонуни Ёумиурии Тоҷикистон "Дар бораи ифзи ҷавои атмосфера";
- Сонуни Ёумиурии Тоӣикистон "Дар бораи сарри замин";
- Сонуни Ёумиурии Тоӣикистон "Дар бораи ифз ва истифодаи олами

iaйвонот";

- Сонуни Ҷумиурии Тоҷикистон "Дар бораи минтақаҳои махсусан ифзашавандаи табиъ";

- Сонуни Ҷумиурии Тоҷикистон "Дар бораи назорати давлатии санитарӣ";

- Кодекси замини Ҷумиурии Тоҷикистон;

- Кодекси оби Ҷумиурии Тоҷикистон;

- Кодекси ғанғали Ҷумиурии Тоҷикистон;

- Кодекси маъмурии Ҷумиурии Тоҷикистон;

- Кодекси иинойтии Ҷумиурии Тоҷикистон.

Дар ин iуiiaatio iysys ва iдадориҳои асосии ташкилот ва муассисаҳои, ки назорати ифзи табиат ва банизомдарории захираҳои табииро амалӣ месозанд, зикр гардидаанд. Ба ҷайр аз ин, чораҳои пешгирии вайронкунии сонунгузориҳои ифзи табиат пешбинӣ шудаанд.

Лукумати Ҷумиуриъ зиёда аз 30 санадиҳои зерсонуниро таиъ ва сабул кардааст, ки механизми иирои сонуниро ба танзим медароранд. Ҷавобгарӣ, назорат ва татбиқи онҳо ба зиммаи iамаи шохаҳои iокимият вогузошта шудааст.

Ба iамин тарис, дар Тоҷикистон барои таъмини амнияти экологӣ заминаи ибтидоии сонунгузорӣ ва институционалӣ таъсис дода шудааст.

4.5.3. Афзалияти

1. Таиъи тадбириҳо ва чорабиниҳои мувофисашуда барои паст намудани зиёни вобаста ба таъйирёбии ислим.

2. Паст намудани суръати бо шаклиҳои гуногун таназзул ёфтани захираҳои замин.

3. Беiбуди ифз ва идораи гуногуншаклиҳои биологӣ.

4. Беiбуди идоракунии партовҳои.

5. Баланд бардоштани маърифатии экологӣ.

6. Экологикунониҳои истисодиёт.

7. Такмили механизмҳои истисодии истифодаи табиат.

8. Беiбуди системаи мониторинги экологӣ.

4.5.4. Сиёсати пешниодшаванда, стратегия ва тадбириҳо

Бо дарназардошти гуногунiaбiа будани фаъолияти ифзи табиат ва мушкилоти ноил шудан ба масъадиҳои ниёз дар масъалаҳои iамгирии фаъолияти ифзи табиат дар iуiiaatioи барномавии давлатию соiавъ, стратегия ва методология дар соiаи таъмини экологияи устувор дар навбати аввал бояд мутобис намудани сонунгузориҳои ифзи табиат бо дигар санадиҳои меъёрии iysusии заминавъ ва соiавъ аниом дода шавад.

Барои таiкимии нерӯи институтсионалии муити зист iиати таъмини суботи экологияъ бояд механизмҳои дахлдори iамоiангсозии байнибахшии сиёсат, насшаҳо ва корҳои оид ба ифзи муити зист, истифодаи босамари захираҳои табиъ таиъ карда шавад. Iамчунин бояд барномаи таидиди назари iаими пардохтиҳо бо назардошти ислоiоти истисодъ, тарифиҳо ва iаримаҳо барои ифлос кардани муити зист ва барномаи барсарорсозии iамаи шабакаҳои мониторинги муити зист таиъ карда шавад.

Iалли масъалаи таъйирёбии ислим муносибати комплекси ро талаб мекунад, ки он чорабиниҳои оид ба кам кардани партовҳои газҳои парникъ ва мутобисшавъ ба таъйирёбии ислим дар бар мегирад. Дар iамбастагъ ин чорабиниҳо паст кардани осибатҳои таъйирёбии ислимиро таъмин менамоянд, ки iангоми он хароiоти чорабиниҳо бо фоидаи минбаъдаи истисодъ, иитимоъ ва экологъ iуброн гардида, ба рушди устувори мамлакат мусоидат мекунад.

Самтиҳои асосии чорабиниҳо оид ба iалли проблемаҳои партовҳои антропогенъ аз манбаъҳо ва абсорбисия тавссути фурубарандаҳои газҳои булшаванда инҳо ба iисоб меуаванд:

- истифодаи воситаҳои самараноки технологъ дар соҳаи хоҷагии халқ, ки ба баланд шудани суръати инкишофи истисодиёт ва камшавии партовҳои газҳои буышаванда мусоидат менамояд;

- иифз ва баланд бардоштани сифати ғуруьбаранда табиъ ва ғамъкунандаҳои газҳои буышаванда;

- гузаронидани корҳои тадқиқотъ, мусоидат барои ғалб ва истифодаи нисбатан зиёди манбаъҳои дигари (навшаванда) энергия ва технологияи инноватсионии аз нигоҳи экологъ бехатар.

Мусарраф гардидааст, ки тағия ва татбиқи танҳо ғамин чорабиниҳо оид ба паст кардани партовҳои газҳои буышаванда барои пешгирии таъсири хатарноки антропогенъ ба ислим ва осибатҳои он нокифоя аст.

Дар шароити Тоҷикистон дар сатори дигар самтҳо ба монанди эмиссияи газҳои буышаванда ба атмосфера- мутобисшавъ самти на камтар муҳими ғаъолият оид ба ғалли проблемаҳои тағйирёбии ислим ба ғисоб меравад.

Натиғаҳои тағлили соҳаҳои истисодиёти миллъ ва саломатии аҳолии Тоҷикистон нисбат ба тағйирёбии ислим аз он шаҳодат медиғанд, ки таъсири омилҳои ислимъ дар як сатор ғолатҳо бениҳоят назаррасанд ва чорабиниҳои мутобисгардонии дахлдор мумкин аст осибатҳои номусоиди тағйирёбии ислимро кам ё пешгиръ намуда, омодагии умумиро ба тағйирёбии ислим тағмин намояд.

Самтҳои асосии чорабиниҳои мутобисшавъ инҳоянд:

- Таъсиси Маркази байниидоравии "Биоклиматология ва Мутобисшавъ" оид ба омӯзиши тағйирёбии ислим, осибатҳои он барои захираҳои табиъ, истисодиёт ва саломатии аҳолъ ва дар асоси он тағия намудани чораҳои масадноки мутобисшавъ;

- Беғбуди системаи ғамъоварии мағлумот ва тағлили онҳо, тафсир ва паён намудани натиғаҳо байни истифодабарандагони ниҳонъ;

- Такмили системаи пешгӯъ, тағлил ва огоҳонии пешакъ дар бораи ғолатҳои ғалокатовари гидрометеорологъ;

- Тасвияти нерӯи институтсионалъ, кадръ, техникъ ва дигар нерӯҳо барои мусоидат ба мутобисшавъ дар чунин соҳаҳои ба мутобисшавъ асосаманд, аз сабили тадқиқоти ислимъ ва гидрологъ, системаи иттилоотии ғуьрофъ, иифз ва рекултиватсияи замин, истифодаи босамари об, иифзи экосистема, соҳаи кишоварзъ ва иифзи саломатъ.

Барои кам кардани зиёни офатҳои табиъ механизми босамари ғамойангсозии истифодаи воситаҳои фонди иифзи табиат бо масади тағмини шаффофияти сабули сарорҳо ва тасими масадноки воситаҳо ба лоғаҳои нисбатан афзалиятноки иифзи табиат созмон дода мешаванд. Баланд бардоштани восифии аҳолъ дар бораи чорабиниҳои, ки барои пешгирии офатҳои табиъ равона гардидаанд, низ яке аз унсурҳои муҳими СМРУ ба ғисоб меравад.

Ғолатҳои захираҳои заминро вобаста ба ғалли проблемаҳои мухталифи марбут ба таназзули захираҳои замин ба инбат гирифта, бо масади истифодаи самаранок ва иифзи захираҳои замин, беғбуди ғолати мелиоративии замин, кам кардани майдони шӯразор, ботлосшуда ва тасими дурусти об барои обёръ бояд барномаи комплексъ татбиқ карда шавад. Усулҳои ғамгиришуда ва биологӣ мубориза бар зидди зараррасонӣро инкишоф дода, бояд заминаи зарурии иттилоотъ ва истеисоли агентҳои биологъ ғиғати мубориза бо зараррасонӣ гузошта шавад.

Барои иифзи захираҳои замин аз облесшавии табиъ ва ирригатсионъ, шӯршавъ ва ботлосшавъ истифодаи технологияи сарфаи об ва ташкили системаҳои обёрии зеризаминъ (дренажъ); истифодаи босамари нуриҳо, пеститсидҳо, зина-зинакунонъ ва дарахтзоркунии доманакӯйӣ, ки тағти таъсири ғаъоли бодлесашавъ аз селҳо ва обхезиҳо сарор гирифтаанд, гузаронида мешавад.

Барои баланд бардоштани ғосилнокии замин бояд чорабиниҳои зерин доир гардад:

- агромелиоративъ;

- агрометереологъ;
- селекционеръ;
- ифзи замин ва бешазор;
- гидромелиоративъ.

Истифодаи дуруст ва босамари заминҳои кишт ва чарогойӣ, беигардонидани йолати мелиоративии он ва истифодаи технологияҳои пешсадами кишоварзӣ ба баландшавии йосилнокъ мусоидат менамояд.

Дар заминҳои, ки нишебияш зиёда аз 13 дараҷа мебошад, бояд коркарди замин барои кишти зироатҳои кишоварзии яксола манъ карда шавад. Чунин заминҳои барои истифодаи киштукори зина ба зина ва шинонидани дарахтҳои мевадор ва тоқзор мувофиси масъад аст. Дар заминҳои дорои нишебии камтар шудгори замин бояд вобаста ба бари он, бо истифодаи системаҳои ифзи замин гузаронида шавад.

Киштукори зироатҳои барои хок ғойдаовар (юнучса), киштгардони зарурӣ бо йалби системаи манзари киштукор имкон медиад, ки нест шудани сабати замини аз пӯсиши растаниҳои бавуҷудода ва эмиссияи карбон аз замин пешгирӣ карда шавад.

Захираҳои нисбатан зиёди карбон дар заминҳои ба мушоида мерасад, ки дар он афзоиши кумулятивии биомассаи зеризаминӣ ба миён меояд.

Азхудкунии дурусти кишоварзӣ ва обери заминҳои гачдор ғайолияти биологӣ онҳоро баланд намуда, захираҳои растаниҳои пӯсида ва углеродро зиёд менамояд. Бо масъади баланд бардоштани йосилнокии чунин заминҳои айни йол дар ноияҳои йануби йумиуръ азхудшаванда, тавсия дода мешавад, ки киштгардони кӯтои ротатсионии пахта ва юнучса ва таъмини замин бо нуриҳои органикӣ аниом дода шавад. Дар доираи гузаронидани ислоҳоти замин ва инкишофи хоҷагиҳои фермерӣ мувофиси масъад аст, ки системаи муомилоти чарогойро беитар намуда, истифодаи онҳо тавассути йоръ намудани андоз барои истифодаи замин ба танзим дароварда шавад.

Чорабиниҳои вобаста ба истифодаи замин метавонанд ба самтҳои зерин нигаронида шаванд:

- мубориза бо равандҳои бодлесавӣ, шӯразанӣ ва ботлосшавии замин;
- манъи коркарди замин барои кишти зироатҳои кишоварзии яксола дар заминҳои дорои нишебии зиёда аз 13 дараҷа;
- манъи буридани йайрисонии дарахтон бо рои таъмини айли деиот бо воситаҳои алтернативии сӯхт, ки йезумро иваз менамояд;
- шинондани дарахтони мувофизатии замин;
- такмили заминаи сонунгузорию iysysъ.

Чорабиниҳои номбаршуда бояд мувофиси стратегия ва нармаҳои миллии йоръ ва таияшавандаи рушд оид ба истифодаи судманди табиат, инчунин Нармаҳои миллии ғайолият дар доираи се Конвенсия таия ва амалӣ гардад.

Ифзи гуногунии биологъ бояд дар асоси васеъ намудани шабакаи боҳои миллӣ, мамнӯъгоӣ ва дигар минтасаҳои мувофизатшаванда; пӯрзӯр намудани назорати ифзи олами йайвонот ва наботот амалӣ гардад. Сарфи назар аз нокифоя будани воситаҳои нигадошти мамнӯъгоӣ, парваришгоӣ, боҳои миллӣ, сохтори ифзи табиат, донишқадаҳои Академияи илмӣ (Донишқадаи ботаника, зоология ва паразитология, физиологияи растаниҳо ва генетика), тайёр намудани мутахассисони хадамоти ифзи йангал ва як сатор дигар соаҳои, ки ба масъалаҳои ифз ва барсароркунии гуногунии биологъ машъуланд, аз буъети давлат маблаъгузори карда мешаванд. Муим будани захираҳои биологъ ва нармаи онҳоро дар паст намудани сатҳи камбизоатии айоль ба инбат гирифта, дар доираи татбиси Стратегияи миллӣ ва Нармаи ғайолият оид ба ифз ва истифодаи самараноки гуногунии биологъ зиёд намудани пардохтҳои буъетӣ ва расонидани кӯмак барои дастгирии Маркази миллии гуногунии биологъ дар назар дошта шудааст. Аймиати амалии захираҳои биологъ дар рушди истисодӣ ва йитимӣ бояд аз исоби азнавтасимкунии захираҳои бо

маскади иѳзи гуногунии биологъ ва фаъолияти вобаста ба он муайян карда шавад.

Иѳзи гуногунии биологъ iam истифодаи босамари захираѳои биологъ ва ѳоръ намудани сиѳсати рушди устувор барои идоракунии экосистема ва iam иѳзи давлатии иншоотѳои табиѳии репризентативъ ва нодирро тасozo менамояд. Яке аз вазифаѳои аввалиндараѳаи иѳзи намудѳои нодир ва камеѳти олами ѳайвонот дар шароитѳои in-situ гузаронидани баѳисобгирии мунтазам бо маскаи баѳодиѳии ѳолати аѳзоиши (популятсияи) намудѳо ба иѳсоб меравад. Зарур аст, ки гуногунии биологъ бояд дар сатѳи генетикъ iam дар ѳойсои табиѳии зист (т -зѳи) ва iam берун аз он (in-situ) иѳз карда шавад.

Ба барсарорсозии бешазори ѳумиуръ инѳо мусоидат менамоянд: таъмини аѳолъ бо маводи сѳхти расонидашаванда, имконияти таъмин бо газ ва нерѳи барс, баланд бардоштани ѳаѳми ѳаримаѳо барои буридани дарахтзор, махсусан ѳаримабандии шахсоне, ки барои сабули чунин сарорѳо масъуланд. Манъ намудан ва дар ѳолатѳои истисноъ маѳдуд сохтани чаронидани чорво дар бешазори дарахтони пайнбарг ва арчазорѳо, тосадарахтони ксерофитъ, фаъолгардонъ ва ба меъѳр даровардани молчаронъ дар бешазори сумдор, биѳбонѳо ва тулайзорѳо. Мусаррар намудани реѳаи мамнѳъгоѳи. Манъи дарахтбурии насшавъ, ба истиснои санитаръ, ки аз ѳониби масомоти дахлдори иѳзи табиат назорат карда мешаванд.

Барои иѳзи чарогоѳи ѳатман гузаронидани маѳмѳъи тадбириѳи агромилеоративъ ва дигар чорабиниѳо ѳиѳати барсарорсозии навѳои растанъ ва самаранокии чарогоѳи; риѳи меъѳриѳи истифодаи чарогоѳи мавсимъ зарур аст.

Барои беѳбуди идоракунии партовѳо ва ѳойѳои амборкунии онѳо бояд механизмиѳи танзими молиявъ, андозъ ва дигар механизмиѳи ѳавасмандгардониѳи истифодаи такрори партовѳо, махсусан дар корхонаѳои калон таѳия карда шавад. Бояд таѳдиди амборѳои нигаѳдошти партовѳои радиоактивъ, ки дар ѳолати садамавъ сарор дошта, барои аѳолъ ва муѳити зист таѳдид мекунанд, анѳом дода шавад. Барои идоракунии партовѳо истифода бурдани технологияи бепартов ва кампартов ва нобуд намудани партовѳои саноатъ ва маишъ зарур мебошад.

Бояд барои таъмини суботи экологъ, ѳамчунин баланд бардоштани дониш ва вѳиѳии экологии роѳбарони сатѳиѳи гуногун, аѳолъ, роѳбарони хоѳагиѳо ва корхонаѳои хусусигардонидашудаи оид ба истифодаи босамар ва иѳзи захираѳои табиъ мусоидат намуд. Баланд бардоштани сатѳи вѳиѳии ѳамаи сипрѳи ѳома ва ѳоръ намудан технологияи наву мосир оид ба пешгиръ, сабук намудан ва раѳъи осибатѳои оѳатѳои табиъ ва таъйирѳеѳи харобиовари техногеннъ имкон медиѳд, ки раванди пешгирии иѳлосшавии муѳити зист ва дастгирии суботи экологъ босамар идора карда шавад.

Омили асосии татбиси чорабиниѳо оид ба беѳбуди системаи маърифатнокъ аз тарбия ва бозомѳъии омѳзгорони мактабѳо ва донишкадаѳои олъ иборат мебошад. гамчунин ба барномаѳои дахлдори таѳсилотъ дохил намудани соатѳои таълимъ оид ба ѳанбаѳои мухталиѳи проблемаѳои таъйирѳеѳи ислим, иѳзи гуногунии биологъ ва мубориза бо биѳбоншавъ, аз ѳумла таъсиррасониѳи антропогенъ ба муѳити зист ва осибатѳои он барои захираѳои табиъ, истисодиѳт ва аѳолъ ниѳоят муѳим ба иѳсоб меравад.

Дар корѳо оид ба ѳароѳам овардани шароитѳои заруръ барои таѳсилоти экологъ ва маърифати экологии аѳолъ бояд азму талоши масомоти ѳокимияти давлатъ, ташкилотѳои иѳзи табиат, маориф ва дигар ташкилотѳои ѳамъиятъ, муассисаѳои илмъ ва ѳарѳангъ, вѳитаѳои ахбори омма, доѳраѳои соѳибкоръ ва тамоми шахсони манѳиѳатдор муттаѳид ва ѳамоѳанг карда шавад.

Баланд бардоштани насши масомоти идоракунии маѳалъ, ѳамъиятѳо, ташкилотѳои гуногуни ѳамъиятъ дар сабули сарор ва ѳалб ба ѳалли

проблемаҳои ифзи табиат имкон медиад, ки бидуни харӣи зиёди воситаҳои молиявӣ паст намудани сарбории экологӣ, таъмини талаботи аҳоли ба маводи озура анҷом дода шавад. Дар ин ҷанба иттилоотони аҳоли дар бораи проблемаҳои мубориза бо биебоншавӣ, зарурияти ифз ва нигоҳдошти захираҳои табиӣ (замин, растанӣ, об ва ҷайра) ва имконияти иҷрати зиёд намудани нерӯ барои ноил гардидан ба масъалаҳои рушди устувор дар тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ яке аз самтҳои асосии стратегӣ ба ҳисоб меравад.

Экологиякунонии истисодиёт асоси рушди устувор ба ҳисоб рафта, дар таъмини суботи экологии ифзи табиат ва ифзи мувозинати захираҳои истисодӣ тавассути паст кардани эҷиёти ба табиат (табиатталабӣ) ва кам кардани таъсири истисодиёт ба равандҳои биосферии мубодилаи мавод ва энергия анҷом дода мешавад.

Барои анҷом додани экологиякунонии истисодиёт рушди технологияи ифзи захира ва паст кардани ҳиссаи истеисолоти аз нигоҳи экологӣ, ифлос, ҷорӣ намудани шарт ва талаботи экологӣ нисбат ба тамоми барномаҳои таъияшудаи давлатӣ, бо роҳи тақмили механизмҳои ифзи табиат, назорати давлатии экологӣ, мониторинги экологӣ ва омор, мутаносибгардони системаҳои иҷозатдиҳандаи истифодаи табиат ва экспертизаи экологӣ зарур аст.

Тақмили механизмҳои истисодии истифодаи табиат. Механизмҳои нави истисодии истифодаи табиат дохил намудани тавсифоти экологиро дар системаи нархгузорӣ, тақмили системаи пулакӣ будани истифодаи табиат ва суљуртаи ҷаъмии экологӣ пешбинӣ менамояд. Самаранокии ҷаъолияти истифодабарандагон вобаста ба ифзи табиат ба ҷавасмандсозии молиявӣ ва ҷорӣ намудани воситаҳои истисодии ҷавасмандгардони ифзи муити зист асосаманд мебошад. Ҷавасмандгардони истифодабарандагони табиат дар гузаронидани ҷорабиниҳои ифзи табиат ва истифодаи дурусти захираҳои табиӣ бояд бо қўмаки механизмҳои истисодии истифодабарии табиат, ки системаи пардохтҳои экологиро пешбинӣ менамояд, доир карда шавад.

Пардохтҳои барои ифлос намудани муити зист ҷавасмандгардони истисодии кам кардани ифлосшавии муити зистро тавассути механизмҳои баланд бардоштани ставка барои истифодаи аз меъёр зиёди захираҳо ё аз меъёр зиёд партов намудани моддаҳои ифлоскунанда таъмин менамоянд.

Воситаҳои истисодӣ бояд ба мусарраф намудани меъёриҳои сатҳ ва стандартҳои барои ҷаъолияти субъектҳои хоҷагидор бо масъади ҷалби навоариҳо ва истифодаи босамари захираҳои табиӣ, инкишоф ва ҷалби технологияҳои нисбатан баланди босамар ва кампартов мусоидат намоянд.

Зиёни ба табиат дар натиҷаи риоя накардани сонунгузориҳои ифзи табиат расонидашуда, бо дарназардошти дараҷаи ифлоскунӣ ва зиёни (зарари) расонидашуда, ҳароҷоти барсарорсозӣ, тақрористеисол ва дигар харӣу талафот дар ҷаъми пурра ҷуброн карда мешавад.

Беибуди системаи мониторинги экологӣ. Айни ҷол сати рушди мониторинги экологӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯи талабот намебошад. Фарсудашавии воситаҳои техникаи мушоида ва санҷиш боиси кам шудани ҷаъм ва дурустии маълумоти гирифташаванда гардидааст. Ҷаъоангсозии нокифояи байниидоравии системаи мониторинги вазоратҳои идораҳои мухталиф имкон намедияд, ки ҷолати муити зист ва сабули саривасти маълумоти оперативӣ дар ҷаъми пурра арзёбӣ гардад.

Таъсис мегардад, ки ба созмон додани системаи ягонаи давлатии мониторинги экологии муити зист ва захираҳои табиӣ дар асоси системаи геоитилиотӣ ва ба он ворид намудани ҷаъаи муассиса ва корхонаҳои мониторинги идоравӣ ва системаи мониторинги истеисолӣ ҷораҳо андешида шавад. Барои ҷаъолияти он таъсиси маъзани маълумоти экологӣ иҷрати ҷаъварӣ, систематизатсия, ифз ва ҷаън намудани итилиот зарур аст. Ҷаъунин бояд навагардони заминаи мавҷудаи моддию техникаи системаи мушоида ва санҷиш, сабули санадҳои меъёрии ҷисусӣ барои ташкили ҷаъолияти муштараки тамоми масомоти давлатии манфиатдор анҷом дода

шавад. Таъмини равандҳои мониторинги мунтазам дар рафти татбиси чорабиниҳо асоси суботи экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Тадбириҳои кӯтоимӯлат

1. Пурзӯр намудани нерӯи институтсионалӣ оид ба ифзи муити зист бо масади таъмини суботи экологӣ;
2. Кам кардани зиён аз офатҳои табиӣ тавассути системаи огоикунӣ ва чораҳои дахлдори мутобисшавӣ;
3. Таъини чорабиниҳои дахлдори мутобисшавӣ ва чорабиниҳо барои кам кардани зиён аз таъйирҳои ислим;
4. Паст намудани суръати таназзули захираҳои замин бо роҳои гуногун;
5. Бебуди идоракунии партовҳо ва ҷойҳои нигаҳдории онҳо;
6. Ифз ва идоракунии гуногунии биологӣ;
7. Расонидани кӯмаки техникӣ ба ҷомеаҳо барои идоракунии захираҳои ҷангал ва бунёди ҷангалҳои нав ва дарахтзор;
8. Бебуди ҷолати санитарӣ ва сифати оби ошомиданӣ;
9. Бебуди идоракунии захираҳои об.

Тадбириҳои миёнамӯлат

1. Ташкили шабакаи пешрафтаи сохтори институтсионалӣ оид ба муити зист, ки устувори экологии ҷумҳуриро таъмин мекунад.
2. Ба ҷаҳди асоси расонидани зарар аз фалокатҳои табиӣ бо воситаи ҷалби технологияи пешсадами системаи пешгӯӣ ва огоикунӣ.
3. Ёрӣ намудани технологияи пешсадами чораҳои мутобисшавӣ ҷиҳати паст кардани зарар аз таъйирҳои ислим;
4. Ба ҷаҳди асоси расонидани суръати таназзули захираҳои замин бо роҳои гуногун.
5. Назорат ва идоракунии пурраи партовҳо ва ҷойҳои захиракунии онҳо.
6. Расидан ба сатҳи байналмилалӣ ифзи гуногунии биологӣ.
7. Бебуди идоракунии захираҳои замин.
8. Расидан ба стандартҳои байналмилалӣ ҷолати санитарӣ ва сифати оби ошомиданӣ.

Тадбириҳои дарозмӯлат

Ноил гардидан ба суботи экологӣ ва амнияти экосистемаи ҷумҳури тавассути ифзи захираҳои замин, об, ҷаво ва системаҳои ислимӣ. Ҷамғирии ҷумҳури ба системаи байналмилалӣ ифзи муити зист.

4.5.5. Таъминоти институтсионалӣ

Кумитаи давлатӣ оид ба ифзи табиат соли 1992 ба Вазорати ифзи муити зисти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва соли 1994 - ба Вазорати ифзи табиати Ҷумҳурии Тоҷикистон табдил дода шуд. Ҷамин тарис, оид ба ифзи табиат масомоти махсуси ваколатдор ташкил карда шуд, ки дар соҳаи ҷаҳолияти ифзи табиат дорои ҷусус ва салоҳиятҳои васеъ мебошад.

Ќукумат муҷимии проблемаҳои истифодаи дурусти табиатро ба инобат гирифта, сиёсати ифзи табиат ва нигаҳдошти онро дар сатори афзалиятҳои асосӣ муайян намудаанд. Соли 2006 Вазорати кишоварзӣ ва ифзи табиат таъсис ёфт, ба зиммаи он вазифа ва функцияи амалӣ намудани идоракунии комплекси ҷаҳолияти ифзи муити зистро дар ҷумҳури воғузошта шудааст.

Вазорати кишоварзӣ ва ифзи табиат дар доираи салоҳияти худ узви бисёр ташкилотҳои экологии байналмилалӣ ва минтасавӣ буда, дар татбиси стратегия ва нашлаҳои ҷаҳолияти глобалӣ ва минтасавӣ оид ба ифзи муити зист ва рушди устувор иштирок менамояд.

Бо масади таъмини татбиси сиёсати ягонаи идоракунӣ ва назорати давлатӣ дар соҳаи истифодаи захираҳои табиӣ ва ифзи муити зист,

таъмини амният экологъ дар сохтори Вазорати кишоварзъ ва ифзи табиат Хадамоти давлатии истифода ва ифзи табиат фаъолият менамояд.

Дар доираи татбиси Конвенсияи тасдиггардида дар ӯмиуръ шаклиои нави сохтори махсуси институтсионалъ ташкил ва амал мекунад.

Маркази миллъ оид ба гуногунии биологъ ва амният биологъ дар афзоиши нерӯи миллии ӯмиуръ дар соаи татбиси вазифаиои Конвенсия оид ба ифз ва истифодаи дурусти гуногунии биологъ ба сохтори муими институтсионалъ мубаддал мегардад. Марказ бо ташкилотиои маалъ ва байналмилалъ алокаи зич дорад.

Марказ ва ҷамоангсози корҳои мубориза бар зидди биёбоншавъ Агентъ оид ба заминсозъ, геодезия ва харитасозии назди Ёкумати Ёмиурии Тоҷикистон ба исоб меравад. Маводи таълилушуда аз он шаодат медианд, ки Агентии маъмур барои таълили олати захираиои замин имкониятиои васеъ дошта, иттилооти пурра ҷамъоваръ шудааст ва харитаиои таъия гардидаанд.

Дар заминаи Агентии давлатъ оид ба гидрометеорологияи Вазорати кишоварзъ ва ифзи табиат Марказ оид ба таъйиребии ислим созон дода шуд. Дар Марказ оид ба таъйиребии ислим мутахассисони ботаъриба ва баландхтисос кор мекунад ва оид ба ҷамкорию бо ташкилотиои байналмилалъ ва Вазорату идораиои миллъ таърибаи зиёд андӯхтаанд. Марказ дар ташкил ва аниом додани фаъолияти масъадноки тадсисотъ оид ба иёрои Конвенсияи байналмилалъ бо ҷалби мутахассисони соаиои гуногуни хоагии халс дорои таърибаи кофъ мебошад.

Ба масъади дастрас будани маълумот барои аюлъ ва равнаси ҷамкорию байни масомотиои давлатъ, гузаронидани чорабиниҳои гуногун оид ба масъалаиои ифзи муити зист соли 2003 иёлати амали намудани талаботиои Конвенсияи Орхусс Маркази захиравии Орхусс таъсис дода шуд.

Барои татбиси Насиби фаъолият оид ба тасвияти нерӯи миллъ иёлати иёрои ӯдадориҳои Ёмиурии Тоҷикистон вобаста ба конвенсияиои глобалии экологъ Маркази ҷамоангсози лоиаио оид ба ифзи табиат ва рушди устувор таъсис дода шудааст.

Агентии заминсозъ, геодезия ва харитасозии назди Ёкумати Ёмиурии Тоҷикстон оид ба татбиси сарорио дар соаи исифодаи замин, муносибатю нисбат ба замин сиёсати ягонаро таъия намуда, назорати давлатии истифодаи босамар ва ифзи захираиои замин, басайдгирии амаи заминистифодабарандагонро аниом медианд, инчунин барномаиои давлатиро дар ин соа таъия ва татбис менамояд. Дар сохтори Агентъ кумитаиои вилоятъ, шаиръ ва ноиявъ оид ба заминсозъ, институтиои лоиавъ-тадсисоти "Тоҷикзаминсоз" ва "Ҷазо" дохиланд, ки корҳои бахаритагирии заминистифодабарандагон, басайдгирии намудиои гуногуни замин, тадсисоти хок ва геоботаникъ, муайян намудани майдон ва ӯдудиои заминиои таназзулётро аниом медианд.

Ба ҷайр аз масоми махсуси ваколатдори назорати давлатъ боъ як сатор вазорату идораио, аз ӯмла Вазорати мелиоратсия ва захираиои об, Вазорати тандурустъ, Саридораи назорати давлатии бехатарии корю дар саноат ва кӯикоръ барои риояи меъёр ва соидаиои ифзи табиат назорати идоравиро аниом медианд. Сариб дар амаи ноияио воидиои соавии ин хадамот мавӯуданд, ки ба ҷайр аз корҳои дигар риояи соида ва меъериои ифзи табиатро назорат мекунад.

Вобаста ба сонунгузоръ Палатаи поёнии парламенти мамлакат сонунюро таъия ва тасдиг намуда, ҷангоми зарурат барои такмили сонуню мунтазам таъйиру иловаио ворид менамоянд. Дар аёлати парламент кумитаи махсус оид ба ифзи тандурустъ, сиёсати иитимоъ ва экология созон дода шудааст. Палатаи болоии парламент амаи сонунюи нави сабулушуда ва таъйироти ба он воридшударо тасдиг мекунад. Дар аёлати палатаи болоии Маёлиси Миллии Маёлиси Олъ (Парламент) низ комиссия оид ба проблемаиои экологъ мавӯуд аст. Дар Дастгои иёроии Президенти Ёмиурии Тоҷикистон шӯъбаи экология ва олатиои ҷавсулодда амал мекунад.

4.6. НОИЛ ГАРДИДАН БА ИДОРАКУНИИ САМАРАБАХШ

"Системаи мавїудаи идоракуни ва сохторіои он бояд бо назардошти талаботи замон такмил ёбад.

Дар шароити имрӯза барои ташкили идоракунъ унсурои маъфие мавҷуданд, ки ба зиёдшавии монеаҳои бюрократъ мусоидат намуна, ба бемаъсулиятии иҷрокунамдагон оварда мерасонад".

Эмомалъ Раїмон

4.6.1. Таілили вазъ

Проблемаи идоракунии самарабахш дар доираи Консепсияи миллии рушди устувор яке аз унсурҳои муҳими ин стратегия ба ҳисоб меравад. Муҳимии он пеш аз ҳама бо он муайян мегардад, ки Тоҷикистон ба дигаргунӣ ё овардааст ва бояд ҷамъа ба сиёсати худ ислоҳот ворид наояд. Аммо наоварию ва самарабахшии тадбирҳои андешидашаванда бояд баътар ба роӣ монда шаванд.

Самти асосии таъмини рушди устувори Тоҷикистонро метавон iamчун
ислоюти системаи давлатии идоркунъ ва ноил гардидан ба идоракунии
самарабахш iam аз iониби давлату iamъият ва iam табиат арзёбъ намуд.
Mасцади асосии ноил гардидан ба идоракунии самарабахш -таъвияти
демократикунонии iamъият, яъне аз ialби нисбатан васеи аили iомеа ба
идоракунии давлат ва камтар намудани фосила байни давлат ва халс - ки
давлат ифодакунандаи иродаи он ба iисоб меравад, иборат мебошад.

Институтиои муѝим- дастгоѝи давлатѝ, системаѝи судѝ ва иѝѝи тартибот ѝанѝз нисбатан ѝайрисамаранок ѝаѝолият менамоянд. Дахолати масомоти давлатиѝ сатѝѝѝи мухталиф, аз ѝумла масомоти иѝѝи iysys ба ѝаѝолияти субѝектиѝи хоѝагидорѝ сарбориѝ зиѝд пеш меоварад. Ёамзамон давлат то ѝанѝз ба садри коѝѝ хизматрасони ро дар ин соѝаѝѝ таѝмин накардааст. Механизми сабули сарѝѝѝи масомоти давлатѝ барѝи ѝамѝият мураккаб ва ѝайришаѝоф бошѝ монда, механизмиѝи самаранѝи назорати шаѝравنديѝ ѝаѝолияти ѝѝѝ таѝия нагардидаанд.

Дар Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр шудааст, ки системаи мавҷудаи идоракунии давлатӣ дар Тоҷикистон дорои якчанд проблемаи мебошад, ки инро нисбатан муҳим ба шумор меавад:

1. Ҷамоаи ғосозии нокифоя дар таъини насбаҳои рушди миллӣ, ки ба таъмини асосамандии воқеии афзалиятҳо, масъадҳо, натиҷаҳои фаъолият, тасдиқоти меънат ва масъулият дар ҷамаи сатҳҳои идоракунии давлатӣ ва фаъолияти мутасобилаи самарабахши шарикон оид ба рушд имконият намерӯяд.

2. Masomoti идоракунии вилоятъ ва ноіиявъ амалан дар раванди таіияи сиёсати рушди миллъ иштирок намекунанд ва асосан іамчун іірокунандагони сарори Іукумати Іуміурии Тоіикистон баррасъ мегарданд.

3. Дахолати масомоти давлатъ ба фаъолияти хоїагидоръ, ки ба рушди муносибатҳои бозаргонъ монет мегардад.

4. Системаи идоракунии захираҳои молиявии давлатӣ баланд бардоштани самаранокӣ ва шаффофиро таъсиҳ менамояд.

5. Хароїоти инноватсионнии давлатъ бениюят порча-порча буда, бо афзалиятҳои стратегӣ ва масъадҳои рушд ба дараҷаи кофӣ асосаманд намебошанд.

6. Системаи хадамоти давлатъ он садар ёолиб нест ва ба фаъолияти тамоми масомоти идоракунъ, асосан ба маънавиёти он таъсири манфъ мерасонад.

7. Вазіфа ва ваколaтiо байни сaтiіoи мaркaзъ ва мaіaллiи

іокимияти давлатъ ва худидоракунии маіаллъ ба таври уфусъ ва амудъ дасис тасим карда нашудааст. Тобеияти дугонаи оніо, такрори кору вазифаіо, ваколат ва салоіиятіо ба мушоіида мерасанд.

8. Худидоракунии маіаллъ наметавонад ба аіолъ дастрас будани хизматрасонии самаранокӯ хушсифатро фароіам оварад. Фаъолияти іамоатіо іавобгӯи принципіои худидоракунии маіалъ намебошанд.

Идоракунии самарабахш бо дарназардошти хулосаіои дар боло зикргардида дар Тоіикистон имконпазир аст, зеро иродаи муайяни сиёсати роібарияти мамлакат, заминаи сонунгузоръ ва институтіои іомеаи шаірвандъ вуіуд дорад (зиёда аз 200 иттиодияіои іамғиятъ, 8 іизби сиёсъ, як сатор іаракатіои іамғиятиху сиёсъ ва фондіои гуногун мавіуданд).

Ба іамин тарис, Тоіикистон іамчун давлати ягона, демократъ, іусусбунёд ва дунявъ ташаккул меёбад, ки дар заминаи он іамғияти муосири шаірвандъ таъсис меёбад.

4.6.2. Сиёсати мавіуда ва стратегия

Тоіикистон таіти шароити ташаккули институтіои іомеаи шаірвандъ, таъмис ва тавсеаи равандіои демократъ сарор дорад ва ин тасозо менамояд, ки бояд раванди ташаккули институтіои нави іамғиятъ, таірибаи оніо оид ба іамкориіо бо давлат, хусусиятіои парламенти касбии дупалатагъ ва касбъ, фраксияіои іизбъ, ташаккули системаи бисёріизбъ, воситаіои озоди ахбори омма, баланд бардоштани масоми зан дар идоракунии давлат омӯхта шавад. Іалби іомеаіо дар іалли проблемаіои иітимоии маіалъ, таъмини ислоіоти сиёсъ дигаргунсозии системаи идоракунии давлатъ, ноил гардидан ба фаъолияти пурсамар, ошкоро будани он барои іамғият давраи нави сифатноки демократикунонии іамғияти тоіиконро дар назар дорад.

Умуман, ин маънои онро дорад, ки бояд ислоіоти іамаи институтіои сиёсъ ва сохторіои давлатъ, азнавташкилдиіии ҳадамоти давлатъ ва іайати кадрӣи он, ба он іалб намудани насли нави идоракунандагон, бо дар назардошти іифзи гурӯи соіибтаірибаи кадріо дар тамоми муассисаіо тавассути мунтазам кам кардани муносибатіои системаи маъмуръ бо институтіои іомеаи шаірвандъ сурат гирад. Яъне, мӯітавои асосии татбиси ислоіоти сиёсъ -ин баланд бардоштани самаранокӣи идоракунъ ба іисоб меравад.

Дар асл Тоіикистон роіи дурусти ислоіоти тамоми системаи іамғиятиху сиёсиро интиҳоб намудааст ва инро аксарияти коршиносон тасдис менамоянд. Бо вуіуди ин сафомонии раванди азнавташкилдиіии системаи идоракунъ аз талаботи истисодиёти бозаргонъ ба назар мерасад.

Сонуніое, ки ба идоракунии самарабахши давлатъ таъсир мерасонанд, иніо мебошанд: Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи хизмати давлатъ"; Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи стратегияіои миллъ ва таіияи барномаіои иітимоию истисодъ"; Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи іизбіои сиёсъ"; Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи иттиодияіои іамғиятъ"; Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи худидоракунии ташкилотіо"; Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи басайдғирии давлатии шахсони іусусъ"; Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи литсензиякунонии баъзе намудіои фаъолият"; Сонуни Ёуміурии Тоіикистон "Дар бораи бонкіо ва фаъолияти бонкъ" ва ғайра.

Ноил шудан ба идоракунии самарабахш-унсури рушди устувор-бидуни муттаідсозӣи массад ва вазифаіои ин самти ислоіот дар Тоіикистон бо дигар массадіои стратегъ, нашлаіои іукумат ва іуііати байналмилалӣи Массади Рушди Іазорсола имконнопазир мебошад. Дар байни чунин іуііатіои миллъ муіимтар аз іама Іуііати стратегіии паст кардани сатіи камбизоатъ, Наслаи стратегіии хусусигардонии моликияти давлатъ, Стратегіияи ислоіоти идоракунии давлатии Ёуміурии Тоіикистон (соліои 2005-2015), Консепсияи таъмини ислоіоти сиёсъ дар Тоіикистон (соліои

2006-2010) ва ҷайра эътироф гардидааст.

Дар самтҳои тақмили системаи идоракунии давлати айна замон корҳои зиёде ба сомон расонида шудааст. Мисдори вазорати, идораи ва кумитаҳои давлати аз 25 то 17 ва муассисаҳои назди Ҷумҳури аз 17 то 13 адад кам карда шуд.

4.6.3. Афзалияти

Сиёсати асосӣ дар соҳаи тақмили системаи идоракунии давлати дар СМР/СПКСК нишондодашуда аз тақмили системаи самараноки рушди миллӣ тавассути ҷамғирии давраҳои амалиёт ва маъмури оид ба таъин ва идоракунии раванди рушди иборат буда, бо роҳҳои зерин амал мегардад:

1. Тақмили системаи самараноки рушди миллӣ тибси талаботи истисодиёти бозаргон:

- Тақмили системаи идоракунии давлати тибси принципҳои истисодиёти бозаргон;

- Созмон додани ҳадамоти муносири касбии давлати;

2. Рушди ҷамғирии механизми батанзимдари бозаргон:

- Баландбардори самарабахши идоракунии молияи давлати ва тақмили маъмурияти андоз;

- Тақмили усули банасҳагирии макроистисод, пешгӯи ва омор;

- Тақмили сиёсати пули сарфи ва рушди бахши кредитон.

3. Рушди идоракунии маъмури ҷудуди ва ташаккули ҳудудидоракунии дахлҳои маъмурӣ;

4. Тақмили системаи ҷисм ва иҷфи ҷисм дар асоси принципҳои демократи.

4.6.4. Сиёсати пешниҳодшаванда, стратегия ва тадбир

Сиёсати пешниҳодшаванда дар соҳаи ноил гардидан ба идоракунии самарабахши стратегия ва усули татбиқи он дар шароити Тоҷикистон ҷамчун унсури рушди устувори ҷамғири пеш аз ҷама татбиқи сонҳои асосӣ-Конститутсияи мамлакатро дар назар дорад, ки маъмури соҳаи ҷамғири сиёсии ҷумҳури ва дар маъмур рушди ҷамғири муайян мекунад.

Системаи идоракунии бояд ба шабакаи ягонаи амудии ҷамғири стратегӣ, насҳаи ва барномаҳои миллӣ, соҳаи ва минтақаи гузаронида шавад. Идоракунии ин раванди бояд ба тарзи уфури бо иштироки тамоми шарикон оид ба рушди таъмин гардад.

Дар тақмили соҳаи нави истисодӣ бояд ба идоракунии самарабахши маъмури, демократикунони минбаъдаи ҷамғири, ташаккули ҷомаи муносири шаҳрванди нави муҷимро ҷудо кард. Ҷамчунин бояд номутобисатии институтсионалӣ ва бунёди ҷокияти судӣ, прокуратура ва масомоти иҷфи ҷисм нисбат ба принципҳои демократи ва талаботи истисодиёти бозаргон аз байн бурда шавад.

Самти стратегӣ дар соҳаи тақмили системаи идоракунии давлати аз тақмили системаи самарабахши рушди миллӣ тавассути ҷамғирии давраҳои амалиёт ва маъмури оид ба таъин ва идоракунии раванди рушди иборат мебошад.

Барои таъини системаи идоракунии самарабахш дар ҷомаи ғуноғуниаби ва мураккаб дарки амис ва риояи таносуби механизми идоракунии, яъне истифодаи принципҳои мувофиқа (консенсус) зарур аст.

Зарур аст, ки системаи тақмили идоракунии раванди рушди, ки аз масомоти идоракунии, вазифа ва ӯдадориҳои он иборат мебошад, таъиди назар карда шавад. Ҷаъаҳои асосии ташаккули ин система дар Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунии давлати, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 март соли 2006 № 1713 тасдиқ гардидааст, инъикос ёфтааст. Татбиқи Стратегия дар тақмили маъмурият ва мураббисозии идоракунии раванди рушди маъмури муҷим ба исоб меавад.

Бо масади таъмиси минбаъдаи ислоҳоти идоракунии давлатъ, ташаккули системаи шаффофи фаъолияти масомоти идоракунъ, сарфа ва истифодаи самараноки воситаҳои буѐетъ ва таъмини рушди устувори истисодъ, иѐтимоъ ва фарѓангии Ёумиурии Тоѐикистон дар доираҳои татбиси Стратегияи ислоҳоти идоракунии давлатъ Фармони Президенти Ёумиурии Тоѐикистон "Дар бораи тақмили сохтори масомоти марказии ѐокимияти давлатии Ёумиурии Тоѐикистон" сабул шудааст.

Самти асосии таъмини рушди устувори Тоѐикистонро метавон ѐамчун ислоҳоти системаи давлатии идоракунъ ва ноил гардидан ба идоракунии самарабахш ѐам аз ѐониби давлату ѐамѓият ва ѐам табиат арзѐбъ намуд. Масади асосии ноил гардидан ба идоракунии самарабахш -тавсияти демократикунони ѐамѓият, ѐѓне аз ѐалби нисбатан васеи аѐли ѐома ба идоракунии давлат ва камтар намудани фосола байни давлат ва халс - ки давлат ифодакунандаи иродаи он ба ѐисоб меравад, иборат мебошад.

Системаи амалкунандаи идоракунъ аѐни замон бо проблемаҳои рўзафзун дучор омада, танзими босифати бозорро, ки омили асосии истисрор дар давраи аз ѐк ѐолат ба ѐолати дигар гузаштани ѐома мебошад, таъмин карда наметавонад.

Вазѓият дигаргунии бунѐдиро тасоо менамояд, аз ѐумла таѐияи асосҳои назариявъ ва амалии системаи идоракунии самарабахш бо масади:

- ташкили системаи фосои идоракунъ, ки ѐалли саривастъ ва самараноки проблемаҳои гуногуни иѐтимоѐи истисодъ ва сиѐиро таъмин менамояд.

- тавсияти насши ѐомаи шаѐрвандъ ва худидоракунии маѐаллъ дар ѐалли проблемаҳои мубраму ѐалталаби ѐома;

- шаффофи фаъолияти давлат ва хизматчиѐни давлатъ дар доираҳои сонунҳои мавѐуда ва талаботи Конститутсия;

- гузаштан аз сабули ѐктарафаи сарорҳои тасдирсоз ба амали бештар мувофисашуда, ѐамкоръ ва мукомалаа;

- гузаштан аз банасшаѓирии бахшъ ва хилофи ѐамдигар гузаштан ба банасшаѓирии ѐамѓироишуда ва аз ниѓои стратегъ асоснок;

- гузаштан аз тарбияи ѐаѐрисистемавии кадрѐи ва тарбияи системавъ ва истифодаи онѐ;

- гузаштан аз тансидаи ѐктарафаи камбудии ба мусоидати судманд, беѐбуди самараноки сиѐсати давлатъ, суръатбахшии сафарбаркунии захираҳои инсонъ ва табиъ, ѐойѓркунонъ ва идоракунии дурусти он;

- фароѐам овардани шароит барои институтсионализатсияи ѐамѓиятъ ва хусусии захираҳои инсонъ ва фаъолгардонии онѐ дар ѐалли масъалаҳои дорои аѐамияти муѐими ѐамѓиятъ ва татбиси лоѐаҳои дорои хусусияти миллъ;

- ташкили системаи самараноки рушди миллъ тибси талаботи иситисодиѐти бозаргонъ, ѐѓне тақмили системаи идоракунии тибси принципҳои истисодиѐти бозаргонъ дар асоси хадамоти муосири касбии давлатъ.

Зарур аст, ки ба рушди идоракунии маъмуриѐи ѐудудъ ва ташаккули худидоракунии мукаммали маѐаллъ пурра муосидат карда шавад.

Дар маѐму ѐи маънои онро дорад, ки бояд ислоҳоти ѐамаи институтҳои сиѐъ ва сохторҳои давлатъ, азнавташкилдиѐи хадамоти давлатъ ва ѐаѐати кадрѐи он, ба он ѐалб намудани насли нави идоракунандагон, бо дар назардошти иѐфзи гуруѐи соѐибтаѐрибаи кадрѐи дар тамоми муассисаѐи тавассути мунтазам кам кардани хусусияти муносибатҳои системаи маъмуръ бо институтҳои ѐомаи шаѐрвандъ сурат ѓирад. Аѓне, муѐтавои асосии татбиси ислоҳоти сиѐъ -иѐи баланд бардоштани самаранокии идоракунъ ба ѐисоб меравад.

Фароѐам овардани шароит барои институтсионализатсияи ѐамѓиятъ ва хусусии захираҳои инсонъ ва фаъолгардонии онѐ дар ѐалли масъалаҳои дорои аѐамияти муѐими ѐамѓиятъ.

Дахлати аз ѐад зиѐди давлат ба фаъолияти хоѐаѓдоръ сифати танзими муносибатҳои бозаргониро маѐдуд менамояд.

Бар ивази фишангиои лайримустасим давлат ва хизматчиён мекӯшанд
іама гуна назоратро ба зиммаи худ гиранд ва ин на бо масади рушди
истисодиёт ва афзоиши истидори давлат, баръакс, танҳо ба манфиати
истисодии шахсии худ хизматчиён сурат мегирад. Дар навбати худ ба ин
системаи иёзатдиinii амалкунанда, андоз ва боiiои баланд низ мусоидат
мекунад.

Истисодиёти пинионъ истисодиёти воқеиро хароб менамояд, барои аз
iiати истисодъ пурзӯр гардидани iомеа монеа шуда, ба инкишофи
коррупсия мусоидат менамояд. Дар iар як вазорату идора объектiои
мухталифи ёрирасон илова мегарданд, ки баъдтар онiо ба ихтиёри
хизматчиён мегузаранд. Аз iисоби давлат, аз iисоби андозiои аiолъ баъзе
хизматчиён мавсеи худро устувор намуда, хароiiоти барои ин объектiо
пешбини гардидаро сисман барои фоидаи шахс iистифода мебаранд.

Айни замон дар Тоiiикистон системаи дорои идоракунии
пешгiiшаванда, мустасилияти иттилоотъ, худомӯзъ ва худтаъминкунанда,
ки ба iолати бiiронъ ё таъсирiои беруна устувор бошад, ташкил карда
нашудааст.

Сифати муiiими системаи идоракунъ муттасилии он мебошад, яъне
iангоми иваз шудани роiбарият, таъйирёбии сохтор ва лайра ноустуворъ
фавръ бояд камтар iисос гардад. Принципиои кiiнаро зуд сарфи назар
накарда, он бояд принципиои идоракунии навро чунон муназзам амалъ
намояд, ки аксарияти аiолъ ба ин омода бошанд ва зарурияти ин
гузаришро дарк намуда, аз ин таъйирот зарар набинанд.

Регламенти система - ин мавiуд будани соидаiо ва нашлаiои муайяни
идоракунъ, тассироти мураттаби вазифаiо дар сатii олъ, мiiена ва поiiении
iукумат мебошад.

Идоракунии замонавъ бе технологияи нав, бе iистифодаи системаи
амнияти иттилоотъ мавiуд буда наметавонад.

Тавсифи муiiими системаи замонавии идоракунъ ин худташкилии он
мебошад.

Сарфи назар аз иваз шудани роiбарон системаи идоракунии давлатъ
бояд дасис ва муттасил фаъолият намояд.

Система бояд iар як роiбарро ба худ мутобис гардонад, на баръакс.
Ин маънои онро дорад, ки система бояд аз iiати илмъ асоснок,
худташкилшуда, худтаъмин, худтанзимшаванда, ба таъйироти дохили давлатъ
ва беруна зуд мутобисшаванда бошад, ки ин дар навбати худ
автоматикунони тамоми системаи идоракуниро тасozo менамояд.

Барои тасвияти системаи идоракунии самарабахш дар iомеаи
гуногунiiабii ва мураккаб, дарки саiеi ва риояи мувозинати механизмiои
идоракунъ, яъне iистифодаи принципиои консенсус зарур аст. Iамин тарис,
зарур аст, ки ин принцип барои iомеа iангоми сабули зарорiо, созиш
iангоми гуфтушунид ё муколамаи iамъиятъ (яъне бодарназардошти iараёни
босуръати раванд) заминаи асосъ бошад.

Самаранокии идора мустасиман ба системаи мутаносиб ва
дурандешонаи идоракунъ вобаста мебошад.

Aiроми идоракуниро идеалъ сохтан номумкин аст, аммо онро метавон
осилона ва аз iiати илмъ асоснок, бо iистифодаи унсурiои муайяни
санъат бунёд кард. Ин маънои онро дорад, ки iистифодаи нерӯи iокимият
ва захираiои инсонъ санъати бениiоят доништалаб ва меiнатталаб аст, ки
дар он iама чиз -аз хислати кормандон сар карда, то ташкили iои коръ
дорои аiамияти хос мебошад. Нустаи олии ин санъат ноил гардидан ба
идоракунии самарабахш ба iисоб меравад, ки ба дигаргуниiои дохилию
беруна тобовар бози мемонад.

Агар истисрори давлат ба даст омада бошад, он омили муiiими ноил
гардидан ба масад ва вазифаiои рушди устувор хоiад буд.

Ноил гардидан ба идоракунии самарабахш бидуни заминаи дахлдори
сонунгузоръ, ки ба таiкими давлати миллъ, iокимияти босуботи давлатъ
нигаронида шуда, ягонагии миллиро таъмин мекунад, яъне суботи сиёсъ,
амният, адолати iiтимоъ ва тартиботи iамъиятие, ки iiфзи муiiити зистро

таъмин намуда, ба рушди суботи экологъ мусоидат менамояд, имконнопазир мебошад.

Тасвияти давлатдоръ дар Тоҷикистон, истисрори системаи самараноки идоракунъ асоси гузариш ба ёмеаи шаирвандии мутамаддин ба исоб меравад, ки ба таъсиси механизмҳои самаранокъ дастгирии он аз ёниби давлат, таъияи расмиёти ҷусусии ҷамқорӣ бо ташкилотҳои ҷайридавлатъ, ҷавонон, иттифоди касаба, доираҳои илмъ ва қорчаллонӣ эстиёиманд аст,

Дар Паёми худ ба Парламент Президенти Ёумиурии Тоҷикистон давом додани "ислоҳоти идоракунии давлатиро, ки ба такмили системаи идоракунъ нигаронида шудааст ва дорои хусусиятҳои шаффофи ҷаъолият дар ҷамаи шоҳаҳои ҷоқимияти давлатъ ва мубориза бо коррупсия мебошад" ҷамчун вазиҷаи муим муайян намуд.

Тадбирҳои қўтоимўлат

- такмили заминаи сонунгузоръ оид ба ҷароҷамоварии шароит барои ноил шудан ба идоракунии самарабахш;
- ҷароҷам овардани шароит барои қори ҷаъол ва самараноки институтҳои ёмеаи шаирвандъ;
- ташкили системаи нави худидоракунии маъаллъ;
- созмон додани Шўрои рушди миллъ;
- нав намудани ҷайати Комиссияи миллии рушди устувор ва барсарорсозии ҷаъолияти он.

Тадбирҳои миёнамўлат

- баитмомрасонии ислоҳоти идоракунии давлатъ;
- ноил шудан ба давраи нисбатан сифатноки таъйизонии техникаи системаи идоракунии давлатъ;
- ҷалби насли нави идорақунандагон ба ҷуқумат, ки аз дониши технологияи навтарин бархўрдоранд;
- такмили системаи нави худидоракунии маъаллъ;
- сифатан тарбия намудани кадрҳои нав.

Тадбирҳои дарозмўлат

- ноил шудан ба сатҳи ҷаъонии идоракунии давлат ва ҷамъият;
- ба итмом расонидани гузариш ба стандартҳои байналмилалӣи идорақунъ;
- ба итмом расонидани раванди трансформатсияи Тоҷикистон дар тамоми соҳаҳои рушди ҷамъиятию сиёсъ ва истисодъ;
- Созмон додани механизмҳои самараноки идоракунии захираҳои табиъ ва энергетикъ.

4.5.6. Таъмини институтсионалъ

Идоракунии давлатиро дар Тоҷикистон инӣ анёом медианд: Дастгоҳи ийроияи Призиденти Ёумиурии Тоҷикистон, Ёуқумат, Маёлиси миллъ ва Маёлиси намояндагони Маёлиси Олии Ёумиурии Тоҷикистон, ҷоқимияти судъ, ҷоқимияти ийроия дар маъалио, масомоти худидоракунии маъаллъ, прокуратура, Маркази тадсисоти стратегъ, ҷизбӣи сиёси, иттиодияӣ ва ҷаракатҳои ҷамъиятъ.

Аммо на институтҳои мавҷудаи давлатъ ва ҷамъиятиро чъ дар сатҳи сонунгузоръ ва чъ дар амалия наметавон ҷамчун системаи мавзӯи идоракунии самарабахши давлат ва ҷамъият, ва бештар аз ин системаи самарабахши идоракунии истисодиёт ва захираҳои табиъ баррасъ намуд. Бинобар ин ислоҳоти стратегияи идоракунии давлат дар шароити диғаргунсозии тўлонии ёмеа муносибату механизмҳои нави идоракунии

давлатро дар самти баланд бардоштани самаранокъ ва шаффофияти он тасozo менамояд.

5. Механизми татбиси КРУ

Чуноне дар боло зикр гардид, раванди рушди устувор ин раванди силсилавъ ва бефосилаи банасшагиръ, амал, омӯзиш ва боз iam банасшагиръ ва амал мебошад. Ин раванди фасеi тавассути механизмioи сиёсъ, iysysъ ва сохторioи ташкилъ дар асоси хамоianгсозъ ва муттаaidсозии захираioи истисодъ, иitимовъ ва экологии кишвар anioм дода мешавад. Дар асоси ин раванд фарianги гуногуниabiaи рушди устувор ташаккул меёбад, ки iамаи coiaи фаъолияти шаирвандони кишвар, институтioи он, аз iумла сатii шахсъ ва оилавиpo фарo мегирад.

Ин раванд мунтазам такмил ёфта, фаъолият оид ба муайян ва дасиссозии вазифаio iiaиати иipoi масcadiioи концепсия iamеша дар сиёсати давлат фарo гирифта мешавад. Механизми муиими татбиси концепсия дар асоси форумioи мунтазам бо иштироки васеи aили iомеа, бо ialби воситаioи ахбори омма таiaия мегарда, то ки вобаста ба масcadiioи рушди устувор ва иipoi лoияю барномаioи афзалиятнок ба мувофиса расида шавад.

5.1. Мониторинг ва арзёбъ

Мониторинг ва арзёбъ самарабахшии амалиoи навшавиро муайян менамояд, барои раioъ аз такрори корio ва истифодаи таирибаи андӯхта кӯмак мерасонад, инчунин имкон медиад, ки КРУ вобаста ба таъйирёбии вазъи иitимою истисодии ба iaёт мутобис гардонида шавад. Натиiaioи он барои таилили самарабахшии система ё чорабиниio, инчунин сабули сарop iiaиати anioм додани амали муайян дар самтioи афзалиятнок асос мебошад. Арзёбъ барои мусоисаи натиiaioи воceии бадастомада бо масcadioe, ки дар ибтидо ба инобат гирифта шуда буд ва вазифаioи давраи муайян anioм дода мешавад. Арзёбии самарабахшии КРУ мусоисаи масcadiioи onpo бо дастовардиioи воceъ дар назар дорад.

Бо масcadi муайян намудани пешравъ дар татбиси КРУ индикаторioи асосии масcаднок интихоб шуданд (замимаи 1).

Бо масcadi таъмини рушди устувори кишвар барои мониторинг ва арзёбъ таъсиси заминаи дахлдop иттилотъ дар назар дошта шудааст. Маiaани маълумот бояд инipopo дар бар гирад:

- маълумоти иисоботии мураттаб барои дарки оперативии вазъи ipoъ дар coiaioи iaётi иitимовъ ва истисодъ, инчунин дар coiaи иифзи муити зист;

- маъмулоти таилилъ ва маводи меъёръ, ки барои таiaия сарopioи ipoъ ва дурнамо зарур буда, ба истисрор ва рушди устувори истисодиёт, iaётi иitимовъ, системаи экологъ нигаронида шудааст;

- маълумот дар бораи рушди устувори дигар кишварio iiaиати гузаронидани таилили мусоисавъ ва асосноксозъ, ки шабеii стандартioи байналмилалъ, меъери муносибатioи мутасобилаи iомеа бо муити зист мебошад.

Аз нигоii сохтор дар маiaани маълумот мувофиси масcад аст, ки се блоки асосъ: "истисодиёт", "coiaи иitимовъ", "муити зист" iудо карда шавад. Гар яке аз ин блокio нишондиандаioepo дар бар мегирад, ки захираioи системаи арзёбишаванда, iолати он ва сенарияи рушдро барои дурнамои кӯтоimӯilat ва дарoзмӯilat iaнгоми муайян намудани aiamиятioи дахлдopи параметрioи индикативъ инъикос менамояд.

Маълумот оид ба блокioи асосии иттилоотъ бояд дар се сатii iудудъ, ки маъмулан iaнгоми амалиияи таилил истифода мегардад: ноiaя (шаip), вилоят, iумiуръ таiaия карда шавад. Ин имкон медиад вазифаioи мониторинг ва таилили минбаъдаи маълумот бо системаи мантисан ташаккулёфта, ки дорои муайянии дасиси макону vast мебошад, ial карда

шавад. Тасими маълумот ба блокҳои мухталиф ва ташаккули ҳулосаҳои ҷамъбасти бояд дар асоси коркарди нави методологӣ сурат гирад, ки ҷамғирии натиҷаҳои таълили ҷангоми коркарди маълумот бо усули формалӣ гирифташуда ва дар раванди арзёбии эксперти бадастовардашударо пешбинӣ менамояд.

Ташкили самарбахши мониторинг ба системаи ҷамғоварӣ ва коркарди иттилоот дар доираи иёрои вазифаҳои ёро аз ҷониби Вазорати кишоварзӣ ва иқтисоди табиат, Вазорати рушди истисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Кумитаи давлатии омили Ҷумҳурии Тоҷикистон асос мегардад. Вазорати кишоварзӣ ва иқтисоди табиати Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ҷамғун ташкилотӣ пешбарандаи маълумоти экологӣ, маркази методологӣ ҷамғоварӣ баромад карда, онро сари васт таъин ва ба танзим дарорад. Бо мувофиқи Кумитаи давлатии омили Вазорати рушди истисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон он таркиб ва тартиби баисобгирии нишондиҳандаҳо, муайян ва шакли пешниҳоди маълумотро муайян менамояд.

Ҷамғовариҳои ибтидоӣ ва мураттабсозии иттилоот оид ба истифодаи самарбахши захираҳои табиӣ ва иқтисоди муайян зист бо дарназардошти мушаххасоти нишондиҳандаҳои арзёбӣ ва зарурати ташкили корҳои мониторинг дар маҷалҳо бояд аз ҷониби вазорату идораҳои соҳавӣ дахлдор аниқ дода шавад.

5.2. Идоракунии раванди татбиқ

Масоми асосии таъминкунандаи татбиқи Консепсияи гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди устувор Комиссияи миллии оид ба рушди устувор мебошад, ки бояд ба ёро намудани принсипҳои рушди устувор дар ҷамакоҳои ҷаҳтӣ ёмеаи кишвар мусоидат намояд.

Бо масади ҷамоиангсозии фаъолияти вазорату идораҳо, ки дар таъин ва татбиқи консепсия ва барномаҳо оид ба рушди устувори ҷумҳурий иштирок менамоянд, инчунин аниқ додани ҷамғорӣ бо созмонҳои байналмилалӣ, минтақаӣ ва барномаҳо оид ба рушди устувор соли 1988 Комиссияи миллии оид ба рушди устувор таъсис ёфт ва фаъолияти худро идома медиҳад.

Дар натиҷаи семинари таълилӣ оид ба КРУ соли 2004 фаъолияти Комиссия мувоқима гардида, сабаҳои асосие, ки фаъолияти онро маҳдуд месозад, аз ҷумла ваколати сусти комиссия; имкониятҳои маҳдуд; маҳдуд набудани захираҳои молиявӣ барои иёрои вазифаҳои ба зиммааш гузошташуда; маҳдуд набудани иштироки ғуноғуниаҳо, номуназамии ҷаласаҳо ва исботдиҳӣ ошкор гардид.

Тасмим гирифта шуда, ки нерӯи КМРУ бо рои баланд бардоштани нашти ӯ, дастгирии ҷокимият; додани масоми расмӣ ва ваколати бо сонун асосёфта, иштироки ҷамғатарафа, роибарӣ аз ҷониби сарвари баландмасом; таъмини захираҳои молиявӣ; таъсиси масомоти корӣ ва иштироки намояндагони минтақаҳои кишвар ва аили ёмеа тасвир бахшида шавад. Ҷайати комиссия - 60 ғоиз аз ҷониби ташкилотҳои ҷукуматӣ ва 40 ғоиз аз ҷониби ташкилотҳои ҷамғиятӣ ва бизнес -сохторҳо муайян гардид.

Вобаста ба таъсиси Шӯрои миллии рушд, ки дар ҷамоиангсозии умумии раванди истисодӣ ва ислоҳоти сохторӣ дар кишвар нашти муайян дорад, мувофиқи масад аст, ки ҷайати комиссияро нав карда, он ба стохтори Шӯрои миллии рушд дохил карда шавад.

Таъминоти институтсионалии гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба рушди устувор бояд дигар институтҳои рушд, ташкилотҳои илмӣ, марказҳои ҷамоиангсоз ва институтҳои ёмеаи шаирвандӣ низ аниқ диҳанд.

Барои рушди сиёсат, нашта ва дастгирии татбиқи консепсия шояд механизмҳо ва сохторҳои дигари институтсионалиро иттилоотӣ ташкил дода шуда, инчунин наштаи мушаххаси ҷорабиниҳо таъин гардад. Аз ҷумла, барои татбиқи функсияи ҷамоиангсозии масомоти давлатӣ оид ба масъалаҳои рушди устувор ва таъмини суботи экологӣ бояд масъалаи таъсиси масоми ваколатдор оид ба рушди устувор ҷал карда шавад.

5.3. Таъминоти молиявӣ

Раванди гузариши Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди устувор раванди тӯлонии эволюсионӣ буда, фаъолияти масаднок ва бошӯрунаи тамоми ҷомеа ро тасоҳо менамояд. Ноил гардидан ба масадҳои ниҳони рушди устувор якҷанд давраи рушди кишварро пешбинӣ менамояд. Ин давра бо ба миён омадани институтҳои нав, робита ва муносибаҳои нав ва аз байн бурдани муносибатҳои қўна тавсиф меёбад. Дар натиҷа сонуният ва равандҳои нави микро ва макроистисодӣ, вазифаҳои нави сиёсати иқтимоӣ истисодӣ ва экологӣ ба миён меоянд, ки татбиқи онҳо ба ин ҷараён ғалб намудани захираҳои зиёди молиявии ғам дохилӣ ва ғам хориҷиро тасоҳо менамояд. Аз ин рӯ дар ҷараёни тағйири Консепсияи рушди устувор мақдудияти нерӯ имкон надод ғайми маблағгузорӣ, ки барои ноил гардидан ба масад ва вазифаҳои консепсия заруранд, арзёбӣ қарда шавад. Бо дарназардошти он, ки давраҳои гузариши кишвар ба рушди устувор ба татбиқи СМР/СПКС иттифос афтадааст, таъминоти молиявии Консепсияи рушди устувор аз муносибат нисбат ба маблағгузори СМР/СПКС бармеояд. Чуноне маълум аст, Ҷумҳурии Тоҷикистон барои мустансилони, бидуни қўмақи ҷомеаи ғайонӣ татбиқи намудани Консепсияи рушди устувор дорои нерӯи қифояи молиявӣ ва инсонӣ намебошад. Аз ин рӯ, бо масади ғалби васеи донорҳо барои таъминоти молиявӣ ва татбиқи Консепсияи рушди устувор бо донорҳои имконпазир дар асоси созишномаҳои дутарафа ва бисёртарафа бо онҳо муқолаи масаднок сурат хоёад гирифт.

Ба ғайр аз ин, барои ғалби айли ҷомеа ва бахши хусусӣ ғайати татбиқи КРУ барномаҳои шарикӣ давлат ва бахши хусусӣ тағйа ва татбиқи гардида, фондҳои ғамғиятӣ тағсис дода мешаванд, ки тавассути онҳо ин маблағҳо барои ноил шудан ба масад ва вазифаҳои Консепсияи рушди устувор ниғаронида хоёанд шуд. Минбаъд барои дастгирии молиявии Консепсияи рушди устувор шояд диғар механизм ва институтҳои тағсис дода шаванд. Аз ғумла барои муқтамарказгардони таъминоти молиявии Консепсияи рушди устувор бояд масъалаи фонди рушди устувор мавриди баррасӣ сарор гирад.

5.4. Натиҷаҳои муқтазира

Натиҷаҳои муқтазираи вобаста ба татбиқи КРУ аз инҳо иборатанд:

- осудаҳои ҷомеа, инсон ва муқаносибии муносибатҳои муқасобила бо боигариҳои табиӣ, худқиёоятӣ ва хусусиятҳои хоси миллӣ;
- иштироки васеъ ва шарикӣ самарабахш - пурра ғалб намудани ташиқлотҳои ғуқуматӣ ва ғайриғуқуматӣ ба татбиқи стратегия, сабули сарорҳо, иғро, арзёбӣ ва муқодилаи иттилоот;
- ғалби самарабахши воситаҳои ахбори омма барои баланд бардоштани сатҳи восифии айли ҷомеа ва муқокимаи васеи масъалаҳои рушди устувор;
- рушди нерӯ ва фароғам овардани имконият ғайати гузаронидани тағйили вағъи иқтимоӣ истисодӣ ва муғйи зист, ошқор намудани проблемаҳо, ташаққули афталиятҳои дасис, муғйян намудани масад ва вазифаҳо, рушди барномаҳои инвестисионӣ, мониторинг ва арзёбӣ;
- ғамоғангсозии масадҳои истисодӣ, иқтимоӣ ва экологӣ вобаста ба вилоятҳо, ғудуд ва давраҳо;
- тағмини маблағгузори дахлдори Консепсия. Сафарбарқунии манбаҳои ғам дохилӣ ва ғам байналмилалӣ, инчунин пурра қалб намудани бахши хусусӣ ба раванди рушди стратегӣ.

Индикаторҳои асосии масадноқи рушди устувори
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Нишондихандаҳо	Воҳиди	2007	2009	2015	2020	2025	2030
ченак							
Теъдоди аҳоли							
(то охири сол)							
Хазор		7221,0	7443,4	8662,0	9298,0	10093,6	10889,2
нафар							
ММД-и воқеи бо	млн.	99676	1422,6	16220,0	20275,0	25344,0	31680,0
нархҳои соли	сомони						
2006							
ММД ба ҳар сар	сомони	1337,8	1842,2	3274,8	4279,6	5391,4	6503,1
аҳоли							
	долл.	408,7	472,6	806,2	1007,6	1242,1	1476,5
Суръати миёнаи							
солонаи							
афзоиши ММД-и	%	107,5	107,0	107,0	105,0	105,0	105,0
воқеи дар							
панҷсола							
Таварруми							
миёнаи солона	%	7,0	6,0	4,0	0,2	-3,1	-6,4
дар панҷсола							
Инвеститсияи	%	10,0	12,0	11,0	13,0	14,2	15,4
доҳили ба							
сармояи асоси							
нисбат ба ММД	млн.	900,0	1700,0	3066,0	4243,1	5467,5	6691,8
	сомо-						
	ни						
Маҷмуи доҳилии							
амонат бо ғоиз							
нисбат ба ММД	%	7,1	9,4	12,2	14,9	17,6	20,3
Даромади буче-							
ти давлати	%	18,3	20,0	21,5	23,3	25,0	26,7
нисбат ба ММД							
	млн.						
	сомони	1651,5	2833,0	5992,0	8067,0	10413,0	12759,0
Истехсоли	Млрд.						
электроэнергия	Квт.						
	соат	19,1	22,8	30,1	37,9	44,1	53,5
Истехсоли							
электроэнергия	Квт.	0,43	0,45	0,61	0,93	1,12	1,28
ба ҳар сари	соат						
аҳоли							
Истехсоли	Млн.						
маҳсулоти	сомони	7490,0	9100,0	14990,0	19765,0	24942,5	29300,7
саноати							

Истифолоаи иктидорҳои истехсоли саноат	%	50	60	80	90	100	100
Иктидори гун- ҷоиши ы ВВП	ММД/1\$	7,34	6,16	5,05	3,95	3,04	2,15
Электрикии воҳиди ММД							
Паст кардани сатҳи камбизоати	ТКХ \$2,15 дар як руз (%)	60	53	38	23	10	не более 1-2
Паст кардани сатҳи камбизо- ати аз ҳад зиёд	ТКХ \$1,08 дар як руз (%)	10	7	1-2	0	0	0
Сифати зиндаги		1,38	1,52	1,87	2,18	2,51	2,91
Сатҳи босаводи аҳоли дар синни 15-24	%	88,4 (2004)	94	99,1	99,6	99,9	99,9
Таносуби теъ- доди занони босавод ва мардон дар синни 15-24	%	98/100	99/100	99/100	100/100	100/100	100/100
Ҷавти қудакон зинда тавал- лудшуда	ба 1000 (2005)	64	62	29,6	28	26	26
Ҷавти модарон ҳазор аҳоли	ба 10 (2006)	43,4	36,3	30	27	26	25
Ба аҳолии шаҳр дастрас будани оби бехатар	%	93 (2004)	95	97	98	99	100
Ба аҳолии деҳот дастрас будани оби бехатар	%	47 (2004)	63	74	80	86	90
Майдони замин- ҳои ҷангалзор	%	100 (2005)	105	110	115	118	120
Майдони замин- ҳои барои мақсадҳои ғизоӣ гуногу-	%	100 (2005)	103	106	110	113	116

нии биологи								
чудо шудаанд								
Майдони замин-		100						
хон таназзул-	%	(2005)	95	92	90	85	80	
ёфта ва								
чарогохҳо								
Партови обҳои								
ифлос ба	%	100	93/91	90/88	86/82	80/79	75/75	
объектҳои обҳои		(2005)						
руизамини ва								
зеризамини								
Партови								
манбаҳои	%	100	96	91	86	80	76	
статсионар ва		(2005)						
сайёри ифлос-								
кунанда ба								
атмосфера								

Ихтисорот

АИ	Академияи илмӣ
АИК	Академияи илмӣи кишоварзӣ
АИО	Ассотсиатсияи истифодабарандагони об
АТИ	Асосноксозии техникаи истисодӣ
БЕТР	Бонки европоӣ таъдид ва рушд
БИД	Барномаи инвеститсияҳои давлатӣ
БМБ	Барномаи миёнамӯлатӣ буётеъ
БММ	Барномаи маблаъгузори мутамарказ
БМТ	Бонки Миллии Тоҷикистон
БОР	Бонки осиегии рушд
БРСММ	Барномаи рушди Созмони Миллали Муттаид
БСМ	Барномаи сармоягузори мутамарказ
БУ	Бонки Умумиҷаҳонӣ
ВАО	Воситаҳои ахбори омма
ВИЧ	Вирусҳои норасоии масунияти инсон
ВМКБ	Вилояти Мухтори Қўилтони Бадахшон
ГОСТ	Стандарти давлатӣ
ЕврАзЭС	Иттиҳоди иттиҳоди Европав Осие
ЗМТ	Заминаи моддӣи техника
ИДМ	Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил
ИМХ	Инвеститсияҳои мустақими хориҷӣ
НТ	Ўмурии Тоҷикистон
КМРУ	Комиссияи миллии рушди устувор
МВО	Маводи вайронкунандаи озон
МИМ	Масомоти иҷроӣи маҷалли сокимияти давлатӣ
МИТ	Маркази иттилоотӣ таълиф
ММД	Маҷмӯи маҷсулоти дохилӣ
МРХ	Масҷади рушди ҷазорсола
НВО	Нерӯҳои барсии обӣ
НТЎ	Ноҳияҳои тобеи ўмурии
ПИТ	Пажӯшишҳои илмӣ тадқиқотӣ
ІСПКСК	Ўҷиати стратегӣи паст кардани сатҳи камбизоатӣ
СМР	Стратегияи миллии рушд
СПИД	Аломати норасоии масунияти инсон

СТТКСК	Стратегияи паст кардани сатии камбизоатъ
ТЕ	Ташкилотҳои байналмилалӣ
TSX	Таносуби собилияти харидоръ
ТБ	Ташкилотҳои ҷайриукуматъ
НМҒИМЗ	Нашаи миллии ғаёлияти оид ба иқфзи муити зист
ХМК	Ҳоҷагии манзилию коммуналъ
ШМА	Штатҳои Муттаидаи Америка
ШМР	Шӯрои миллии рушд
ЮНЕП	Барномаи СММ оид ба муити зист
ЮНЕСКО	Барномаи СММ оид ба масъалаҳои маориф, илм ва фарҳанг

Адабиёт

- 1 Ахмадов Х. М, Гулмамадов Д. К. Особатҳои иқтимоию истисодии биебоншавӣ дар Тоҷикистон. - Душанбе, 2000. - 64 с.
- 2 Кодекси оби Ҷумҳурии Тоҷикистон//Душанбе, -27.12.1993, (№907)
- 3 Захираҳои гидроэнергетикии ҷавзаи Баёри Арал. - Тошкент: Ташгидропроект, 1994. -210с.
- 4 Захираҳои гидроэнергетикии РСС Тоҷикистон. - Ленинград: Недра. 1985.
- 5 Барномаи давлатӣ оид ба маърифати экологӣ ва тарбияи аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2000 ва дурнамо барои то соли 2010. -Душанбе, 1999. - 16 с.
- 6 Барномаи давлатии экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 1998-2008. - Душанбе, 2000. - 12 с.
- 7 Ҷуғрафия Стратегияи паст кардани сатии камбизоатъ. - Душанбе, 2002.
- 8 Сонуи Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи маориф". - Душанбе, 2004.
- 9 Сонуи Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи энергетика" ва дигар иҷтимоӣ, ки ба ғаёлияти Вазорати энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дахл доранд. Душанбе, 2000.
- 10 Сонуи Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи бо сарфаи энергия", Душанбе, 2002.
- 11 Кодекси замин// Душанбе, - 13.12.1996
- 12 Фонди замини Ҷумҳурии Тоҷикистон (то 1-юли 1.01.2001с.) - Душанбе: Агентии заминсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2001. - 176 с.
- 13 Фонди замини Ҷумҳурии Тоҷикистон то 1-юли 01.01.с.2001., Агентии заминсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Д.: 2001. - 176 с.
- 14 Омӯзиши мониторинги паст кардани сатии камбизоатъ, 2002. Бонки Осиёи Рушд ва Кумитаи давлатии оморӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2003.
- 15 Бюллетени иттилоотӣ оид ба амнияти озуқаворӣ ва камбизоатъ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2004. №2.
- 16 Концепсияи рушди соҳаҳои комплекси гармӣю энергетикӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2003-2015.
- 17 Картер Т.Р., Парри М.Л., Харасава Х., Никоша С. Техническое руководство МГЭИК по оценке воздействия изменения климата и адаптации. - Женева: ВМО, 1995. - 64 с.
- 18 Каюмов А. К., Махмадалиев Б. У. Таъйирёбии ислим ва таъсири он ба вазъи саломатии инсон. - Душанбе: Авесто, 2002. - 174с.
- 19 Концепсияи истифодаи замин дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Сарори Ҷукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. № 349 аз 31 августи с. 2004.
- 20 Концепсияи развития промышленного комплекса Республики Таджикистан.
- 21 Концепсияи истифодаи самарабахш ва ҳифзи захираҳои об дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. с.2001. Сарори Ҷукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №551 аз 01.12. с.2001.
- 22 Концепсияи ислоҳоти тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон. -

Душанбе, с.2002.

23 Конституция (Сарсонун) Ҷумҳурии Тоҷикистон // Душанбе, -1994

24 Концепсияи рушди хоҷагии ғанғали Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2005. - Душанбе, 2002.

25 Кодекси ғанғали Ҷумҳурии Тоҷикистон // Душанбе, 24.06.1993, (№769)

26 Мадаминов А.А. Самаранокии ҷароғоии кӯи ва алафдаравӣ дар Тоҷикистон. - М.: ВИНТИ, 1992. - 191 с.

27 Мониторинги дастовардӣ дар таълим ва проблемаҳои кӯдаконе, ки ба мактаб намераванд. - Душанбе, 2002

28 Назиров А.А. Концепсияи истифодаи самарабахш ва ифзи захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 2001. - 31 с.

29 Стратегияи миллии рушд барои то соли 2015.

30 Барномаи миллии фаъолият бар зидди биебоншавӣ дар Тоҷикистон. - Душанбе, 2000. -155 с.

31 Гузориши миллии дар бораи иолати замин ва истифодаи он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2000. - Душанбе: Агентии заминсозӣ, 2001. - 114 с.

32 Нашаи миллии фаъолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сабуқгардонии осибатҳои таъйиребии ислим - Душанбе: Таджикглавгидромет, 2003. -264 с.

33 Барномаи миллии мубориза бо бемориҳои тропикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солиҳои 1997-2005. - Душанбе, 1997.

34 Барномаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба пешгирӣ ва мубориза бо ВИЧ/СПИД ва бемориҳои тавассути алокаи ғинсӣ интисолшаванда барои солиҳои 2001- 2007 . - Душанбе. 2001.

35 Барномаи рушди истисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015.

36 Барномаи аксуламал ба мусобили ВИЧ/СПИД дар системаи Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солиҳои 2004- 2010. -Душанбе, 2004.

37 Стратегияи миллии ва нашаи фаъолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ифз ва истифодаи самарабахши ғуноғунии биолоғ - Душанбе, 2003. - 200 с.

38 Нашаи миллии фаъолият оид ба ифзи муити зист. Душанбе, 2006, 155с.

39 Обзор результативности экологической деятельности. Таджикистан. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2004, 241.

40 Обзор, Таджикистан: Реформа государственных предприятий. Всемирный Банк, Департамент, Европейский и Центральноазиатский регионы. Май 2004. 235

41 Исбот оид ба захираҳои замини Тоҷикистон. // Агентии заминсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1990-2000

42 Исбот оид ба ғарағии ғирои ИСПКСК дар соли 2003 - Душанбе, 2004.

43 Отчёт по человеческому развитию Таджикистан // Программа Развития ООН,- Изд., Алмата, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005. _

44 Ифзи муити зисти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Мамаи омори. - Душанбе, 2002. - 308 с.

45 Ифзи муити зисти Ҷумҳурии Тоҷикистон. (Мамаи омори. солиҳои 1990-2000). - Душанбе: Кумитаи давлатии омори Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2002. - 308 с.

46 Муаббатов Х.М. Проблемаҳои рушди устувори минтааҳои кӯии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, Сурушон, 2002. -256 с.

47 Нашаи татбиси ислооти системаи маориф барои солиҳои 2004 - 2009. Сарори Ҷукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 291 аз 30 июни соли 2004.

48 Барномаи мубориза алайи бемории сил дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ДОТС) барои солиҳои 2003-2010. - Душанбе, 2002.

49 Проект тысячелетия ООН. Инвестирование в развитие:

практический план достижения Целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия. Общий обзор. - Нью-Йорк, 2005.

50 Проект реабилитации сельской инфраструктуры Таджикистан Project Assessment Document - Душанбе, 2000.

51 Саноати Ҷумирии Тоҷикистон. Маъмаи оморӣ. - Душанбе, 2006. - 150с.

52 Руководство по оценке странами своих потребностей в наращивании потенциала для осуществления мероприятий по охране и рациональному использованию глобальной окружающей среды. -ГЭФ, 2001.

53 Стратегияи паст кардани сатии камбизоатӣ барои соҳиои 2007-2009.

54 Стратегияи Ҷумирии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои соҳиои 2006-2015.

55 Исбот ва Насби амал оид ба потенсиали милли иҷтимоӣ ва иқтисодии Тоҷикистон барои иҷтимоӣ муносибати зисти глобалӣ.

56 Вазъи иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумирии Тоҷикистон. Маъмаи оморӣ.- Душанбе, 2006.

57. Саидов Ф. Национальная программа продовольственной безопасности в Таджикистане: социально-экономические аспекты. -Душанбе, 2004.

58. Саттаров М. А., Эшмирзоев И. Э. Водные ресурсы Таджикистана и задачи оросительной мелиорации // Доклады АН РТ. - Душанбе, 1999. - № 3. - Т. XVI. - С. 80-85.

59 Сафаров Н.М. Особенности экологического районирования Таджикистана. // Вопросы сохранения и рационального использования растительного биоразнообразия Таджикистан. / Мат. конфер., Д.: 2002. - С.26-42.

60 Сафаров Н.М. Современное состояние и охрана растительности Таджикистан. // Состояние природной среды в Республики Таджикистан в 1992-1994гг. (Национальный доклад). Д.: 1996. - с. 142-143.

61 Сборник "Здоровье населения и здравоохранение в Республики Таджикистан в 1990-2002гг." -Душанбе, 2003.

62 Сельское хозяйство Республики Таджикистан. Статистический сборник. - Душанбе, 2004- 2005.

63 Соколов Л.Н. Пульсирующие ледники и ледниковые катастрофы. / Таджикистан. Природа и природные ресурсы. - Душанбе: Дониш, 1982. -С. 294-300.

64 Состояние природной среды Республики Таджикистан в 1997-98гг. Национальный доклад. - Душанбе, 1999.

65 Маъмаи оморӣ Вазорати маориф. - Душанбе, 2002, 2003, 2004.

66 Насби стратегияи Ҷумирии Тоҷикистон оид ба саломатии репродуктивӣ барои соҳиои то 2014. - Душанбе, 2004.

67 Стратегия Республики Таджикистан по охране здоровья населения на период до 2010 г. - Душанбе, 2002

68 Стратегия улучшения управления наводнениями. // Отчет Азиатского Банка Развития в Таджикистан. - Душанбе, 2001. - 78

69 Тоҷикистон Ҷуҷати паст кардани сатии камбизоатӣ. - Душанбе, 2002. - 448с.

70 Таджикистан. Краткий обзор состояния Окружающей Среды. АБР. -Душанбе, 2003.

71 Твайделл Дж., Уэйр А. Возобновляемые источники энергии. - Москва: Энергоатомиздат, 1990.

72 Баисобғирии фонди ҷангали Ҷумирии Тоҷикистон. - Душанбе, 1988.-415 с.

Замимаи II

Рӯйхати ирокунандагон:

Тамоангсозони миллӣ:

1. Абдураимон Содиръ - Вазири кишоварзъ ва ифзи табиати Ёумиурии Тоҷикистон
2. Каримов А.Ё. - Муовини Вазири кишоварзъ ва ифзи табиати Ёумиурии Тоҷикистон

Котиби масъул:

Ботуров К. - Сардори Идораи робитаҳои байналмилалӣи Вазорати кишоварзъ ва ифзи табиати Ёумиурии Тоҷикистон

Гуруҳи корп (Холбобоев Ғ.С., Каримов А.Ё., Гулмамадов Д.К., Шарипов А., Бӯриев Н.Х., Ипоятов Х, Шокиров У., Ёасдодов М.М., Хушвахтова Н.С., Самадов Н.А., Рауфп А., Сафаров Н.М., Мамадалиев Б.У., Ботуров К., Сафаров С.С. ва Наимуддинов Ш.З.). Таиягарони фасли: Раванди аионии гузариш ба рушди устувор (Ёасдодов М.М., Саюмов А.); Зарурати гузариши Ёумиурии Тоҷикистон ба рушди устувор (Хушвахтова Н.С., Саюмов А., Ёасдодов М.М.); Афзалиятии стратегъ, масад, вазифа ва давраи гузариши Ёумиурии Тоҷикистон ба рушди устувор (Сафаров М.Н., Хасдодов М.М., Саюмов А.); Паст карданн сатии камбизоатъ (Хушвахтова Н.С., Сафаров С.С.); Таъмини амнияи энергетикъ (Наимуддинов Ш.З., Ёасдодов М.М.); Таъмини амнияи озусаворъ (Болтов В.В., Таоймуродов Г., Нозанинов Н.); Ноил шудан ба амнияи иитимоъ (Саюмов А., Кобулиев З.В.); Таъмини суботи экологъ (Сафаров Н.М., Ботуров К., Бузруков Ё.Ё.); Ноил гардидан ба идоракунии самарабахш (Сафаров С.С., Кобулиев З.В.); Механизми татбиси КРУ (Хасдодов М.М., Сатомов А.).

Машваратчиёни миллӣ:

1. Каримов Х.Х. - академик, ноиб-президенти АИ Ёумиурии Тоҷикистон
2. Шарипов С.И. - Директори Маркази тадсисоти стратегии назди Президенти Ёумиурии Тоҷикистон

Машваратчиёни байналмилалъ:

1. Субрато Сингх (ЮНЕП).
2. Аида Каражанова (ЮНЕП)

Тайати таиририя:

1. Содиръ А.
2. Инояттов Х, .
3. Ёасдодов М. М.
4. Сафаров Н.М.
5. Саюмов А. К.